

1362

Kenen puolesta – ketä vastaan?

Tammelan suojeluskunta valkoista Suomea luomassa 1918-1939

Olli-Pekka Lehtonen
Suomen historian pro gradu
Jyväskylän yliopisto
Historian laitos
Kevät 1999

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Historian
Tekijä Olli-Pekka Lehtonen	
Työn nimi Kenen puolesta – ketä vastaan? Tammelan suojeluskunta valkoista Suomea luomassa 1918-1939	
Oppiaine Suomen historia	Työn laji Pro gradu-työ
Aika Kevät 1999	Sivumäärä 91 ja liitteet (2 kpl)
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkimuksessa tarkastellaan Tammelan suojeluskunnan poliittista toimintaa paikallisyhteisössä vuosina 1918-1939. Suojeluskuntatoiminnan kannalta oli merkittävää, että suojeluskunta toimi keskellä perinteistä sosiaalidemokraattien kannatuksen ydinaluetta, ”punaista” Hämettä. Tutkimuksen pääkysymyksenä on selvittää miten suojeluskunta kontrolloi paikallisyhteisön poliittista vasemmistoa.</p> <p>Suojeluskunta perustettiin sisällissodan loppuvaiheessa, kun Tammela ”vapautettiin” punaisesta vallasta 26.4.1918. Suojeluskunnan perustajina olivat pitäjän talolliset ja sivistyneistö. Punaisten sisällissodan aikaista terroria seurasi Tammelassa vuorostaan valkoinen terrori, joka itse asiassa merkitsi punaisen terrorin moninkertaista kosta. Suojeluskuntalaisilla oli osuutensa valkoisen terrorin toteuttamiseen. Suojeluskunnan myöhempää toimintaa ei voi tarkastella huomioimatta vuoden 1918 tapahtumia.</p> <p>Suojeluskunta kontrolloi avoimesti 1920-luvun taitteessa paikallisia työväenliikkeen jäseniä ja vaikeutti työväenjärjestöjen käytännön toimintaa. 1920-luvun kuluessa julkinen kontrolli väheni, mutta suojeluskunnan merkitys sallitun toiminnan määrittelijänä korostui yhä esimerkiksi asevelvollisten luotettavuuden arvioijana. Tammelan suojeluskunta onnistui, muiden Lounais-Hämeen vasemmistoenemmistöisten kuntien tavoin, aktivoimaan porvarillisen väestönsä mukaan suojeluskuntatoimintaan.</p> <p>Suojeluskunnan vastustajien luokkakaarti-väitteille antoi tukea yksittäisten suojeluskuntalaisten osallistuminen oikeistoradikaaleihin liikkeisiin. Kuitenkin viimeistään Mäntsälän kapina 1932 osoitti suojeluskuntalaisten pääosan olevan lojaaleja suojeluskuntavalalleen. Yksilöiden syyt olla mukana suojeluskuntatoiminnassa olivat hyvin erilaisia, eikä poliittinen osallistuminen ollut tärkein syy. Suojeluskunta kehittyikin 1930-luvulla todellisen maanpuolustusjärjestön suuntaan.</p> <p>Tutkimuksen lähteenä on käytetty Tammelan suojeluskunnan asiakirjoja. Lisäksi on käytetty viranomaisten ja paikallisten työväenjärjestöjen asiakirjoja, sekä lehdistöä.</p>	
Asiasanat Suojeluskunta, Tammela, 1920-1930-luku, poliittinen historia	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston kirjasto / Historian laitos	
Muita tietoja	

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
1.1 Aikaisempi tutkimus	1
1.2 Tutkimustehtävä	7
1.3 Lähteet	8
2 VUODEN 1918 PERINTÖ (1917-1921)	10
2.1 Kapina	10
2.2 Valkoinen terrori	19
2.3 Toimijat ja toiminnan rajat	23
2.3.1 Suojeluskunnan jäsenet ja sosiaaliset ryhmät	23
2.3.2 "Isänmaan ja sen laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustukseksi"	27
2.4 Osallistuminen heimosotiin (1919-1921)	32
3 KANSAKUNNAN RAPPIO (1918-1929)	35
3.1 Työväen paikka	35
3.2 Vastakkaisuus ja sen rajat	38
3.2.1 Isänmaan vartijat	38
3.2.2 Sosiaalidemokraatit ja suojeluskunta	41
3.2.3 Kommunismin uhka	49
3.2.4 Kommunismi ja "ryssäläisyys" suojeluskuntapropagandassa	54
4 VAPAUSSODAN RESTAURAATIO (1929-1939)	56
4.1 Lapuan laki	56
4.2 Mäntsälän kapina ja sen seuraukset	65
4.3 Painostusryhmästä armeijan reserviksi	73
5 SUOJELUSKUNNAT JA SUOMALAINEN KANSANVALTA	77
LÄHTEET	81
LIITTEET	

1 JOHDANTO

1.1 Aikaisempi tutkimus

Suojeluskunnat syntyivät samaan aikaan kuin Suomi itsenäistyi¹ ja alkoi hakea omaa kansallista identiteettiään. Suomen itsenäistyminen ei sujunut kivuttomasti, vaan nuori valtio ajautui laajaan sisällissotaan². Sisällissodalla oli suojeluskuntien asemaan ja toimintaan nähden suuri merkitys, sillä suojeluskunnat olivat toimineet sodassa toisen osapuolen eli valkoisen armeijan runkona. Sodan voittaneen valkoisen puolen perintöön kuuluivat arvot, joilla voittajat ja voitettut eroteltiin. Kansalaisten erotteluperustana käytettiin valkoiseen isänmaahan tukeutuvia arvoja, kuten länsimainen kulttuuri, kristillinen maailmankatsomus, pohjoismainen talonpoikaisvapaus ja sotilaallisuus³. Näihin arvoihin perustuivat myös valtio- ja oikeusjärjestys maailmansotien välisessä Suomessa⁴.

Suhde Venäjään ja Neuvostoliittoon on ollut Suomelle aina merkittävä avainkysymys poliittisessa historiassa, jo Suomen geopolittisen sijainninkin johdosta. Yhteinen historia ja kulttuurien eroavaisuudet ovat muodostaneet suomalaisille oman kansanpsykologisen kuvan venäläisistä, jonka avulla voidaan osaltaan selittää Suomen

---

¹ Suojeluskuntien perustaminen liittyy Suomen itsenäistymisprosessiin. Venäjän vuoden 1917 vallankumousten johdosta Suomesta puuttui järjestysvalta. Keväällä ja kesällä 1917 varsinkin Etelä-Suomessa oli maatalouslakkoja joihin liittyi levottomuuksia. Yhteiskunnallisten ja taloudellisten ongelmien johdosta maataomistava väestö perusti suojeluskuntia järjestyksenpitoon. Pohjanmaalla ja Itä-Suomessa osa suojeluskunnista perustettiin myös kansannousua varten. Manninen 1993, s. 322.

² Vuoden 1918 sodasta on käytössä monta eri nimeä. Tässä työssä käytetään sodasta kapina-nimitystä Tammelan yhteydessä, koska se oli pitäjässä yleisesti käytössä molemmilla osapuolilla sodan aikana ja sen jälkeen. Koko maata käsittävässä tapahtumissa käytetään puolueetonta sisällissota-nimeä. Suojeluskuntajärjestölle sota oli vapaussota. Sodan nimistä ks. Historiallinen aikakauskirja II/1993 s. 98-120.

³ Paavolainen 1972, s. 18-19; Nygård 1982, s. 36; Saarela 1996, s. 22. Porvarillisellakin rintamalla olivat omat ristiriitansa, jotka realisoituivat hallitusmuotokiistassa, jossa vastakkain olivat oikeiston monarkismin ja saksalaissuuntauksen kannattajat, sekä keskustan tasavallan ja ententesuuntauksen kannattajat. Pietiläinen 1992, s. 365.

⁴ Siltala 1985, s. 372.

ja Venäjän/Neuvostoliiton valtiollisia suhteita⁵. Ensimmäisen tasavallan aikana Valkoinen Suomi⁶ pyrki lujittamaan suomalaisten kansallista identiteettiä propagoimalla ”ryssäläisyyttä” vastaan⁷. ”Ryssäläisyys” ja sen uhka koettiin kaksitahoisena, sekä ulkoisena Neuvostoliiton uhkana johtuen maantieteellisestä läheisyydestä ja historiallisista taustatekijöistä, että sisäisenä kotimaisten kommunistien vallankumouksellisuuden uhkana lailliselle järjestysvallalle. Suojeluskunnan lähtökohdista käsin kommunismi ja Neuvostoliitto koettiin yhdeksi ja samaksi asiaksi. Toisaalta kommunistien ja uuden vallankumouksen pelko ei ollut aivan aiheeton, sillä Suomen kommunistinen puolue (SKP) oli vahvasti sidoksissa Kominterniin⁸ jonka päätökset velvoittivat myös SKP:tä. Neuvostoliiton uhka koettiin niin suureksi, että Valkoisen Suomen oli pakko sietää myös jonkin verran sisäistä erimielisyyttä ulkoisen uhan torjumiseksi⁹. Sisä- ja ulkopoliittisia tekijöitä, jotka vaikuttivat haitallisesti Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin on tarkemmin esitellyt *Timo Soikkanen* väitöskirjassaan *Kansallinen eheytyminen - myytti vai todellisuus*¹⁰. Kuvaa suomalaisesta kommunismista on perinteisesti hallinnut kaksi eri lähtökohdista syntynyttä tulkintatapaa: työväenliikkeen sankaritarinat ja oikeiston pelko- ja

---

⁵ Ks. Hovi 1984, s. 95-96. Valtioiden välisiin suhteisiin vaikuttavat kansanpsykologiset tekijät, jotka muodostuvat nationalistisista, traditionaalisista tai arvopohjaisista tekijöistä. Kansainvälisten suhteiden historiaa voidaan lisäksi vielä täydentää yksityiskohtaisemmalla Renouvin-Durosellen selitysjärjestelmällä, jossa huomioidaan myös maantieteelliset, demografiset ja taloudelliset tekijät.

⁶ Valkoisen Suomen käsite on abstraktio, jolla kuvataan sitä ryhmää, joka vuoden 1918 tapahtumien jälkeen tahtoi luoda Suomesta voimakkaan porvarillisen valtion. Valkoista Suomea käytetään myös käsitteenä kuvaamaan vuoden 1918 jälkeistä poliittista järjestelmää, sekä varsinkin arvoperustaa johon verrattiin Suomen tilannetta vapaussodan tavoitteeseen verrattuna. Siltala 1985, s. 16.

⁷ Manninen 1982, s. 188-191. Venäläisvihan aktiivisena levittäjänä 1920- ja 1930-luvuilla toimi Akateeminen Karjala-Seura, joka sai kannatusta varsinkin ylioppilasnuorison keskuudessa. Nygård 1982, s. 66-69.

⁸ Komintern eli Kommunistinen Internationaali oli ”maailman proletaarisen vallankumouksen järjestäjä ja johtaja”. Hakalehto 1966, s. 33; Saarela 1996, s. 63-64, 360.

⁹ Alapuro 1998, s. 9.

¹⁰ Neuvostoliittoa epäilytti ainakin suomalaisten saksalaismielisyys, heimopolitiikka, reunavaltiosuuntaus, kommunistilait sekä pohjoismainen suuntaus turvallisuuspolitiikassa. Soikkanen 1984, s. 10, 372-390.

viholliskuvat.¹¹ Suojeluskuntajärjestö oli ensisijaisesti maanpuolustusorganisaatio, joka tarvitsi toimintaansa viholliskuvan.

Venäläisvastaisuuden ja –vihan syntymistä on tutkittu useiden tutkijoiden teoksissa eri näkökulmista. *Matti Klingen* mukaan ryssänviha synnyttiin tietoisesti vuosina 1917-1918 ideologiseksi vastapainoksi Neuvostoliiton harjoittamalle opille kommunismin kansainvälisyydestä¹². *Kari Tarkiainen* lähtee tutkimuksessaan kansanomaisen venäläisvastaisuuden synnystä liikkeelle vuosisatojen takaa, isonvihan ajoilta, jonka koettelemuksista, erityisesti venäläisten julmuuksista säilyi suullista kertomaperinnettä¹³. *Kari Immonen* kuitenkin toteaa, ettei venäläisvastaisuus Suomessa saavuttanut ennen 1900-lukua mitään valtavirtaa suomalaisten suhtautumisessa venäläisiin¹⁴. Useat tutkijat, kuten *Kari Immonen* ja *Heikki Luostarinen* korostavat erityisesti vuoden 1918 merkitystä venäläisvastaisuuden nykyisen muodon synnyssä.¹⁵ *Turo Manninen* osoittaa väitöskirjassaan, että ryssänvihan kiihtymiseen sisällissodan aikana vaikutti ensisijassa valkoisten tiedotustoiminta sekä propaganda venäläisiä vastaan. Vapaussota-ideologian avulla oikeutettiin valkoisten toimet vuonna 1918 sekä samalla määriteltiin punaiset, joiden käsitys isänmaasta rakentui sosialismille, petteureiksi ja ”punaryssiksi”. Vapaussotatulkinta helpotti Valkoisen Suomen uutta kansallista integraatiota sodan jälkeen, sekä samalla ohitti sisällissodan ongelmallisen taustan syyttämällä ulkoista ”tartuntaa” sodan syynä.¹⁶

---

¹¹ Kommunistit pyrkivät omilla sankaritarinoillaan todistamaan SKP:n ratkaisevaa roolia historiassa, kommunistien historiaa saivat tutkia ainoastaan kommunistit itse. Pelko- ja viholliskuvia loi vuoden 1918 tapahtumat: suomalaiset kommunistit nähtiin Moskovan käskyläisinä. Lisäksi kotimaista kommunismia ei tutkittu, vaan pelko- ja viholliskuvat olivat automaattisesti hyväksytyt lähtökohta. Saarela 1996, s. 9-11.

¹² Klinge 1983, s. 71, 160. Klingen käsitystä on kuitenkin kritisoitu, ja useissa muissa tutkimuksissa venäläisvastaisuuden synty ajoitetaan vähintään sortokausiin.

¹³ Myös Tammelasta on säilynyt todennäköisesti isonvihan aikaisia kertomuksia venäläisten julmuuksista, esimerkiksi ”Portaassa on eräs Naistenketo-niminen paikka. Tarina kertoo, että siinä venäläiset isonvihan aikana raiskasivat ja hirttivät Portaan kauneimman naisen.” SKS, Vainoajat ja sodat. Kertomuksia venäläisten julmuuksista isonvihan ajalta käytettiin hyväksi esimerkiksi Karstulassa suojeluskuntaa perustettaessa. Ks. Roiko-Jokela 1998, s. 369-371.

¹⁴ Immonen 1987, s. 39-44, 69.

¹⁵ Immonen 1987, s. 100-102; Luostarinen 1986, s. 109.

¹⁶ Manninen 1982, s. 221-223; Nygård 1985, s. 465; Luostarinen 1986, s. 147; Saarela 1996, s. 11; Karemaa 1998, s. 72-74, 197.

Suojeluskuntajärjestö oli ensisijassa maanpuolustusjärjestö, mutta sillä oli myös sisäpoliittinen roolinsa. *Martti Ahdin* mukaan suojeluskunnat saivat hoitaakseen sisällissodassa valkoisten valtaamalla alueilla useita siviilihallinnolle kuuluvia tehtäviä, joista osa sodan päätyttyäkin jäi suojeluskuntien hoidettaviksi. Tehtävistä keskeisin oli poliittinen kontrolli.¹⁷ Suojeluskuntajärjestön kaksi roolia: maanpuolustus ja sisäinen valvonta sulautuivat useiden mielissä yhdeksi ja samaksi ohjelmaksi.¹⁸

Suojeluskuntajärjestö, tai ainakin osa siitä, mielletään merkittäväksi osaksi ensimmäisen tasavallan oikeistoradikalismia. *Juha Siltalan* väitöskirja pohjautuu laajaan empiiriseen lähdemateriaaliin, jonka pohjalta hän on tutkinut Lapuan liikkeen kyydityksiä. *Siltala* ei ole kuitenkaan määritellyt tarkasti suojeluskuntalaisten osuutta kyydityksiin suojeluskuntatutkimuksen näkökulmasta katsoen, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, vaan tutkimusta lukiessa syntyy mielikuva, jonka mukaan kaikki suojeluskuntalaiset olisivat olleet mukana Lapuan liikkeessä sekä kyyditysten suorittajina.¹⁹ Suojeluskuntalaisuus ei kuitenkaan ole poliittisesti aivan yhtenäinen käsite.

Suojeluskuntajärjestön osuutta poliittisiin tapahtumiin valtakunnan tasolla on tutkittu eri aiheisiin liittyen. Tarvittavaa taustatietoa oikeistoradikalismista ja äärioikeiston aatteellisesta pohjasta antavat esimerkiksi *Lauri Hyvämäen* ja *Toivo Nygårdin* tutkimukset.²⁰ Missä määrin sitten suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset olivat mukana poliittisessa toiminnassa. *Martti Ahti* toteaa suojeluskuntien ehdottoman lojaalisuuden valtiovallalle olleen viime kädessä arvoitus, sillä suojeluskuntamielipide yhdessä porvarillisen ”puolueettomuuden” kanssa tekivät laajapohjaisen suojeluskuntajärjestön poliittisesta potentiaalista porvarillisillekin puolueille arvoituksen.²¹ Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset sekaantuivat kuitenkin välillä myös valtakunnanpolitiikkaan. Suojeluskuntajärjestölle ongelman muodostivat yksittäiset suojeluskuntalaiset, joilla oli mielipiteitä samalla tavalla kuin muillakin kansalaisilla.

---

¹⁷ Ahti 1989, s. 278.

¹⁸ Soikkanen 1998, s. 64-65.

¹⁹ Siltala 1985, ks. esim. s. 211-212, 497, (poikkeuksena s. 323 ja 498, joissa todetaan vain osan suojeluskuntalaisista harjoittaneen ”suoraa toimintaa”).

²⁰ Hyvämäki 1971; Nygård 1982.

²¹ Ahti 1987, s. 308-310.

Vasemmalla heidän mielipiteensä ja toimintansa määriteltiin koko järjestön kannaksi. Ongelmallista onkin määrittellä, toimiko suojeluskuntalainen aina suojeluskuntalaisena, sillä oli tavallista että sama henkilö kuului myös muihin järjestöihin tai yhdistyksiin.²²

Mäntsälän kapinan (vuonna 1932) jälkeen yhteiskuntaan vuonna 1918 auenneen kuilun reunat alkoivat hiljalleen kasvaa lähemmäksi toisiaan. Syitä tähän kehitykseen on haettava osaltaan myös suojeluskuntien kehityksestä todellisen maanpuolustusjärjestön suuntaan, samalla kun järjestön yhteiskunnallinen kokoonpano ja ikärakenne muuttuivat.²³ Kansallista eheytymistä 1930-luvulla tutkineen *Timo Soikkasen* mielestä yhteiskunnallinen eheytyminen talvisotaan mennessä oli seurausta tietoisesta yhtenäistämispolitiikasta, sekä myös tulosta spontaanista kehityksestä johtuen Suomen sisäisistä oloista ja kiristyneestä kansainvälisestä tilanteesta.²⁴

Suojeluskuntain historia on kirjoitettu 1950- ja 1960-luvuilla entisten suojeluskuntaupseereiden *Niilo Hersalon* ja *Hannes Raikkalan* toimesta²⁵. *Hersalon* ja *Raikkalan* teossarja on hyvin informatiivinen, mutta siinä on ongelmana tietty kriittisyyden puute²⁶. Etelä-Hämeen suojeluskuntapiirin historian kirjoittanut *Seppo Myllyniemi* on tutkinut myös suojeluskuntapiirin suojeluskuntalaisten osuutta 1920- ja 1930-lukujen poliittisiin tapahtumiin, mutta tutkimuksen pääpainona on kuitenkin ollut vapaaehtoisen maanpuolustustyön kehitys piirin alueella.²⁷ Suojeluskuntajärjestön aatteellis-poliittista toimintaa on tutkinut *Jari Rusanen* pro gradu-työssään koskien Jyväskylän suojeluskuntapiiriä vuosina 1917-1932²⁸. Suojeluskuntahistorioihin pitää huomioida lisäksi maakunta- ja paikallishistoriat, joissa on usein melko laajastikin käsitelty suojeluskuntaa ja sen merkitystä paikallisesti.

---

²² Selen 1998, s. 206.

²³ Soikkanen 1998, s. 73.

²⁴ Soikkanen 1984, s. 386-390.

²⁵ Hersalo 1955 ja 1962; Raikkala 1964.

²⁶ Esimerkiksi suojeluskuntien suhteesta Lapuan liikkeeseen todetaan: ”Tasavallan sotavoimiin kuuluvana sotilaisena järjestönä ei suojeluskuntajärjestö luonnollisestikaan osallistunut tähän poliittiseen toimintaan”. Raikkala 1966, s. 46.

²⁷ Myllyniemi 1994.

²⁸ Rusanen 1977.

Suojeluskuntatyö tapahtui pääosiltaan kuntatasolla, missä suojeluskuntalaiset myös kohtasivat ideologiset vastustajansa²⁹. Tammelan³⁰ tapainen paikkakunta Etelä-Suomessa, jossa työväenliikkeellä oli perinteisesti vahva asema ja suojeluskunnan kannattajia oli pitäjän asukkaista vähemmistö, oli esimerkiksi teollisuuspaikkakunta Karkkila³¹. Tutkimalla ja vertailemalla paikallisyhteisön reaktioita ulkopuolelta tuleviin ”mullistuksiin” voidaan määritellä paikallisyhteisön asema osana valtakunnallista kokonaisuutta, sillä reagointi erilaisiin kriiseihin määrittelee yhteisön paikan yhteiskunnassa³². Vasemmistokunnissa suojeluskuntatoiminta todennäköisesti vahvisti porvariston yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Tammelan historiaa, samoin kuin muun Lounais-Hämeen historiaa, on tutkinut *Forssan Lehden* entinen päätoimittaja *Esko Aaltonen*. *Aaltosen* tutkimuksia on osaltaan täydentänyt ja modernisoinut *Eeva Ojanen* kaksiosaisella Tammelan historiallaan. *Ojasen* poliittisen historian osalta suppeaa paikallishistoriaa täydentää kapina-aikaisia tapahtumia selvittävä *Marko Tuomisen* pro gradu-työ, joka käsittelee punakaartin vaiheita Tammelassa. *Tuominen* on käynyt läpi mm. Valtiorikosoikeuden ja -yltioikeuden tuomioluettelot, Työväenarkiston terroritilaston sekä Paavolaisen kortiston, joista hän on muodostanut selvityksen sekä punaisen, että valkoisen terrorin ajankohdasta ja laajuudesta.³³ Tammelan paikallishistoriaa on lisäksi mahdollista kartoittaa Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistyksen vuosikirjoista.

---

²⁹ Selen 1998, s. 207.

³⁰ Tammela sijaitsee maantieteellisesti Lounais-Hämeessä (ks. Liite 1). Lähimmät kaupungit ovat Forssa, jonne etäisyys on 8 km ja Hämeenlinnaan 45 km. Varhaisin liikenne yhteys Tammelaan on ollut Turusta Hämeenlinnaan kulkeva Hämeen Härkätie, joka nykytutkimuksen mukaan on ollut liikenneväylänä jo 800-luvulla. Härkätie oli merkittävä kauppareitti, ja samalla sillä on ollut suuri merkitys Tammelan ylängön asuttamisessa. Ensimmäinen historiallinen asiakirjamerkintä Tammelasta kylännimenä on vuodelta 1423 ja vuodelta 1470 on peräisin maininta Tammelan kirkosta. Tammela kuului 1400-luvulta lähtien Sääksmäen kihlakuntaan, josta vuonna 1862 erotettiin Tammelan kihlakunta. Ojanen 1992, s. 57-59, 64, 80-81; Koskimies 1974, s. 535-536. Härkätiestä ks. Jaakko Masonen, Hämeen härkätie. Helsinki 1989. Tammelasta yhteisönä tarkemmin ks. luku 2.1.

³¹ Karkkila sijaitsee 50 kilometrin päässä Tammelasta Helsingin suuntaan. Tammelan ja Karkkilan kautta kulkevan Pori-Helsinki-valtatien mukaisesti painottui myös yksi Etelä-Suomen kommunismin kannatusalueista. Ks. s. 37

³² Vrt. Alapuro 1995, s. 15.

³³ Tuominen 1992.

1.2 Tutkimustehtävä

Aikaisempi tutkimus antaa viitteitä siitä, miten suojeluskuntajärjestö toimi osana aikakauden poliittisia ja yhteiskunnallisia tapahtumia. Suojeluskuntajärjestöä ei kuitenkaan voida tulkita perinteiseksi poliittiseksi toimijaksi, sillä järjestö sitoutui turvaamaan ”laillista yhteiskuntajärjestystä”³⁴ eli toisin sanoen olemaan puolueeton, vapaaehtoinen maanpuolustusjärjestö. Myös *Hersalon* ja *Raikkalan* Suojeluskuntain historia torjuu väitteet järjestön sisäpoliittisesta roolista. Suojeluskuntalaisille antikommunismi oli isänmaallisuutta, ei poliittista toimintaa³⁵. Suojeluskuntajärjestö oli laaja organisaatio jossa oli parhaimmillaan 100 000 jäsentä, sekä yksittäisiä suojeluskuntia yli 670³⁶. Suojeluskuntien merkityksestä ensimmäisen tasavallan Suomessa on esitetty erilaisia arvioita.³⁷

Ajallisesti tutkimus sijoittuu vuosiin 1918-1939. Aloituvuoden lähtökohtana on sisällissota ja suojeluskunnan perustaminen Tammelaan pitäjän ”vapautuksen” yhteydessä. Tutkimus päättyy vuoteen 1939, jolloin Suomi joutuu talvisotaan Neuvostoliiton kanssa. Talvisodan aikana sosiaalidemokraattiset työväenjärjestöt sopivat erimielisyytensä suojeluskuntajärjestön kanssa, sekä kehottavat jäseniään liittymään suojeluskuntiin yhteisen maanpuolustuksen hyväksi³⁸.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Tammelan suojeluskunnan ”poliittista” toimintaa osana paikallisyhteisöä. Tammelassa suojeluskuntatoiminnan kannalta merkittävää oli, että suojeluskunta toimi keskellä ”punaista” Hämettä, jossa esiintyi voimakasta poliittista vastakkainasettelua oikeiston ja vasemmiston välillä.

---

³⁴ Suojeluskunta-asetus 1918.

³⁵ Näin ainakin suojeluskuntajärjestön propaganda asian ilmaisi, ks. esim. HI 7-8/1930.

³⁶ Raikkala 1964, s. 55, 275.

³⁷ Brittiläinen historioitsija *Anthony Upton* määrittelee ensimmäisen tasavallan ”Suojeluskuntajärjestön ja Akateemisen Karjala-Seuran tasavallaksi”, sillä juuri suojeluskunta määritteli luvallisen poliittisen toiminnan rajat. *Uptonin* määritelmä on kritiikkiä akateemikko *Paavo Haavikon* popularisoivaan historiaan Kansakunnan linja, jonka vuosia 1919-39 käsittelevän luvun *Haavikko* on otsikoinut ”Tannerin tasavalta”, koska sosiaalidemokraatit olivat tuolloin *Haavikon* mukaan hallitseva voima. Upton Anthony, *Writers and Historians, Books from Finland* 4/1978; Ks. myös esim. Ahti 1990, s. 79-80.

³⁸ FL 21.2.1940.

Tutkimuksen pääkysymyksenä on, miten Tammelan suojeluskunta kontrolloi³⁹ paikallista poliittista vasemmistoa? Pääkysymystä voidaan tarkentaa alakysymysten avulla:

- Kuka tai ketkä suojeluskunnan perustavat ja siinä toimivat? Mikä oli poliittisen toiminnan päämäärä? Miten toimittiin päämäärän saavuttamiseksi?
- Erottuuko järjestöstä jokin aktiivinen, poliittisesti tietoinen ydin? Oliko järjestöllä tai sen jäsenillä suhteita politiikkaan sekä aikakauden oikeistoradikaaleihin tapahtumiin? Miten suojeluskunta toimi ja reagoi valtakunnallisiin tapahtumiin?
- Miten järjestöön suhtauduttiin paikallisyhteisön sisällä eri sosiaalisissa ryhmissä?

Tutkimuksen pääluvuissa käytetään kronologista jäsenystä osoittamaan suojeluskunnassa ja sen toiminnassa tapahtunut ajallinen muutos. Tärkeä lähtökohta tutkimukselle on suojeluskunnan ja suojeluskuntalaisen käsitteiden eroavuudet. Suojeluskunta koostuu ihmisistä, suojeluskuntalaisista, jotka eroavat toisistaan niin kokemuksiltaan, arvoiltaan, kuin myös taloudellisilta ja ammatillisilta tekijöiltä. Suojeluskuntalaisten motiivit olla mukana suojeluskuntajärjestössä saattoivat olla hyvin erilaiset.

1.3 Lähteet

Tutkimuksen tärkeimmät lähteet ovat Tammelan suojeluskunnan asiakirjat, joista keskeisimpiä ovat poliittiseen kontrolliin viittaavat asiakirjat, esimerkiksi asevelvollisista annetut luotettavuuslausunnot. Tammelan suojeluskunnan asiakirjoista Sota-arkistosta ei löydy suojeluskunnan antamia luotettavuuslausuntoja, mutta Hämeenlinnan maakunta-arkistosta löytyy asevelvollisten arviointeja 1920-luvun alkupuolelta. Lähteenä luotettavuuslausunnot eivät välttämättä kuvaa realistisesti todellisuutta, mutta niiden pohjalta voidaan määritellä suojeluskunnan asenteita eri

---

³⁹ Poliittinen kontrolli määritelmänä tarkoittaa toisaalta kontrollin harjoittamisen ”poliittisuutta” valtiovallan toimintana, ja toisaalta kontrollin kohteen poliittisuutta siinä mielessä, että kontrolli kohdistuu poliittiseen toimintaan. Poliittinen kontrolli on osa suurempaa kokonaisuutta: hallitsemistapaa, jonka vastapoolina on idea kansalaisten perusoikeuksista. Hallitseminen on väestön kontrollointia, joka tapahtuu jakamalla resursseja ja harjoittamalla representaatiota. Mäkelä 1989, s. 234.

poliittisia ja sosiaalisia ryhmiä kohtaan. Sota-arkistossa sijaitsevista Tammelan suojeluskunnan asiakirjoista on tässä yhteydessä käytetty lähinnä vuosikertomuksia ja jäsenkortteja selvittämään tapahtumahistoriaa, suojeluskunnan jäseniä sekä jäsenistön rakennetta.

Suojeluskuntajärjestö oli ”puolueeton” maanpuolustusjärjestö ja sen seurauksena järjestön omista lähteistä ei juuri löydy suorita mainintoja suojeluskunnan tai suojeluskuntalaisten osallistumisesta poliittiseen toimintaan. Suuri osa suojeluskuntalaisten poliittisesta toiminnasta kertovista lähteistä onkin syntynyt muiden kuin järjestön omien jäsenten toimesta. Esimerkiksi vuosikertomuksista ei löydy mainintoja aikakauden poliittisista tapahtumista tai suojeluskuntalaisten osallistumisista niihin. Lisäksi kaikkia suojeluskunnan asiakirjoja ei ole tallessa, vaan osa on hävinnyt jatkosodan jälkeen. Sisällissodan tapahtumia käsitteleviä lähteitä on melko runsaasti.

Tammelan suojeluskunnan tai yksittäisten suojeluskuntalaisten osallistumista poliittiseen toimintaan on mahdollista kartoittaa myös eri viranomaislähteiden avulla. Etsivän Keskuspoliisin (EK) ja Valpon asiakirjojen käytössä tulee kuitenkin tarkasti miettiä kyseisen järjestön rooli valtakunnanpolitiikassa eri aikoina, sekä asiakirjojen mahdollinen tarkoituksenmukaisuus.

Suojeluskuntaan ja suojeluskuntalaisiin kohdistuvaa suhtautumista yhteisön sisällä on edelleen mahdollista tarkastella työväenjärjestöjen tuottamista asiakirjoista. Kuitenkin liiallinen ”vastustajien” aineiston käyttö, ilman tarkkaa lähdekritiikkiä, saattaa johtaa harhaan tai ”vinouttaa” tutkimusta.

Poliittinen sanomalehdistö tarjoaa mahdollisuuden Tammelan suojeluskunnan poliittisen roolin tutkimiseen, koska poliittisen lehdistön tavoitteena on muokata julkista mielipidettä oman ideologiansa suuntaan. Lehdistöä on käytetty myös eri ryhmien Tammelan suojeluskuntaan suhtautumisen alkuperäislähteenä, sekä kuvaamaan ”ajan henkeä”. Tässä yhteydessä on sanomalehdistä käytetty

”sitoutumatonta” paikallista *Forssan Lehtä*⁴⁰, sosiaalidemokraattien piirilehteä *Hämeen Kansaa*⁴¹, sekä suojeluskunnan piirilehteä *Hämeen Ilvestä*.

2 VUODEN 1918 PERINTÖ

2.1 Kapina

Ymmärtääkseen miksi yhteiskunnallinen tilanne myös Tammelassa kärjistyi vuonna 1918 kapinaksi asti, täytyy paikallisyhteisön sosiaalista ja poliittista muutosta tarkastella 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Väestö lisääntyi Suomessa 1800-luvun lopulla nopeammin kuin aiemmin, ja Hämeen läänissä väestönlisäys oli vielä keskimääräistä suurempi. Väestönkasvu 1800-luvulla perustui pääasiassa suureen syntyvyyteen, lisäksi kuolleisuuden määrä laski, poikkeuksena nälkävuodet. Muuttoliike ei vaikuttanut huomattavasti Tammelan väestökehitykseen. Tammelan väkiluku lisääntyi vuoden 1850 6124:stä vuoteen 1922 mennessä 15441:een asukkaaseen, jonka jälkeen Forssasta muodostettiin itsenäinen kauppala.⁴² Forssa erottui jo 1900-luvun taitteessa selvästi itsenäisenä kokonaisuutena, johon keskittyi myös kunnallisia hallintoyksiköitä, mutta hallinnollisesti se oli kuitenkin osa Tammelaa. Yhä selvempää kuitenkin oli, että pitäjässä oli kaksi erilaista kokonaisuutta, eikä pitäjän asioista päätettäessä ristiriitoja voitu aina välttää. Tammelan ja Forssan jako toteutettiin hallinnollisesti vuonna 1923. Forssaan olivat keskittyneet monet palvelut ja toiminnot, joten läheinen yhteistyö Forssan ja forssalaisten kanssa jatkui lähes muuttumattomana, jo lyhyen maantieteellisen etäisyydenkin johdosta. Kuntajaon jälkeen Tammelan asukasmäärä laski 7430:een ja siitä edelleen 1940-luvulla hieman alle 7000:n.⁴³

Tammelan teollistumisen alku lähti liikkeelle nopeasti. Ruotsista kotoisin oleva A. W. Wahren rakensi v. 1846-48 Kuhalan kosken (Forssassa) rannalle tekstiilitehtaan. Tehdasta laajennettiin nopeassa tahdissa, ja samalla Wahren hankki

---

⁴⁰ *Forssan lehti* määritteli itsensä sitoutumattomaksi, mutta oli kuitenkin selvästi porvarillinen. Lehden perustaja ja päätoimittaja Esko Aaltonen oli itse aktiivinen suojeluskuntalainen. Lehden levikki oli vuosina 1920-1939 3100-5500. Suomen sanomalehdistön historia 5, s. 88-89.

⁴¹ *Hämeen Kansa* oli 1920-luvun alussa hyvinkin radikaali sosiaalidemokraattinen piirilehti, jonka levikki 1930-luvulla oli 4500-7300. Suomen sanomalehdistön historia 5, s. 153-154.

⁴² Jutikkala 1969, s.10-11; Ojanen 1983, s. 75-76.

⁴³ Ojanen 1983, s. 74, 270, 273, 290, 351; Koskimies 1979, s. 105.

talollisilta maata tehtaan ympäristöstä. Forssan yhdyskunta syntyi tehtaan ympärille ja kasvoi nopeasti. Työntekijöitä tehdas sai aluksi Wahrenin ostamien maa-alueiden entisistä torppareista, sekä muualta lähiympäristöstä.⁴⁴

Teollisuus työllisti Tammelassa vuonna 1850 51 henkilöä, kun vuonna 1901 teollisuudesta pääelinkeinonsa saavan väestön määrä oli jo kasvanut yli 4800:n. Maataloudesta toimeentulonsa saavan väestön lukumäärä kasvoi 26 prosenttia vuosien 1850-1901 välisenä aikana väkiluvun kasvun seurauksena, mutta samaan aikaan maataloudesta toimeentulonsa saavien prosentuaalinen osuus koko pitäjän väestöstä väheni vuosien 1850-1901 välisenä aikana lähes puoleen. Samalla teollisuudesta, käsityöstä tai kaupasta toimeentulonsa saavien prosentuaalinen osuus kasvoi vuoden 1850 8 prosentista vuoden 1901 38 prosenttiin. Maataloudesta pääelinkeinonsa saavien keskuudessa varsinaiset maanomistajat olivat kuitenkin vähemmistönä, ja maaseututyöväkeä, joka oli agraariväestön köyhin ryhmä, oli lukumääräisesti enemmän kuin torppareita ja maanomistajia yhteensä (Taulukko 1).

TAULUKKO 1. Tammelän pääasiallisesti maataloudesta elävät ruokakunnat ja niiden väestö ammatin mukaan v. 1901

Ammatti	Ruokakunnat		Väestö	
	N	%	N	%
Maanomistajia	193	13,4	1559	22,2
Lampuoteja	14	1	115	1,6
Torppareita	267	18,6	1691	24,1
Mäkitupalaisia	269	18,7	1174	16,7
Muonamiehiä ja -renkejä	279	19,4	1193	17
Muuta maatyöväkeä	416	28,9	1288	18,4
Yhteensä	1438	100	7020	100

Lähde: Komiteanmietintö 1901 12 c-d, s. 68-71.

Ennen kuntajakoa elinkeinorakenne oli muuttunut nopeasti ja maataloudesta toimeentulonsa saava väestö oli 1920-luvun alussa enää noin puolet koko väestöstä. Kasvava teollisuus pystyi Tammelassa 1800-luvulla työllistämään maataloustöistä vapautuvat työntekijät, mutta jo 1900-luvun alussa työttömyys muodostui todelliseksi

⁴⁴ Ojanen 1983, s. 68-71.

ongelmaksi. Kuntajaon jälkeen maatalous elätti jälleen noin 90 prosenttia kunnan väestöstä, kun lähes kaikki pienyritykset, käsityö ja liike-elämä jäivät Forssan puolelle.⁴⁵

Metsätalouden tuotto nousi 1800-luvun puolivälin jälkeen. Näin syntyvän lisätuoton avulla niukan toimeentulon varassa elävä maatalousväestö pystyi raivaamaan lisää peltoa sekä ajanmukaistamaan viljelymenetelmiään. Tammelan kihlakunnan alueella peltoala lisääntyi vuosien 1879-1910 välisenä aikana lähes kolminkertaiseksi, joka oli eniten Hämeen alueella. Peltoalan kasvattamista vaati myös karjatalouden lisääntyminen.⁴⁶ Maatalouden kehittämisen etulinjassa kulki vuonna 1840 perustettu Mustialan maatalousinstituutti, jonka vaikutuksesta alueen säätyläistalot, sekä niiden alaiset torpat omaksuivat uusia viljelymenetelmiä. Muille maatiloille monipuolisemmat viljelymenetelmät kulkeutuivat vasta 1800-luvun loppua kohden, mutta kuitenkin aikaisemmin kuin yleensä esimerkiksi Hämeen läänin sisällä. Maatalouden tilakoko pysyi Tammelassa Hämeen läänin muihin kuntiin nähden pienenä (Taulukko 2).

TAULUKKO 2. Viljellyn maan jakautuminen maanomistajille v. 1901, ryhmitettynä omistamansa maan laajuuden mukaan, prosentteina

	Tammela	Hämeen lääni
Alle 10 ha	0,6	0,5
10-25 ha	10,9	8
25-100 ha	52,9	34,4
Yli 100 ha	35,6	57,1

Lähde: Komiteanmietintö 1901 12 h, s. 454-455.

Pienestä maa-alasta ei ollut mahdollista erottaa vuokratiloja ja niin myöskään torppareiden määrä ei noussut Tammelassa niin suureksi kuin muualla Lounais-Hämeessä. Torppareiden määrä laski vuosien 1850 ja 1890 välisenä aikana, jolloin taas maataloustyöväen määrä kasvoi moninkertaiseksi. Maataloustilasto vuodelta 1881 osoittaa, että Tammelan 267 talon keskimääräinen peltopinta-ala oli 15 hehtaaria, joka oli Lounais-Hämeen kunnista selvästi vähäisin. Sama kehitys jatkui 1900-luvulle asti, vuosina 1929-30 suoritetun maataloustutkimuksen perusteella Tammelan 724 maatilasta

⁴⁵ Ojanen 1983, s. 75-82, 216; Komiteanmietintö 1901, 12 c-d, s. 14-15, 68-69; Tilastollisia tiedonantoja N:o 63. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880-1975.

⁴⁶ Rosenberg 1974, s. 15, 87-88, 91.

71 prosenttia oli alle 10 hehtaarin, 27 prosenttia oli 10-49 hehtaarin sekä 2 prosenttia yli 50 hehtaarin tiloja.⁴⁷

Maaseutuväen keskuudessa ilmeni 1900-luvun taitteessa suurta taloudellista epätasa-arvoa. Pienten maatilojen omistajat eivät poikenneet asumisensa tai toimeentulonsa suhteen paljoakaan torppareista, mutta agraariväestön köyhimpään osaan eli irtaimeen maataloustyöväkeen oli suuri ero⁴⁸. *Ilkka Nummela* on tutkinut tulo- ja varallisuuserojen jakautumista Suomessa. Suurimmat tuloerot olivat karkeasti lajiteltuna Lounais-Suomen lääneissä. Varallisuuseroissa sekä maaomaisuuden keskittymisessä Tammelan kihlakunta oli lähes Suomen epätasa-arvoisin, eli suuri osa varallisuudesta ja maaomaisuudesta oli keskittynyt harvojen käsiin. Suuret varallisuuserot johtuivat metsien arvon noususta, joka erotti tilattomat selvästi tilallisista. *Rasila* on tutkimuksessaan kansalaissodan sosiaalisesta taustasta tullut tulokseen, jonka mukaan vaurauden epätasainen jakautuminen aiheutti teollistuvassa Suomessa yhteiskunnallista kaunaa⁴⁹. Alueilla, joilla oli suuria varallisuuseroja, sijaitsivat myös suurimmat sosiaalidemokraattien kannatuksen alueet.⁵⁰

Helmikuun manifesti vuonna 1899 otettiin Tammelassa vastaan sekavin tuntein. Mustialan agronomiylioppilaiden Tammelassa keräämään Suureen adressiin kirjoitti nimensä hieman yli 12 prosenttia pitäjän asukkaista, kun koko Hämeen läänissä vastaava prosentti oli 17. Allekirjoittajien vähäisyyteen vaikutti samanaikaisesti koko maahan levinnyt huhu maareformista, joka herätti toiveita vuokraaja- ja pienviljelijäväestössä. Allekirjoittamatta jättäminen oli pientilavaltaisessa pitäjässä protesti ”herroja” ja talollisia vastaan. Maanjakohuhuja oli todennäköisesti liikkeellä runsaasti, koska huhuja levittävän kiinniottavalle luvattiin 20 markan palkkio. Muutamit tammelalaiset torpparit ja maatyöväkeen kuuluvat jopa lähettivät

---

⁴⁷ Ojanen 1983, s. 77, 112-116, 291; SVT III maatalous 26:1-3.

⁴⁸ Alapuro 1995, s. 35.

⁴⁹ Rasila 1968, s. 120, 151.

⁵⁰ Nummela 1990, s. 208, 217-219, 222-223. Sisällissodan jälkeen säädetyt maanlunastuslait eivät Tammelassa muokanneet entisten maanvuokraajien ja maataloustyöväen äänestyskäytäntöä porvarilliseen suuntaan siinä määrin, mitä lain säätäjät varmasti olisivat toivoneet. Sosiaalidemokraatit olivat kannatukseltaan ylivoimaisesti suurin puolue koko sotien välisen ajan ja samalla vasemmiston yhteinen kannatus tutkittavalla ajalla oli reilusti yli 50 prosenttia (ks. Liite 2). Toisaalta taas Tammelan porvareista suuri osa näyttää olleen poliittisen oikeiston äärilaitaa, mitä kuvaa IKL:n huomattavan suuri kannatus.

kenraalikuvernööri Bobrikoville kirjeen, jossa luvattiin uskollisuutta kuolemaan saakka.⁵¹

Suomen venäläistämisyrykimys eteni askeleen, kun vuonna 1901 säädettiin uusi asevelvollisuuslaki. Tammelan kirkossa kuulutus luettiin aivan normaalisti ja ilman välikohtauksia. Utta asevelvollisuuslakia vastustamaan kerättiin jälleen adressi, jonka allekirjoitti yhteensä noin 15 prosenttia kuntalaisista. Vastarintaa ja kutsuntalakkoja järjesti Kagaali, jonka asiamiehenä oli insinööri Ivar August Wahren. Kutsuntalakot eivät saaneet Etelä-Hämeessä asevelvollisia jäämään pois vuoden 1902 kutsunnoista, vaan 121:stä tammelalaisista asevelvollisesta vain kuusi oli poissa. Yksikään torpanpoika ei jäänyt pois tilaisuudesta. Tilanne oli vastaava ympäryskunnissa. Kutsuntalakkolaisten määrä oli sitä pienempi mitä enemmän kunnassa oli epäitsenäistä maataloustyöväkeä. Työväenliikkeelle venäläistämispolitiikka merkitsi olemassaolon uhkaa ja seuraavissa kutsunnoissa poissaolijoiden määrä kasvoi varsinkin Forssan työväestön keskuudessa.⁵²

Forssa oli kehittynyt huomattavaksi teollisuuskeskukseksi ja paikallinen työväenyhdistys oli suuri ja perinteikäs. Työväki järjestyi omaksi puolueeksi Forssassa 1903, jolloin Suomen Sosialidemokraattinen Puolue omaksui ohjelmaansa myös luokkataistelun. Ensimmäinen sortokausi päättyi Venäjältä lokakuun lopulla 1905 Suomeen levinneen suurlakon myötä. Suurlakko tarjosi suomalaisille ensimmäisen tilaisuuden kollektiiviseen toimintaan hallitusvaltaa vastaan. Lakon aikana ja sen jälkeenkin järjestystä valvoivat työväenliikkeen järjestysmiehet. Järjestyskaartin vahvuus Tammelassa oli vielä marraskuun lopulla yli 100 miestä. Forssasta muodostui pitäjään suurlakon aikana vauhtiin päässeeseen työväenliikkeen keskus, josta harjoitettiin voimakasta agitaatiota läheisen maalaisköyhälistön keskuudessa. Suurlakon aikana sosiaalidemokraatit saivat hyväksytyksi vaatimuksensa eduskuntaudistuksesta, ja siten tulivat mukaan poliittiseen päätöksentekoon. Jo ennen suurlakkoa helmikuussa 1905 Forssan torilla oli pidetty yleisen äänioikeuden puolesta mielenosoitus, jossa oli

---

⁵¹ Selin 1975, s. 34-35; Hakalehto 1979, s. 254-255, 269-270; Ojanen 1983, s. 240-243; Lappalainen 1985, s. 22-23; Alapuro 1995, s. 64-67. Vuoden 1899 20 markkaa on v. 1996 rahassa noin 400 mk.

⁵² Selin 1975, s. 51, 66, 68; Hakalehto 1979, s. 266-271; Ojanen 1983, s. 243; Peltovuori 1993, s. 215-216.

puhujana Eetu Salin⁵³ ja yleisöä noin 7 500 henkeä. Maaliskuussa 1907 pidetyissä ensimmäisissä eduskuntavaaleissa sosiaalidemokraatit saivat 64 prosenttia pitäjän äänistä.⁵⁴

Ensimmäisen maailmansodan vaikutus tuntui suurlakkoakin voimakkaammin. Forssan tehtaiden raaka-aineiden saanti vaikeutui ja kauppayhteudet häiriintyivät sodan johdosta. Työttömyys alkoi lisääntyä, elintarvikkeista oli pulaa ja rahan arvo laski. Tammelassa työttömyys helpottui kesällä 1915, kun venäläiset alkoivat teettää linnoitus- eli vallitöitä maihinnousun uhkaa vastaan. Vallityöt työllistivät toukokuussa 1917 jo yli tuhat miestä, mutta myöhemmin kesällä työt loppuivat. Venäläisiä joukkoja oli kunnassa majoitettuna useampiakin. Kesällä 1917 Tammelaan majoittui kolmas Itämerenmaakuntain ratsurykmentti, jonka keskuudessa maaliskuun vallankumous oli jo höllentänyt kurin. Rykmentin sotilaiden vaikutus näkyi vallityömailla kasvaneina vaatimuksina ja työmoraalin heikkenemisenä. Sotilaat kiinnostivat myös paikallisia naisia ja aiheuttivat ”siveellisiä vaaroja”. Joka neljäs lapsista syntyi aviottomana, mikä entisestään kiristi pitäjäläisten suhtautumista venäläisiin.⁵⁵

Maaliskuun vallankumous sai Suomen sisäiset olot käymistilaan. Tammelan kunnanhallitus lähetti Venäjän väliaikaiselle hallitukselle vapautumisen ilosta onnittelemisen ”hyvin suoritettua vallankumouksen johdosta” ja lisäksi 1 000 markkaa ”kärsimään joutuneiden hyväksi”.⁵⁶ Kurittomuus ja ongelmat kuitenkin kasvoivat; ensimmäisiä levottomuuden merkkejä olivat maatalouslakot. Työväki perusti maatalouslakkojen aikana lakkovahdistoja omaksi turvakseen sekä myös painostusryhmiksi. Vallitöiden loputtua työttömyys jälleen lisääntyi ja hätäaputyömaista muodostui kunnalle raskas taloudellinen taakka sekä samalla kurittomuuden pesäpaikka. Lisäksi pitäjään maaliskuun lopulle 1918 saakka jääneet noin 40-50 venäläistä sotilasta yllyttivät työväkeä oman käden oikeuteen. Elintarviketilanne

---

⁵³ Eetu Salin oli mukana työväenliikkeessä jo ns. vanhan työväenliikkeen aikana. Salin oli taitava puhuja ja kirjoittaja. Vuoden 1906 suurlakon jälkeen Salin oli vankkumaton demokraattisen sosiaalidemokratian kannattaja, mutta oli silti mukana myös kansanvaltuuskunnassa parlamentaarisen linjan edustajana vuonna 1918 ”solidaarisuudesta puoluetta kohtaan”. Polvinen 1987, I s. 128, 171, 226.

⁵⁴ Alapuro 1995, s. 93; Ojanen 1983, s. 248; Peltovuori 1993, s. 217, 219-220, 222-224; SVT vaalit.

⁵⁵ Aaltonen 1931, s. 147, 152-154; Ojanen 1983, s. 249-250; Peltovuori 1993, s. 225-226.

⁵⁶ HMA, Tammelan kunnanvaltuuston pöytäkirja 7.4.1917. 1000 mk on v. 1996 rahassa 5488 mk.

heikentyi vakavaksi varsinkin Forssan teollisuustaajamassa, jossa kansanjoukko ryösti venäläisten sotilaiden kanssa Viksbergin meijerin elokuussa 1917.⁵⁷

Venäjän lokakuun vallankumouksen myötä myös Tammelan työväestö ryhtyi suurlakkoon marraskuun 13.-19. päivien välillä. Suurlakon aikana muodostettiin varsinainen työväen järjestyskaarti, joka miehitti ensitöikseen poliisiaseman ja otti järjestyksen valvonnan itselleen. Kahta kauppiasta lakkokomitean määräykset eivät miellyttäneet, ja niinpä heidät vietiin suuren väkijoukon keskellä kuulusteltavaksi ”miliisikonttoriin”. Kolme järjestyskaartin edustajaa kävi turhaan pyytämässä myös venäläisiä sotilaita mukaan valvontatehtäviin. Yhden poliiseista jouduttua puukotuksen uhriksi muut poliisit erosivat virastaan ja niin järjestyskaarti jäi lakon jälkeenkin hoitamaan poliisiviranomaisille kuuluneita tehtäviä. Suurlakon aikana järjestyskaarteja perustettiin myös muihin Tammelan kyliin kuin Forssaan.⁵⁸

Lokakuun puolivälissä 1917 insinööri Lauri Keso kiersi Lounais-Hämeessä suojeluskuntia perustamassa. Suojeluskunta-aate sai pitäjän isännät muodostamaan toimikunnan, mutta tulosta ei syntynyt. Forssalaiset taas lupasivat tehdä ”vallankumouksen venäläisten avulla”. Ainoastaan Mustialan opiston oppilaat perustivat suojeluskuntaosaston. Osaston toiminta oli vaatimatonta, eikä aseistustakaan ollut kuin pari käsiasetta. Forssan työväestön keskuudessa Mustialan suojeluskunnasta ja sen aseistuksesta liikkui kuitenkin hurjia huhuja. Mustialan suojeluskunnan päälliköksi valittu Antero Ollila sai 23.1.1918 käskyn lähteä Vöyrin sotakouluun, muiden oppilaiden jäädessä vielä paikoilleen Mustialaan.⁵⁹ Jääkärivärväystä pitäjässä ei ollut⁶⁰, ehkä työväenliikkeen vahvan aseman johdosta.

Marraskuun suurlakkoa edeltäneet tapahtumat olivat jo jakaneet kansan kahteen leiriin. Lakon aikana tapahtuneet väkivallan teot, mm. naapuripitäjä Jokioisten kartanon isännöitsijän murha Mommilassa, kiihdyttivät mieliä myös Tammelassa. Lokakuun alussa järjestetyissä uusissa eduskuntavaaleissa porvaristo sai eduskuntaan

---

⁵⁷ SA, Tammelan suojeluskunta (TSK), Suojeluskunnan 20-vuotis historiaa varten kerättyä aineistoa; Forssan Lehti (FL) 14.12.1917; Ojanen 1983, 252-253; Peltovuori 1993, 227-230; Tuominen 1992, s. 21-30.

⁵⁸ FL 29.11.1917; Ojanen 1983, s. 254; Peltovuori 1993, s. 231; Tuominen 1992, s. 59-62.

⁵⁹ Hersalo 1955, s. 260, 263; Mustialan muistoja Suomen vapaussodan ajoilta, 1923, s. 7-10, 33; Ollila 1925, s. 168-169.

⁶⁰ SA, TSK, Suojeluskunnan 20-vuotis historiaa varten kerättyä aineistoa.

takaisin oikeistoenemmistön. Vasemmistossa vaalitappio sekä eduskunnan määräenemmistön menetys lisäsivät tyytymättömyyttä⁶¹. *Paavolaisen* mukaan vastapuolen yksittäiset teot nähtiin menneisyyden koko taustaa vasten ja tulkittiin helposti jonkin uhkaavan kokonaissuunnitelman osaksi. Sisällissodan puhkeaminen oli seurausta satunnaisesta tapauksesta, jolle jännittynyt tilanne antoi odottamattomat mittasuhteet.⁶² Epäkohtien kärjistyminen sodaksi asti oli seurausta monista eri tekijöistä, esimerkiksi: ensimmäisen maailmansodan vaikutuksesta Suomeen, vuoden 1917 kahdesta vallankumouksesta Venäjällä, sekä eritoten Suomen sisäisistä ongelmista jotka kärjistyivät vuonna 1917. Työväestö Tammelassa oli voimakkaasti luokkatietoista, olihan työväenpuoluekin aikanaan perustettu Forssassa. Aatteellinen, luokkataistelua korostava ilmapiiri antoi työväestölle viimeisen sysäyksen nousta kapinaan.

Kansanvaltuuskunnan⁶³ ilmoitettua vallankumouksesta 28. tammikuuta Tammelan sosiaalidemokraattinen kunnallisneuvosto perusti vallankumousneuvoston, joka julistautui kunnan ylimmäksi hallitusvallaksi. Punakaartit säilyivät kuitenkin alistettuina vain omalle piirijohdolleen. Punaiset kunnallismiehet olivat muusta kapinallisjoukosta selvästi erottuvia työväenliikkeen veteraaneja, joilla ei kuitenkaan ollut kunnallishallinnollista kokemusta. Kunnallisneuvoston puheenjohtajana toimi Väinö Kilpi ja varapuheenjohtajana Oskar Halme, vallankumousneuvoston syyttäjänä Juho Cederqvist ja kirjuriina Enok Merivirta. Täydellisen vallan kapinalliset ottivat vastuksetta helmikuun alussa, jolloin perustettiin myös oma vallankumousoikeus. Sodan rintamalinja muodostui siten, että Tammela jäi syvälle punaiseen Suomeen.⁶⁴

Kapinan alkuvaiheessa normaaliin elämänmenoon ei tullut paljon muutoksia. Koulut toimivat normaalisti, kirkonmenot pidettiin joka sunnuntai tavanomaista suuremmalle yleisölle ja jopa ”ylipäällikön” tytär kävi rippikoulua, mutta tiedonvälitys joutui punakaartin valvontaan. *Forssan Lehden* ilmestyminen estettiin

---

⁶¹ Lappalainen 1985, s. 60-65.

⁶² Paavolainen 1966, s. 84-85.

⁶³ Kansanvaltuuskunta perustettiin punaisen Suomen hallitukseksi heti vallankumouksen alkuvaiheessa. Kansanvaltuuskunnan puheenjohtajana oli Kullervo Manner, ja muissa tehtävissä johtokunnassa olivat muun muassa O. W. Kuusinen, Oskari Tokoi ja Yrjö Sirola. Kansanvaltuuskunta oli läheisessä yhteistyössä Venäjän bolševikkien kanssa. Polvinen 1987, I s. 226-227.

⁶⁴ Kaikki edellä mainitut punaisten kunnallismiehet teloitettiin kapinan jälkipuhdistuksessa. Ojanen 1983, s. 255; Tuominen 1992, s. 31-35, 147-148; Peltovuori 1993, s. 233.

porvarillisena. Elintarvikepulan jatkuessa talolliset joutuivat tarkastusten ja painostuksen kohteeksi. ”Punainen henki ja viha valtasi koko torppari ja pieneläjäluokan melkein poikkeuksetta, puhumattakaan järjestäytyneestä työväestä” totesi Tammelan vt. kirkkoherra.⁶⁵ Tammelan punakaartin vahvuus oli suurimmillaan noin 800 henkilöä. Punakaartiin liitettiin aluksi luokkatietoisuudesta, hieman myöhemmin palkan, ruuan ja propagandan seurauksena, sekä lopuksi yleisen työvelvollisuuden nojalla määrätyillä pakko-otoilla.⁶⁶

Tammelan vallankumousoikeudessa oli syytettynä 14 henkilöä vastavallankumouksellisesta toiminnasta. Viisi heistä tuomittiin ja hekin ainoastaan sakkorangaistuksiin. Punaisessa terrorissa Tammelassa menetti henkensä kymmenen henkeä, joista seitsemän vallankumouksen alkuvaiheessa ja loput kolme huhtikuussa. Siviilejä tapetuista oli seitsemän, kaksi pyrki rintamalle ja yksi teloitettiin sotavankina rintamalla. Tammelalaisia tapetuista oli seitsemän. Yksi ammuttuista oli Viksbergin kartanon isännöitsijä, joka oli kieltäytynyt antamasta voita yleiseen kulutukseen, ”ja niin siinä vaan kävi että mies ammuttiin”⁶⁷. Suurta vihaa ”valkoisissa” herätti myös talollisen Vihtori Ranttilan ja hänen poikansa Onnin raaka murha Teuron kylässä⁶⁸. Vallankumousoikeus ja -neuvosto hajosivat maaliskuun alussa, kun eivät pystyneet estämään väkivallantekoja.⁶⁹

Valtakunnallisesti tarkasteltuna punainen terrori oli Tammelassa melko lievää, mutta terrorissa pitää huomioida myös Mustialan opistolaisten joukkomurha, joka kiihdytti pitäjäläisten mieliä. Mustialan opistolaiset haettiin koulultaan 19. huhtikuuta, alle viikko ennen punaisen vallan kukistumista, ja vietiin Forssaan punakaartiin liitettäväksi. Forssasta opistolaiset kuljetettiin kuitenkin edelleen Toijalaan ja sieltä seuraavana päivänä kohti Hämeenlinnaa. Matkalla 36:sta oppilaasta 23 tapettiin junavaunussa ampumalla tai pistämällä. Surmatyön tekijät olivat helsinkiläisiä, mutta Tammelan punaiset saivat kantaa myös vastuunsa.⁷⁰

---

⁶⁵ FL 15.5.1918; TSrkA, Kertomus kirkon toiminnasta ns. punakaartien kapinan aikana.

⁶⁶ SKS, ”1918”-kokoelma, 7 Ida Karke & 32 Edit Silvennoinen; Tuominen 1992, s. 71-82.

⁶⁷ SKS, ”1918”, 7 Ida Karke.

⁶⁸ SA, TSK, Suojeluskunnan 20-vuotis historiaa varten kerättyä aineistoa; FL 15.5.1918.

⁶⁹ Paavolainen 1966, s. 320; Tuominen 1992, s. 42-47.

⁷⁰ Mustialan muistoja Suomen vapaussodan ajoilta, 1923, esim. s. 43; Eerola 1998, s. 65; Paavolainen 1966, s. 149, 158-159; Tuominen 1992, s. 47-49.

2.2 Valkoinen terrori

Tammela ”vapautettiin” punaisesta vallasta 26. huhtikuuta, kun kreivi Ehrensvärдин johtama Turun saariston vapaaehtoisjoukko (S.F.K) saapui pitäjään. Valkoisen armeijan saapumista oli edeltänyt Satakunnasta ja Varsinais-Suomesta olevien punaisten pakolaisten pakomatka Tammelan läpi, jonka seurauksena varsinkin Portaan kylän talot ryöstettiin pahoin. Saapuneiden valkoisten ensimmäisinä tehtävinä oli punaisten paetessaan räjäyttämien siltojen kunnostaminen ja piileskelevien punaisten etsiminen. Tammelan punaiset pakenivat viimeistään 23.-24. huhtikuuta, mutta useimpien tammelalaisten matka katkesi Hollolan lähelle saksalaisten katkaistua pakotien. Saksalaisten kanssa antautumisesta sopinut Forssan punakaartin päällikkö Antti Örn palasi antautumisneuvottelusta ilman saappaita: ”Saksan köyhä armeija tartti mun saappaani, mutta eipä o pitkä matka sukkasillaaska kulkea”. Örnille oli kerrottu antautumisen ehdot: punaisten päälliköt joutuvat vastuuseen.⁷¹

Tammelan suojeluskuntaan kerättiin jäseniä heti pitäjän ”vapautuksen” yhteydessä. Suojeluskuntaan liittyi jäseniä nopeassa tahdissa ja maaliskuussa 1919 jäsenmäärä oli jo 530⁷². Suojeluskuntalaisten tehtävänä oli aluksi osallistua paikkakunnan puhdistamiseen punaisista sekä vartiointitoiminta.⁷³ Suojeluskunta piti yllä 18 miehen ”suojelusvartiota” vuoden 1919 helmikuun alkuun saakka, jolle kunta maksoi palkan tammikuulle asti. ”Suojelusvartion” lisäksi suojeluskunnalla oli valmiudessa erillinen ”kuularuiskukomennuskunta” kesäkuuhun 1919 saakka.⁷⁴

Valkoisten mukana alkoi myös valkoinen terrori, joka käytännössä merkitsi punaisen terrorin moninkertaista kosta. Punaisten teloitukset alkoivat heti pitäjän ”vapauttamisen” jälkeen. Tammelaan perustettiin nopeasti punaisten tuomitsemista

---

⁷¹ SA, Valistusosasto, Aineistoa Tammelan suojeluskunnasta; SA, TSK, Suojeluskunnan 20-vuotis historiaa varten kerättyä aineistoa; SKS, ”1918”, 7 Ida Karke.

⁷² Hersalo 1962, s. 562. Tammelan suojeluskunta oli tuolloin Etelä-Hämeen suojeluskuntapiirin suurin suojeluskunta jäsenmäärältään, esimerkiksi Lahden ja Hämeenlinnan suojeluskuntaa suurempi.

⁷³ HMA, L-HM, Forssan sk:n Liesjärven osasto, vangittuja punakaartilaisia koskevia lausuntoja; SA, TSK, Suojeluskunnan 20-vuotis historiaa varten kerättyä aineistoa.

⁷⁴ HMA, Tammelan kunnanvaltuuston pöytäkirjat 15.6.1918, 27.7.1918; SA, TSK, suojeluskunnan vuosikertomus 1919; FL 31.7.1918.

varten sota-oikeus⁷⁵. Sota-oikeuden puheenjohtajana oli aluksi valtausjoukon intendentti Viktor Schauman Nauvosta. Myöhemmässä vaiheessa puheenjohtajana toimi Jokioisten kartanon isännöitsijä Jarl Serlachius, jonka edeltäjän venäläiset sotilaat olivat tappaneet Mommilassa marraskuussa 1917. Paikallisjäseninä sota-oikeudessa olivat kauppias Juho Heino, ylikonstaapeli Jaakko Männikkö ja lisäksi kapteeni Kanninen. Heino oli toinen niistä kauppiaista, joita suurlakon aikana kuulusteltiin paikallisen järjestyskaartin toimesta. Männikön punaiset vangitsivat sodan loppuvaiheessa yhdessä 31:n muun tammelalaisen kanssa ja veivät Hämeenlinnaan, jossa kolme vangeista ammuttiin.⁷⁶ Kaikki sota-oikeuden jäsenet olivat siis jossakin vaiheessa kokeneet jonkinasteista pelkoa tai vapaudenriistoa punaisten toimista johtuen, jolla todennäköisesti oli vaikutusta myös oikeuden päätöksiin.

Punaisten vankien kohtelu oli valkoisille ongelmana koko sodan ajan. Ylipäällikkö Mannerheim oli 25.2.1918 antamassaan ns. ”ammutaan paikalla” käskyssä määrännyt heti ammuttavaksi rintaman takana aseellista vastarintaa tekevät, salamurhaajat ja murhapolttajat. Saman käskyn mukaan ”kapinallinen, joka avoimessa taistelussa laskee aseensa ja antautuu vangiksi, vangittakoon päällikön harkinnan mukaan”.⁷⁷ Kyseinen käsky jättää paljon yksilön oman harkinnan varaan, eikä ainakaan jyrkästi kiellä teloituksia.

Sota-oikeuksista oli annettu käsky 23.3.1918 ja uusi käsky 2.5.1918, jossa jokaisen itsenäisen joukko-osaston päällikkö ja piiripäällikkö veloitettiin asettamaan sota-oikeus. Sota-oikeuksien määrän kasvattamisen tarkoituksena oli Etelä-Suomen puhdistaminen punaisista joukkomittaisella ja nopealla tuomitsemisella.⁷⁸ Tammelan teloituksista ei voida sanoa miten moni niistä on todella sota-oikeuden langettamia tai kuinka moni niistä on tapahtunut oikeuden ulkopuolella. Vaikka tuomiot olisivatkin sota-oikeuden langettamia, niin paikkakuntalaisilla oli vaikutusta niiden syntyyn. *Paavolaisen* käyttämä terroritilasto toteaa teloitusten tapahtuneen suojeluskuntien tai

---

⁷⁵ Sota-oikeudella oli paikallinen ilmiantaja, ruumiiden kuljettaja ja raajarikko Kyttyrä-Pietilä, jolla nähtävästi oli henkilökohtaisia kaunoja tuomittavia kohtaan. Pietilä oli itse pyrkinyt punakaartiin, mutta ei ollut päässyt vammansa johdosta. Pietilän kerrotaan todenneen tuomittavina olevista ”Aina suurempi roisto ku erellinen, mäkeen vaan, mäkeen...” TA, Työväen muistitieto 5, Ida Karke.

⁷⁶ Paavolainen 1967, s. 286-287; Tuominen 1992, s. 47-49.

⁷⁷ Paavolainen 1967, liite II s. 420-422.

⁷⁸ Eerola 1998, s. 85, 88.

”paikkakuntalaisten” toimesta ja mainitsee ”Turun saaristolaiset” vain teloittajina.⁷⁹ Sotaoikeuden päätökset antoivat teloituksille muodollisen oikeudenmukaisuuden leiman.⁸⁰

Vankileireillä oleville kävivät kotipaikkakunnilta erilaiset lähetystöt esittämässä kuolemanvaatimuksia tai etsimässä kotipitäjään takaisin vietäviä joko vapautettavaksi tai ammuttavaksi. Paikkakuntalaisten osuus teloituksiin käy ilmi paikkakunnan lähetystöjen vierailujen yhteydessä vankileireillä.

Silloin tällöin huudettiin paikkakunnittain ihmisiä kokoontumaan kasarmi ykkösen pihalle, mikä lienee ollut joku esikunta tai kenttätuomioistuin. Sinne sitten vuorollaan forssalaisetkin koottiin...Joku tiesi, että Jahn-veljekset...olivat tulleet meitä eksyneitä lampaita kotiin pelastamaan...Tultuamme jälleen ´ihmisten kirjoihin` Jahnit menivät sisälle saalistaan seulomaan. Listoilla olleista 60 miestä, joukossa nuoria poikia huudettiin sisälle. Jäimme ihmettelemään pihalle, kun poiskaan ei huomattu käskeä, kun Jahnit olivat lähteneet marssittaen loput forssalaismiehet mukanaan asemalle. Ei pitkään tarvinnut odotella kun jo hirvi-Nieminen ilmestyi avoimeen ikkunaan ja huusi ´kuolemantuomio antova, perkkele`.⁸¹

Vastaavista lähetystöistä on muitakin mainintoja.⁸² Toisaalta myös suojeluskunnille lähetettiin tiedusteluja vangituista punaisista. Tammelan Liesjärven suojeluskunnan päällikkö opettaja A Lehtinen on kirjoittanut muistivihkoonsa lausuntoja useista paikkakunnan punaisista toukokuussa 1918. Yleensä lausunnot olivat myönteisiä, joissa todetaan:

...joutui pakko-oton kautta punakaartiin. On tunnettu suoraksi, rehelliseksi ja kunnan mieheksi. Hänet olisi heti vapautettava.

Mutta osa lausunnoista oli jyrkän tuomitsevia, kiertoilmaisuin langetettuja kuolemantuomioita kuten:

---

⁷⁹ Paavolainen 1967, s. 288-289.

⁸⁰ Myllyniemi 1994, s. 68.

⁸¹ SKS, ”1918”, 7 Ida Karke; Jahnin veljeksistä ainakin toinen kuului paikalliseen suojeluskuntaan. HMA, L-HM, TSK, luettelo TSK:n miehistöstä. Myös Hämeen Kansassa 11.4.1919 kerrotaan maaseudun lähetystöjen vierailuista ja ei-toivottujen luetteloista Hämeenlinnan vankileirillä.

⁸² Esimerkiksi *Paavolainen* toteaa tammelalaisen poliisi K Vasin matkustaneen virkatoimiin Hämeenlinnaan ja Lahteen samaan aikaan, kuin useiden tammelalaisten teloitukset manituissa kaupungeissa suoritettiin. Paavolainen 1967, s. 288.

...yhtyi alussa kaartiin. Oli paikallisen punakaartin päällikkönä ja monen monta pakko-ottoa toimitti. Pakotti miehiä väkisin kaartiin pistimen kanssa. Vei hevosen lähtiessään ja rahaa. Hänellä on laskullaan niin paljon pahoja, ettei jaksa luetella – on ehdottomasti ankarimmin rangaistava. ...paikallisen suojeluskunnan miehet sanovat hänen olleen kiihkeimpiä punaisia – millään muotoa ei saa päästää tänne.⁸³

Kaiken kaikkiaan Tammelassa teloitettiin punaisia lukumääräisesti Hämeen läänin toiseksi eniten ja koko maata ajatellen kuudenneksi eniten. Paikkakunnalla teloitettujen punaisten kokonaismäärä kasvoi 159:ään, joista kuntalaisia oli 109. Muilla paikkakunnilla teloitettujen huomioiden tammelalaisia punaisia teloitettiin yhteensä 181 henkeä. Kunnan miespuoliseen väestöön suhteutettuna teloitettuja oli 2,4 prosenttia, joka on ympäristön asukasmäärältään pienempiä kuntia vähemmän. Naisia teloitetuista oli 5,5 prosenttia, joka on valtakunnallista keskiarvoa suurempi määrä⁸⁴. Teloituksista suoritettiin noin puolet 13.5.-28.5.1918 välisenä aikana. Yleiseksi teloituspaikaksi muodostui Korko-oja niminen paikka Forssassa. Tammelan punakaarti menetti teloituksissa, rintamalla kaatuneina, kadonneina sekä vankileirillä kuolleina yhteensä 373 henkeä. Sodan aikana Tammelassa käytiin ainoastaan kerran lyhyt laukaustenvaihto sotivien osapuolten kesken, jossa kaatui yksi valkoisen armeijan sotilas, mutta silti kunnan asukkaista 2,5 prosenttia kuoli sotatapahtumissa tai sodan jälkiselvittelyihin liittyen.⁸⁵

Valkoista terroria esiintyi jo sodan alusta lähtien, mutta se lisääntyi sodan kuluessa kun suurten voittojen yhteydessä jäi paljon punaisia vangeiksi. Useilla paikkakunnilla Etelä-Suomessa, kuten Tammelassakin, suojeluskunta perustettiin valkoisen armeijan saapuessa. Suojeluskunta oli alusta lähtien mukana paikkakunnan ”jälkipuhdistuksessa”, jossa punaisen diktatuurin synnyttämä kostomieliala näytteli suurta osaa. Terrorin laajuuden määritteli koettu pelko ja viha. Huhtikuun loppupuolella

---

⁸³ HMA, L-HM, Forssan sk:n Liesjärven osasto, Vangittuja punakaartilaisia koskevia lausuntoja.

⁸⁴ Pitäjässä oleskelleiden venäläisten sotilaiden suhteet paikallisiin naisiin, ns. ”ryssänmorsiammiin”, herättivät paheksuntaa ja saattoivat lisätä teloitettujen naisten määrää.

⁸⁵ SA, TSK, Suojeluskunnan 20-vuotis historiaa varten kerättyä aineistoa; TSrkA, Kaatuneiden luettelo. Paavolainen 1967, s. 170, 288; Tuominen 1992, s. 97, 99-100, 140. Sodassa ja terrorissa henkensä menettäneiden tarkkaa lukumäärää on hankala selvittää lähteiden (tietoisinkin) puutteen johdosta. Tässä tutkimuksessa käytettyjen lähteiden sisältämät henkilötappiot ovat huomattavasti korkeampia, kuin esimerkiksi sosiaalidemokraattien piiritoimikunnan vuosina 1923-24 keräämät tiedot, jonka mukaan 339 tammelalaista menetti henkensä. Tiedot on julkaistu Kuoleman kentiltä (1924) kirjassa.

punakaartin sotamenestys oli jo laimeaa, mutta silti se pidätti ja teloitti kunnan asukkaita. Talolliset piileskelivät punaisia metsissä. Mustialan opiston oppilaiden kohtalo järkytti. Kaikki punaisten suorittamat takavarikoinnit, ryöstöt, uhkaukset ja murhat olivat kiristäneet väestön hermot äärimmilleen. Pitäjän vapautuksen jälkeen tunteet kuohahtivat, eikä punaisten kova kohtalo surettanut ketään. Terrorin määrään vaikuttivat myös huhut ja kauhukertomukset punaisten suorittamista kauhuteoista. Oman lisänsä toivat paikkakunnalla oleskelleet venäläiset, jotka valkoinen propaganda leimasi syyllisiksi koko sodan syttymiseen. Punaisille kohtalokkaaksi muodostui heidän vallankumouksensa sidos Venäjän tapahtumiin, joka valkoisten arvojen mukaan oikeutti maanpetossyytteen ja -rangaistuksen. Sisällissodan aatteellisena perintönä dualismi voittajien ja voitettujen välillä jatkui pitkään⁸⁶

2.3 Toimijat ja toiminnan rajat

2.3.1 Suojeluskunnan jäsenet ja sosiaaliset ryhmät

Suojeluskuntien jäsenmäärät kasvoivat nopeasti heti sodan jälkeen. Jäsenmäärien kasvun taustalla oli selvästi valtiojohtoinen propaganda suojeluskuntien kehittämiseksi ja jäsenmäärän lisäämiseksi.⁸⁷ Suojeluskuntiin pyrittiin saamaan lisää jäseniä vetoamalla ”isänmaallisesti ajattelevaan” porvarilliseen väestönosaan. Tammelassa suojeluskunta oli merkittävä järjestö jo suuren jäsenmääränsäkin ansiosta, joka oli suurimmillaan suojeluskunnan ensimmäisinä vuosina, mutta toiminnan ja jäsenten aktiivisuus kärsivät ohjauksen puutteesta.⁸⁸ Myös piirin jäsenmäärä oli korkeimmillaan vuosina 1919-1920, mutta alkoi sen jälkeen laskea, eikä koko 1920-luvulla noussut enää yhtä korkealle.

---

⁸⁶ SA, TSK, Suojeluskunnan 20-vuotis historiaa varten kerättyä aineistoa; Manninen 1982, s. 223; Paavolainen 1967, s. 85, 94-95; Paavolainen 1972, s. 21, 23. Myös Forssan lehti julkaisi monessa toukokuun numerossaan juttuja punaisten tekemistä hirmutöistä, mm. kirkonmiesten julmista kohtaloista FL 15.5.1918 & 23.5.1918. Valtaosa kauhujutuista oli kuitenkin vain mielikuvituksen tuotetta ja valhetta. Paavolainen 1966, s. 252.

⁸⁷ Ahti 1989, s. 280.

⁸⁸ Forssan Lehti kampanjoi heti vuonna 1918 ja myöhemminkin suojeluskuntiin liittymisen puolesta sekä toiminnan tehostamisesta. FL esimerkiksi 15.5.1918, 27.6.1918, 16.10.1918, 30.1.1920, 26.8.1921; Pätevien ohjaajien puute, esimerkiksi HMA, L-HM, TSK, saapuneet kirjeet 1919, sotaministeriön kirje 15.2.1919.

Suuntaus oli vastaava koko maassa.⁸⁹ Tammelan suojeluskunnan jäsenmäärä laski Tammelan ja Forssan kuntajaon yhteydessä vuonna 1923 yli 600:sta 323:een toimivaan jäseneseen, ja siitä edelleen vuosittain, kunnes vuonna 1933 jäsenmäärä oli 191 toimivaa jäsentä. Jäsenmäärän vähenemistä voidaan osaltaan selittää suojeluskuntajärjestön tietoisesta ”nimisuojeluskuntalaisten” eli harjoituksissa käymättömien poistamisesta jäsenluetteloista 1920-luvulla⁹⁰. Jäsenmäärä lähti uuteen nousuun 1930-luvun puolivälissä, johon todennäköisesti vaikutti suojeluskuntajärjestön koulutuksen lisääntyminen ja järkipäistäminen, sekä vuonna 1936 suojeluskuntaan perustetun poikaosaston saama suosio. Tammelan suojeluskunnan jäsenmäärä kasvoi vuoden 1939 loppuun mennessä 367:ään jäseneseen.⁹¹

Tammelan suojeluskunnan jäsenistä suurin osa oli talonpoikia. Maataomistavaa väestönosaa, joka oli sisällissodan tapahtumissa osoittautunut porvarillisen yhteiskunnan ”terveeksi ytimeksi”, pyrittiin laajentamaan. Ideologisessa kamppailussa 1920- ja 1930-luvuilla poliittisten ryhmien päähuomio kiinnittyikin niihin maalaisväestön ryhmiin, joiden varaan aiemmin oli syntynyt vahva työväenliike. Entiset torpparit ja muut pienviljelijät oli sulautettava osaksi talonpoikaisluokkaa myös ideologisesti.⁹² Talonpoikien lisäksi jäsenistö koostui varsinkin suojeluskunnan alkuvaiheessa suurelta osin ylä- ja keskiluokkaa olevista liike-elämän ja kunnan virkamiehistä, elinkeinonharjoittajista sekä opiskelijoista. Opiskelijoiden määrää kasvatti Mustialan maatalousopiston oppilaiden suojeluskuntainnostus. Mustialan oppilailla oli suojeluskunnassa oma osastonsa. Useat oppilaista olivat jo armeijan käyneitä, joukossa myös reservin upseereita⁹³.

Suojeluskunnan esikunnassa oli varttuneempaa väkeä, talollisia, sivistyneistöä ja liike-elämän johtokerrosta. Esikunnan jäseniä olivat esimerkiksi Saaren kartanon omistaja paroni de la Chapelle, metsäherra Lars Stenbäck ja Mustialan opiston johtaja tohtori Paavo Kajanoja. Pisimmän ajan esikunnassa oli kuitenkin talollinen ja

---

⁸⁹ Hersalo 1962, s. 115; Myllyniemi 1994, s. 110.

⁹⁰ Lantto 1995, s. 62; Vasara 1997, s. 698.

⁹¹ Poikaosaston vahvuus nousi heti ensimmäisenä toimintavuotenaan yli sadan jäsenen. Suojeluskunnassa oli jo aiemminkin 1920-luvun taitteessa ollut oma oravakomppania, mutta sen toiminta oli vähintäänkin satunnaista. SA, TSK, vuosikertomukset 1919, 1923-1939.

⁹² Kettunen 1996, s. 82-83.

⁹³ SA, TSK, vuosikertomukset 1923-1939; Erkki Huokunan kirje tekijälle 24.8.1998.

sahan omistaja Onni Jaakkola, joka oli esikunnan jäsenenä lähes koko sen olemassaolon ajan kuolemaansa asti. Jaakkola oli lisäksi kunnanvaltuuston ja –hallituksen puheenjohtajana tai jäsenenä useaan otteeseen, manttaalikunnan puheenjohtajana vuodesta 1919 alkaen, sekä rahoittamassa tai perustamassa useita kauppoja ja liikeyrityksiä pitäjään. Suojeluskunnan tärkein ulkopuolinen rahoittaja olikin Tammelan manttaalikunta.⁹⁴

Koko suojeluskuntajärjestön olemassaolon ajan vastustajat arvostelivat järjestöä porvariston luokkakaartiksi, kun taas suojeluskuntalaiset itse painottivat tulkintaa koko kansan järjestöstä.⁹⁵ Suojeluskuntajärjestö teki vuonna 1933 tutkimuksen sosiaalisesta jakaumastaan, tarkoituksenaan torjua luokkakaartiväitteet (Taulukko 3). Tutkimuksen tulokset eivät täysin vastaa todellisuutta, sillä suojeluskunnat saamiensa ohjeiden mukaisesti laskivat esimerkiksi poliisit ja konttoristit palveluskunnaksi ja siten työväestöön. Toisaalta jäsenkorttien ammattiluokittelussa käytetty maanviljelijä saattoi puolestaan olla puolen hehtaarin kääpiöviljelijä tai satojen hehtaarien suurviljelijä.

TAULUKKO 3. Suojeluskuntalaisten ammattijakauma v.1933 suojeluskuntajärjestössä, Etelä-Hämeen suojeluskuntapiirissä, sekä Tammelan suojeluskunnassa, prosentteina.

	Sk-järjestö	Etelä-Hämeen Sk-piiri	Tammelan sk
I Elinkeinon harjoittajat	57,3	55	77,4 ⁹⁶
II Virkamiehet ja virkailijat	15	15,2	4,1
III Palveluskunta ja työväki	20,2	22	15,9
IV Opiskelijat	6,6	7,2	2,6 ⁹⁷
Muut	0,9	0,6	-
Yhteensä	100	100	100

Lähde: SA, Sky, Valistusosasto, Suojeluskuntalaisten ammatit 1933; Raikkala 1966,s. 262-263.

⁹⁴ HMA, L-HM, TSK, miehistöluettelo 26.4.1918-28.1.1919; SA, TSK, vuosikertomukset & jäsenkortit; FL 20.5.1941 Onni Jaakkolan muistokirjoitus.

⁹⁵ Vrt. Hämeen Kansan ja Forssan Lehden kirjoituksia suojeluskunnista. Ks. esim. Ahti 1989, s. 320.

⁹⁶ Elinkeinonharjoittajista oli maanviljelijöitä 74 prosenttia.

⁹⁷ Opiskelijoiden määrään tulee lisätä Mustialan opiston oppilaiden osuus, jotka olivat ”kirjoilla” kotipitäjiensä suojeluskunnissa.

Järjestön sosiaalista jakaumaa tutkinut *Matti Virtanen* toteaa työväestön osuudeksi saadun noin 20 prosenttia olevan 3-5 prosenttia todellista määrää suurempi.⁹⁸ Suojeluskuntajärjestön tutkimuksen perusteella Etelä-Hämeen suojeluskuntapiirissä työmiesten osuus suojeluskuntalaisista oli noin kaksi prosenttiyksikköä suurempi koko järjestöön verrattuna, mutta Tammelan suojeluskunnassa työväen määrä oli koko järjestöön verrattuna yli neljä prosenttiyksikköä pienempi.

Työmiesten ja palkollisten osuus Tammelan suojeluskunnan jäsenistä nousi vuoden 1918 10 prosentista vuoden 1939 loppuun mennessä 21 prosenttiin. Tosin työmiehistä 38 prosenttia liittyi suojeluskuntaan vasta vuosina 1938-1939. Saaren kartanon työntekijät näyttivät muulle työväestölle esimerkkiä liittymällä joukolla suojeluskuntaan talvisodan kynnyksellä 5.11.1939, mutta silloin sisä- ja ulkopoliittinen tilanne olivat hyvin erilaiset aikaisempaan kehitykseen verrattuna.⁹⁹ Suojeluskunnat kantoivat kuitenkin sisällään sitä syntynsä taustatekijää, että ne olivat vuonna 1918 voittaneet vapaussotansa ja samalla kukistaneet kapinoitsevat työläiset. Suojeluskuntiin kuului 1920- ja 1930-luvuilla työläisiä, mutta tuskin vasemmistolaisia¹⁰⁰. Työväestön liittymiselle suojeluskuntaan Tammelassa oli myös muita syitä. Onni Jaakkola, innokas suojeluskuntalainen joka itse oli liittynyt suojeluskuntaan heti sen perustamispäivänä, omisti Kaukolan kylässä sahan joka oli yksi Etelä-Tammelan merkittävistä työnantajista. Jaakkolan sahalla työn saamisen ehtona oli liittyminen suojeluskuntaan.¹⁰¹ Työnantajalle suojeluskuntalaiset olivat työväestönä luotettavaa työvoimaa, joihin vasemmiston poliittiset lakkohankkeet varsinkin 1920-luvulla eivät tehonneet.

Seppo Myllyniemi on mitannut suojeluskunta-aktiiviteettia Etelä-Hämeessä suhteuttamalla suojeluskuntien jäsenmäärät paikkakuntien porvarillisen väestönosan¹⁰²

---

⁹⁸ Virtanen 1975, s. 5-8.

⁹⁹ HMA, L-HM, TSK, miehistöluettelo; SA, TSK, jäsenkortit; SA, TSK, jäsenhakemukset, Saaren työntekijöiden jäsenhakemus; *Paasivirta* toteaa puolustustahdon näkymättömän kasvun 1930-luvun loppuvuosina olevan suomalaisen yhteiskunnan asennekehityksessä yksi merkittävistä ilmiöistä. *Paasivirta* 1992, s.16-17.

¹⁰⁰ Selen 1998, s. 198.

¹⁰¹ Erkki Huokunan kirje tekijälle 24.8.1998. Ks. myös erityisistä työväestön tehdassuojeluskunnista esim. Yhtyneitten Paperitehtaiden historia Nordberg 1980, s. 385.

¹⁰² Porvarillisen väestönosan määrittelyssä on käytetty oletusta, että väestö jakaantui porvaristoon ja vasemmistoon niiden vaalikannatuksen osoittamassa suhteessa.

määrään 1920-luvun taitteessa. Lounais-Hämeen vasemmistoenemmistöiset kunnat, Tammela mukaan lukien, olivat onnistuneet hyvin valkoisen väestön aktivoinnissa mukaan suojeluskuntatoimintaan. Tammelan porvarillisesta väestöstä 8,7 prosenttia oli liittynyt mukaan suojeluskuntaan.¹⁰³ Suojeluskuntatoiminnan kannatusta lisäsivät todennäköisesti kapina-ajan muistot: terrori ja pelko. Punaisen Suomen valtaan jäänyt valkoinen väestö koki vasemmistokunnissa itsensä edelleen uhatuksi, ja suojeluskuntatoiminta näytti mahdollisuudelta uuden kapinan estämiseksi. Sama ilmiö esiintyy myös koko maan lukuja verrattaessa. *Hersalo* on verrannut vuoden 1920 suojeluskuntapiirien jäsenlukuja asukaslukuun ja saanut koko maan suhdeluvuksi 2,88 prosenttia. Etelä-Hämeen (3,23 %) ja Kymenlaakson (4,48 %) suhdeluvut ovat huomattavasti korkeampia, kuin esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan (2,41 %).¹⁰⁴ Etelä-Häme ja Kymenlaakso olivat molemmat vahvasti sosiaalidemokraattisia alueita, mutta silti suojeluskuntatoiminta veti mukaansa laajoja joukkoja. Selityksenä Kymenlaakson suojeluskunta-aktiiviteetti on se, että punainen valta vuonna 1918 kesti siellä pisimpään ja punaisen terrorin viimeiset päivät säilyivät hyvin paikallisen porvarillisen väestön mielessä.¹⁰⁵ Myös Etelä-Hämeessä kapina-aika antoi sisällön suojeluskunnan tulevalle toiminnalle. Suojeluskuntien vuosittain juhlima itsenäisyys oli toukokuun 16. päivän, valkoisten voitonparaatinpäivän ja Valkoisen Suomen itsenäisyyttä, vasta 1930-luvulla se sai rinnalleen entistä voimakkaampana joulukuun 6. päivän itsenäisyyden¹⁰⁶.

2.3.2 ”Isänmaan ja sen laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustukseksi”

Sisällissodan laajuus vaikutti pysyvästi suojeluskuntajärjestön organisaatiomuotoon. Suojeluskunta oli muiden järjestöjen tavoin vapaaehtoinen, mutta se kytkeytyi tiukasti valtiovallan yhteyteen. Suojeluskunta kuului aseellisena kansalaisjärjestönä valtion pakkovaltakoneistoon, ja järjestön toiminnassa noudatettiin sotilaallisia

---

¹⁰³ Myllyniemi 1994, s. 114.

¹⁰⁴ Hersalo 1962, s. 116.

¹⁰⁵ Myllyniemi 1994, s. 115.

¹⁰⁶ Kettunen 1996, s. 85.

käskyvaltasuhteita.¹⁰⁷ Suojeluskunnan jäsenet vanhoivat heitä sitovan suojelukuntavalan, jonka sisältö kuului:

Minä N.N. lupaan ja vakuutan kaiken sen kautta, mikä minulle on pyhää ja kallista, että suojeluskunnan varsinaisena jäsenenä rauhan ja sodan aikana rehellisesti toimin isänmaan ja sen laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustukseksi, alistun sotilaalliseen järjestykseen ja kuriin sekä täytän minulle kuuluvat velvollisuudet ja annetut tehtävät.¹⁰⁸

Suojeluskunta erosi muista vapaaehtoisista järjestöistä siinä, että siitä sai erota aluksi kolmen, myöhemmin yhden kuukauden päästä eroanomuksesta.¹⁰⁹ Suojeluskuntapiirin julkaisu *Hämeen Ilves* määritteli suojeluskuntalaisuuden täysin vapaaehtoisena: ”ellet tahdo olla mukana isänmaasi puolustustyössä, ei sinua pakoteta siihen; se on aivan vapaaehtoista, saat erota siitä kuukauden kuluttua”¹¹⁰. Eroaika mahdollisti suojeluskuntalaisten käyttämisen mahdollisesti epämieluisissakin tehtävissä, joihin he vapaaehtoisesti eivät olisi suostuneet.¹¹¹ Pakko ja vapaaehtoisuus ovat vaikea yhdistelmä¹¹².

Suojeluskuntien tehtävät määriteltiin 2.8.1918 annetussa suojeluskunta-asetuksessa, joka pohjautui Jyväskylässä 4.7.1918 suojeluskuntalaisten pitämän kokouksen ehdotelmaan. Suojeluskunta-asetuksessa määriteltiin suojeluskuntien asema osana maan puolustusjärjestelmää, sekä järjestön päätehtävät. Asetuksen ensimmäisessä pykälässä järjestön päätarkoituksiksi määriteltiin kansan puolustuskunnan edistäminen ja laillisen yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen. Suojeluskunta-asetuksen ensimmäinen pykälä pysyi samansisältöisenä koko järjestön olemassaolon ajan.¹¹³

---

¹⁰⁷ Alapuro 1994, s. 216.

¹⁰⁸ SA, TSK, valakirja.

¹⁰⁹ Suojeluskunta-asetukset 1918, 1919. Eroamisen aikamääräinen ehto poistettiin vuonna 1928. Hersalo 1964, s. 79.

¹¹⁰ *Hämeen Ilves* II/1926, s. 22-23.

¹¹¹ Ainakin sk-järjestön vastustajat käyttivät eroaikaa hyödyksi suojeluskuntavastaisessa propagandassaan, ks. Hersalo 1962, s. 30 (Kuopion läänin maaherran kirje).

¹¹² Ahti 1998, s. 239.

¹¹³ Suojeluskunta-asetus 1918; Hersalo 1962, s. 20-23.

Suojeluskuntajärjestö jaettiin vuoden 1918 suojeluskunta-asetuksessa kutsuntapiirien mukaisesti 13 piiriin. Aluksi kutsuntapiirien päälliköt eli sotakomissaariot johtivat muiden tehtäviensä ohella myös suojeluskuntatoimintaa. Tämä organisaatiomuoto ei kuitenkaan ollut toimiva ja sitä muutettiin vuoden 1919 suojeluskunta-asetuksessa niin, että suojeluskuntapiirit saivat omat itsenäiset päällikkönsä. Suojeluskuntapiirejä muutettiin vielä myöhemmässä vaiheessa, esimerkiksi Hämeen piiri jaettiin vuodenvaihteessa 1919-1920 Pohjois- ja Etelä-Hämeen piireihin. Suojeluskuntajärjestön perusyksikkö oli paikallinen suojeluskunta, mutta vuonna 1921 järjestössä otettiin käyttöön lisäksi aluepäällikköjärjestelmä, jonka pyrkimyksenä oli saada suojeluskunnille pätevämpää päällystä.¹¹⁴ Tammelan suojeluskunta kuului Etelä-Hämeen suojeluskuntapiiriin IV:een alueeseen yhdessä Forssan kanssa. Aluepiirijakoa muutettiin vuonna 1928, jolloin Tammela siirtyi piiriin VI:een alueeseen yhdessä Someron ja Somerniemen suojeluskuntien kanssa. Aluepiirijaon muutos otettiin Tammelassa vastaan kriittisin äänenpainoin. Yhteistyö forssalaisten kanssa koettiin hyväksi järjestelyksi jo perinteidenkin johdosta, lisäksi maantieteellinen etäisyyskin oli Forssaan huomattavasti lyhyempi kuin Somerolle. Suojeluskunnan vuosikertomuksissa todetaan suojeluskuntatoiminnan kärsineen edellisiin vuosiin verrattuna ”näin epäedullisen aluejärjestelyn johdosta”.¹¹⁵

Suojeluskuntien jäseniksi tuli asetuksen mukaan ottaa ”miehiä, joiden uskollisuuteen laillista yhteiskuntajärjestystä kohtaan voidaan luottaa”.¹¹⁶ Jäsenet hyväksyi paikallisesikunta omalla vastuullaan, joten luotettavuudeltaan epävarmojen hakijoiden täytyi esittää kahden luotettavan henkilön allekirjoittama todistus hakijan luotettavuudesta.¹¹⁷ Jyväskylän suojeluskuntapiiriin ja mm. Hämeenlinnan suojeluskunnan päällikkönä olleen Niilo Sigellin mukaan suojeluskunnan jäseneksi ei voitu ottaa entisiä punakaartilaisia, vaikka hakija olisikin myöhemmin havainnut olleensa ”väärällä puolella”.¹¹⁸ Suojeluskuntia oli lisäksi useaan otteeseen kielletty ottamasta epäluotettavia henkilöitä jäsenikseen ja määrätty poistettaviksi pienessäkin

---

¹¹⁴ Suojeluskunta-asetus 1918 ja 1919; Hersalo 1962, s. 23, 25, 46, 70, 97.

¹¹⁵ SA, TSK, Vuosikertomukset 1928, 1929 ja 1930.

¹¹⁶ Suojeluskunta-asetus 1918; Ks. myös Vasara 1997, s. 175.

¹¹⁷ Lantto 1995, s. 26-27.

¹¹⁸ Numminen 1986, s. 58; Myllyniemi 1994, s. 111. Huom. Sigell myöhemmin Hersalo.

määrin epäilyttävät jäsenet¹¹⁹. Toisaalta vuoden 1918 muistot ja työväen sisäinen luokkakuri pitivät huolen siitä, ettei työväestöä suurin joukoin suojeluskuntiin hakeutunut, mm. kirjatyöntekijäin liitosta uhattiin erottaa kaikki suojeluskuntien jäsenet¹²⁰. Poikkeus kuitenkin vahvistaa säännön. Tammelan suojeluskunnan esikunta sai 22.4.1920 melko poikkeuksellisen jäsenhakemuksen, sillä entinen punakaartilainen työmies Yrjö Lilja haki suojeluskunnan jäsenyyttä. Liljan luotettavuuden todistajina olivat suojeluskuntalaiset työnjohtaja K. Laine ja maanviljelijä J. Aura. Laine ja Aura toivat ilmi, että vaikka Lilja ”otti osaa punaisiin, joskin ilman minkäänlaista vakaumusta siihen” he menevät Liljan ”kunnollisesta käyttäytymisestä täyteen takuuseen”.¹²¹

Suojeluskuntien suhde asevoimiin oli toiminnan alkuvaiheessa pulmallinen, koska maassa oli kaksi erilaista sotalaitosjärjestelmää: vakinainen armeija ja vapaaehtoiset suojeluskunnat. Vaikka armeijan ja suojeluskuntajärjestön roolit ja toiminnot periaatteessa täydensivät toisiaan, muodostui niiden välille kilpailuasetelma vähistä resursseista. Valtiovallan kannalta armeija oli itsenäisen valtion ulkopoliittikan turvaaja ja suojeluskuntajärjestö aseellinen sisäpoliittinen voima.¹²² Vasemmistolle suojeluskuntajärjestö oli asevelvollisuuteen pohjautuvaa armeijaa suurempi uhka, sillä asevelvollisista noin puolella oli työläistäusta.¹²³

Suojeluskuntien ja järjestysviranomaisten suhde määriteltiin suojeluskunta-asetuksessa selvästi: ”suojeluskunnat älkööt puuttuko järjestysviranomaisten tehtäviin, elleivät nämä niiden apua erityisesti pyydä”. Ainoastaan siinä tapauksessa, ”jos avunanto ei siedä viivytystä, ryhtyköön aluepäällikkö tai alempi päällikkö asian vaatimiin toimenpiteisiin”.¹²⁴ Käytännössä asia saattoi kuitenkin olla toinen, sekä

---

¹¹⁹ Esim. HMA, L-HM, TSK, saapuneita kirjeitä 1918, Hämeen läänin sotakomisarion salainen kiertokirje 16.10.1918.

¹²⁰ HK 7.8.1923; Ks. myös Myllyniemi 1994, s. 112; Kirjatyöntekijät, jotka olivat työväestön ammattitaitoisinta ja parhaiten palkattua väkeä, olivat myös koko ammattiyhdistysliikkeen uranuurtajia, ja heidän järjestäytymisasteensa oli perinteisesti hyvin korkea. Kettunen 1986, s. 176.

¹²¹ HMA, L-HM, TSK, jäsenhakemuksia 1919-1922. Varmaa tietoa Liljan pääsystä suojeluskuntaan ei ole, sillä miehistöluettelo on ajalta 1918-1919 ja jäsenkortit alkavat vuodesta 1923. Jäsenkorteista Liljaa ei kuitenkaan löydy. HMA, L-HM, TSK, miehistöluettelo; SA, TSK, jäsenkortit.

¹²² Kronlund 1998, s. 88-89.

¹²³ Selen 1998, s. 198.

¹²⁴ Suojeluskunta-asetus 1918.

suojeluskunnat että suojeluskuntalaiset suorittivat omia valvontatoimiaan viranomaisista välittämättä. Keväällä 1919 suojeluskuntiin perustettiin erityisiä tiedusteluosastoja ”punaisten” toimintaa valvomaan. Tiedusteluosastojen ”keskus” perustettiin Helsinkiin aktivisti Elmo E. Kailan toimesta.¹²⁵ Tammelan suojeluskunnan tiedusteluosaston järjestämistä koskevassa ohjeessa määritellään tarkasti tiedusteluosaston tehtävät, joita olivat esimerkiksi punaisten levittämän luvattoman kirjallisuuden tarkkailu sekä mahdollisten aseiden etsintä. Suojeluskunnan valvonnan suhteesta viranomaisiin todetaan:

Kun usein on tapahtunut että poliisiviranomaiset suhtautuvat kielteisesti suojeluskunnan toimiin, on suojeluskunnan kun esikunta katsoo sen tarpeelliseksi, toimittava omasta aloitteestaan, itsenäisesti.¹²⁶

Tältä osin muistio on selvästi ristiriidassa suojeluskunta-asetuksen kanssa. Oma-aloitteista toimintaa painotettiin tosin muissakin käskyissä 1920-luvun taitteessa, joissa yleensä vedottiin ”epävarmaan aikaan” jossa ”kapinalliset” yhä edelleen ”puuhaavat kaikin mahdollisin keinoin porvarillisen yhteiskunnan tuhoamiseksi.”¹²⁷ Malliksi kommunistien tiedustelutoiminnasta suojeluskuntapiirin päällikkö lähetti 18.2.1920 ”punaisilta urkkijoilta” takavarikoidun toimintaohjeen suojeluskuntien tiedustelusta.¹²⁸ Suojeluskuntien innokkuus ja oma-aloitteisuus järjestyksenvalvontaan, varsinkin poliittisluontoisissa asioissa sai poliisijohdossa selvästi varauksellisen kannan jo vuoden

---

¹²⁵ Ahti 1987, s. 79-80; Myllyniemi 1994, s. 84. Elmo E. Kaila oli mukana jo ns. aktivistitoiminnassa Aktiivisen komitean sihteerinä ja suojeluskuntien yhdyselimeksi v. 1917 perustetun Uuden Metsätoimiston johtajana. Myöhemmin Kaila nimitettiin v. 1919 suojeluskuntain yliesikuntaan valistuspäälliköksi ja Suojeluskuntalaisen lehden päätoimittajaksi. Kaila toimi myös esimerkiksi AKS:n johtajana. Nygård 1982, s. 38, 56.

¹²⁶ HMA, L-HM, TSK, Sekalaisia konsepteja, Tiedustelu-osaston järjestäminen. Ks. myös Myllyniemi 1994, s. 84-85.

¹²⁷ Esim. HMA, L-HM, TSK, saapuneet salaiset kiertokirjeet ja kirjeet, 11.2.1921 piiripäällikkö Suolahden käsky.

¹²⁸ HMA, L-HM, TSK, saapuneet salaiset kirjeet 1919-1920, kopio ”punaisilta urkkijoilta” takavarikoidusta toimintaohjeesta. Toimintaohjeessa määritellään tehtäväksi tiedustella suojeluskunnan vahvuus, aseistus, aselaji, ampumatarvikevarastot, ... Tiedot tuli lähettää viikoittain eteenpäin salakirjoituksella.

1919 aikana. Poliisien arvovalta ei kuitenkaan riittänyt suojeluskuntajärjestön toiminnan arvostelemiseen tai rajoittamiseen, mutta apua pyydettiin entistä pidättyväisemmin.¹²⁹

SKP oli omaksunut heti alusta alkaen jyrkän kielteisen asenteen suojeluskuntia kohtaan, joka ilmenee esimerkiksi SKP:n vuonna 1920 julkaiseman kirjan otsikossa ”Kosto ja tuho suojeluskuntalahtareille”. SKP:n johdon ohjeiden mukaan puolueen jäsenten tulisi pyrkiä suojeluskuntajärjestön vähävaraisten talonpoikien ja maalaistyöväen yhteyteen, sekä heidän avullaan aiheuttaa sekaannusta suojeluskunnissa. Suojeluskuntien pelko kommunistien uudesta vallankumouksesta oli aiheellinen, sillä SKP:n suorana tavoitteena oli vuoteen 1923 saakka aseellisen vallankumouksen suorittaminen Suomessa. Vallankumoussuunnitelmat kuitenkin kariutuivat yksi toisensa jälkeen, ja Moskovassakin ymmärrettiin ettei aseellinen vallankumous ollut mahdollista välittömästi. SKP arvioi tavoitteensa uudelleen ja siirtyi maanalaisen toiminnan lisäksi tavoittelemaan vaikutusvaltaa myös julkisissa työväenjärjestöissä.¹³⁰ Suojeluskuntajärjestön propagoimaan vapaussota-tulkintaan sopi hyvin, että SKP perustettiin Moskovassa. Kommunistien uhkaa painotettiin varsin voimakkaasti yliesikunnan ja piiriesikunnan käskyissä 1920-luvun alkupuolella. Lähes jokaisessa suojeluskunnalle tulleessa käskyssä ja kiertokirjeessä kehoitetaan äärimmäiseen tarkkaavaisuuteen Neuvosto-Venäjältä tulevien kommunististen kiihottajien varalta.¹³¹

2.4 Osallistuminen heimosotiin

Viron itsenäistymistä seuranneen saksalaismiehityksen poistuminen marraskuussa 1918, jätti Baltiaan sotilaallisen tyhjiön, jonka Neuvosto-Venäjä pyrki heti täyttämään. Viro

---

¹²⁹ Hietaniemi 1992, s. 71-72.

¹³⁰ Hakalehto 1966, s. 38, 44, 84, 99-101, 104.

¹³¹ Esim. Hämeen sk-piirin käsky 28.10.1919 ”23.10.1919 on rajan yli onnistunut tunkeutumaan n. 200 miestä käsittävä joukko suomalaisia kommunisteja...jotka ovat onnistuneet hajaantumaan eri suunnille...suojeluskuntien ja niiden tiedusteluosastojen tarkasti pidettävä silmänsä auki ja varautumaan kaiken mahdollisen varalta” tai 25.4.1921 erittäin salainen kiertokirje ”...Vapunpäivän seudulla odotettavissa levottomuuksia. Suuret määrät kiihottajia lähetetty Venäjältä siinä tarkoituksessa Suomeen. Lakkoja ja tyytymättömyyttä koetetaan kaikin keinoin saada aikaan ja kapinan puhjettua aikovat venäläiset sotajoukot tulla kotoisten kapinoitsijoiden avuksi”. HMA, L-HM, TSK, saapuneet kirjeet 1919-1922.

pyysi Neuvosto-Venäjän uhkaa vastaan poliittista ja sotilaallista tukea Englannilta, Suomelta ja Ruotsilta. Suomessa bolševismin leviämisen uhka koettiin Viron läheisyyden johdosta todellisena, jonka johdosta suomalaisia vapaaehtoisjoukkoja osallistui Viron puolustukseen. Toinen, mutta ei niin voimakas, motiivi oli heimokansan auttaminen. Oman lisänsä toi lisäksi nuorten värväytyneiden kokemus seikkailunhalu¹³². Suojeluskunnat olivat keskeisessä asemassa vapaaehtoisten värväyksessä. Kaikkiaan suomalaisia vapaaehtoisia osallistui Viron vapaussodan taisteluihin noin 3700, joista 90 prosentilla oli aikaisempia sotakokemuksia nuoresta iästään huolimatta.¹³³

Sanomalehdissä Viron tapahtumat saivat alkuvuodesta 1919 hyvin palstatilaa. Forssan Lehti kannusti nuoria miehiä ”liittymään vapaaehtoiseen apuretkikuntaan taistelemaan yhteistä vihollista bolševismia vastaan”¹³⁴. Tammikuun aikana Tammelassakin järjestettiin useita ”Viron juhlia”, joilla kerättiin varoja retkikunnan varustamiseksi.¹³⁵ Hämeenlinnassa toimi lisäksi erityinen *Pohjan poikien avustustoimikunta*, joka piti myyjäisiä ja keräsi lahjoituksia vapaaehtoisille lähetettäväksi¹³⁶. Vapaaehtoisia Tammelasta lähti ”alun toistakymmentä”, joista kaikki eivät palanneet: 18-vuotias sekatyömies Akseli Hieperi kaatui 1.2.1919, ja lisäksi Matti Herttua haavoittui.¹³⁷ Hämäläiset vapaaehtoiset kuuluivat Hans Kalmin johtamaan Pohjan poikain rykmenttiin, joka kotiutui Virosta huhti-toukokuussa 1919.¹³⁸

Viron vapaustaistelu ja vapaussotakirjallisuuden Suur-Suomi propaganda herättivät suomalaisissa heimokansallista innostusta, jonka seurauksena ryhdyttiin konkreettisiin toimiin myös itärajan takaisen heimoveljien auttamiseksi¹³⁹. Heimoaateen lisäksi erityisesti elinkeinoelämää innosti Itä-Karjalan suuret raaka-ainevarat. Valtionhoitaja Mannerheim puolestaan tavoitteli Pietarin valtaamista, jonka toteuttamiseksi Aunuksen retkikunta oli hänelle vain väline, osa suurempaa suunnitelmaa. Tarpeellisen sotajoukon kokoamiseksi suojeluskuntia velvoitettiin

---

¹³² Sepp 1997, s. 40.

¹³³ Zetterberg 1977 s. 161, 172-173; myös Myllyniemi 1994, s. 92.

¹³⁴ FL 3.1.1919 ”Apua Viron veljeskansalle”.

¹³⁵ FL 17.1.1919, 18.1.1919, 21.1.1919.

¹³⁶ HMA, Pohjan poikien avustustoimikunta 1919-1920.

¹³⁷ FL 21.1.1919, 4.3.1919; TSrkA, kaatuneitten luettelo 1918.

¹³⁸ Myllyniemi 1994, s. 92-93.

¹³⁹ Nygård 1978, s. 65.

lähettämään vähintään kuusi prosenttia suojeluskunnan vahvuudesta retkikunnan mukaan, mutta Tammelassa eikä muuallakaan Hämeessä tähän tavoitteeseen ylletty¹⁴⁰. Aunuksen retkikunta, vahvuudeltaan 1000 vapaaehtoista, ylitti rajan 21.4.1919 ja onnistui aluksi hyökkäämään Aunuksen kaupunkiin asti, pystymättä kuitenkaan pitämään asemiaan siellä. Sotaretki ei saavuttanut tavoitteitaan, vaikka toukokuussa retkikunta sai luvan värvätä 2000 lisävapaaehtoista ja retken päällikkyyks luovutettiin Aarne Sihvolle. Kesäkuussa 1919 myös hyökkäys Pietariin näytti mahdolliselta, ja jopa todennäköiseltä. Suojeluskuntien yliesikunnan tarkastaja Elmo E. Kaila kehotti suojeluskuntapiirejä voimakkaaseen propagandaan Pietariin hyökkäyksen puolesta. Etelä-Hämeessä Sääksmäen suojeluskunnan paikallispäällikkö Bertel Gripenberg julkaisi Kailan innoittamana Hämeen Sanomissa jyrkän hyökkäystä kannattavan kirjoituksen ”Pietari”¹⁴¹

...Pietarista ojentaa bolševismi polyppikäsivarsiaan yli koko maailman, ennen kaikkea Suomen. Se on edelleen keskus, josta punaista kiihoitusta levitetään, mätäpaaise, jonka tartunta-aineet yhä leviävät Euroopan jättiläissodan heikontamassa ruumiissa...Pietaria kohti! Me voimme jos me tahdomme. Me voimme rynnätä Pietariin, niin kuin me ryntäsimme Tampereelle ja Viipuriin...

Poliittinen pohja Aunuksen sotaretkeltä katosi viimeistään heinäkuun 25. 1919 kun Mannerheim hävisi presidentinvaaleissa keskustan ja vasemmiston ehdokkaalle K. J. Ståhlbergille. Sotilaallinen tilanne oli jo aiemmin muuttunut katastrofaaliseksi. Kaikkiaan Etelä-Hämeestä osallistui Aunuksen retkelle noin 280 miestä.¹⁴² Tammelasta Aunuksen retkellä oli mukana ainakin neljä miestä: Juho Front, Paavo Nikkilä, Vihtori Lehtinen, sekä Lauri Grönholm, joista Front oli ollut mukana myös Viron taisteluissa¹⁴³. Myös Itä-Karjalan kansannousuun vuonna 1921 Tammelan suojeluskunta otti osaa lähettämällä varusteita ainakin kolmen sotilaan täydelliseen varustamiseen, vaikka kärsi samalla itse vakavasta varustepulasta¹⁴⁴.

---

¹⁴⁰ Palmunen 1967, s. 36.

¹⁴¹ Hyvämäki 1971, s. 98-99; Myllyniemi 1994, s. 95-96. Gripenbergistä ks. Hyvämäki 1971, s. 15-173.

¹⁴² Polvinen 1987, II s. 158-160, 221, 237; Saarikoski 1997, s. 118-121; Myllyniemi 1994, s. 93-95.

¹⁴³ Ainakin Front, Nikkilä ja Lehtinen kuuluivat suojeluskuntaan. FL 24.1.1923; HMA, L-HM, TSK, luettelo Tammelan suojeluskunnan alueelta olevista Aunuksen retkeen v. 1919 osaa ottaneista henkilöistä.

¹⁴⁴ HMA, L-HM, TSK, luettelo Vienan Karjalaan lähetettävistä tavaroista 30.11.1921.

3 KANSAKUNNAN RAPPIO

3.1 Työväen paikka

Suojeluskuntapiiri kiinnitti jo syksyllä 1918 alueensa suojeluskuntien huomiota punaisten ”liikehtimisen oireisiin”. Epäilyttävistä tapahtumista oli välittömästi ilmoitettava suojeluskuntapiiriin¹⁴⁵. Tammelan suojeluskunta, kuten muutkin suojeluskunnat, toimi sisäisen valvonnan välineenä, tavoitteenaan estää ensisijaisesti uuden kapinan mahdollisuus. Samalla suojeluskunta paikallisten olosuhteiden erityistuntijana sekä sai, että otti kansantuomioistuimen roolin. Suojeluskunnan antamissa, vankileireillä olevia punaisia koskevissa lausunnoissa vaadittiin myös rangaistuksia pelkkien tietojen antamisen sijasta.¹⁴⁶

Tammelan suojeluskunta oli tehokkaasti työllistetty ensimmäisen toimintavuotensa ajan. Suojeluskuntalaisia tarvittiin vartioimaan yli 1000:tta entistä punakaartilaisista, joita oli vangittuina esimerkiksi Forssa Oy:n pumpulimakasiinissa. Suojeluskunnan työtaakka helpottui kun 2. kesäkuuta 1918 ensimmäinen noin 500:n vangin erä lähti Tampereelle valtiorikosoikeuden kuulusteluihin ja tuomittavaksi, sekä myöhemmin 17. kesäkuuta noin 200 vankia.¹⁴⁷ Rahoitusta toimintaansa Tammelan suojeluskunta sai aluksi kunnalta, sekä myöhemmässä vaiheessa huomattavia lahjoituksia Forssa Oy:ltä¹⁴⁸.

Punakaartilaisvankien vartioinnin jälkeen Tammelan suojeluskuntaa, sekä varsinkin sen esikuntaa työllistivät pitäjän punaisia koskevat valtiorikosoikeuden lausuntopyynnöt. Esikunta antoi lausunnot punakaartilaisvangeista valmiiksi painetuille lomakkeille, joissa ei ollut monta erilaista vastausvaihtoehtoa, esimerkiksi vangin luonne oli määriteltävä joko kiivaaksi tai rauhalliseksi. Osa vastauksista oli lisäksi tulkittavissa monella eri tavalla.¹⁴⁹ Esikuntien antamia lausuntoja täydennettiin vielä tarvittaessa. Jos syytetty oikeudessa kielsi olleensa ”kapinakiihottaja” tai ”yllyttjä” valtiorikosoikeus

---

¹⁴⁵ HMA, L-HM, TSK, saapuneet kirjeet 1918, 16.10.1918 Hämeen läänin sotakomisariolta.

¹⁴⁶ Vrt. s. 19-20 mainitut Liesjärven sk:n lausunnot punavangeista. Soikkanen 1998, s. 64-65.

¹⁴⁷ FL 6.6.1918. Peltovuori 1993, s. 242.

¹⁴⁸ SA, Etelä-Hämeen suojeluskuntapiirin vuosikertomukset 1918-1922; SA, TSK, vuosikertomus 1919. Forssa Oy lahjoitti v. 1919 40 000 mk (72 520 mk v. 1996), v. 1920 60 000 mk (108 780 mk), v. 1921 yhdessä Tammelan kunnan kanssa 110 000 mk (159 170 mk) ja v. 1922 60 000 mk (89 220 mk).

¹⁴⁹ Paavolainen 1967, s. 336-337.

antoi suojeluskunnalle mahdollisuuden hankkia lisää kirjallisia todisteita syytettyä vastaan¹⁵⁰. Valtiorikosoikeudessa tuomitut tammelalaiset saivat keskimääräistä lievempiä tuomioita koko maan punaisiin verrattuna, syynä tähän lienee se että johtavissa asemissa olleet kapinalliset oli jo teloitettu heti pitäjän ”vapautuksen” yhteydessä. Valtiorikosoikeudessa oli syytettyinä yhteensä 480 tammelalaista, joista 442 tuomittiin.¹⁵¹ Valtiorikosoikeuden syyttäjistön paikalliskanslia tiedusteli vielä 22.10.1919 suojeluskunnalta, oliko kaikki tarvittavat henkilöt jo olleet tuomiolla valtiorikosoikeudessa¹⁵². Valtiorikosoikeuden lisäksi suojeluskunnat välittivät myös keskenään tietoja tuomitsematta jääneistä punakaartilaisista ja heidän aikanaan suorittamista rikoksista.¹⁵³

Tammelan suojeluskunta valvoi vuosina 1918-1919 tehokkaasti pitäjän työväestöä. Paikallinen sosiaalidemokraattien äänenkannattaja *Hämeen Kansa* kyseenalaistikin heti alusta alkaen koko suojeluskuntajärjestön merkityksen ja olemassaolon, sekä toivoi koko järjestön lakkauttamista, koska ”työläisillä ei ole tässä maassa minkäänlaista oikeusturvaa suojeluskuntaterroria vastaan”.¹⁵⁴ Suojeluskuntatoiminnan alkuvuosina *Hämeen Kansa* kirjoittikin useimmissa numeroissaan suojeluskuntalaisten painostuksesta työväestöä kohtaan, varsinkin aiheettomista kotitarkastuksista.¹⁵⁵ *Hämeen Kansan* uutisoinnin perusteella Tammelan

---

¹⁵⁰ HMA, L-HM, TSK, saapuneet kirjeet 1918, 24.10.1918 valtiorikosoikeuden puheenjohtaja.

¹⁵¹ Tuominen 1992, s. 127-128, 153.

¹⁵² HMA, L-HM, TSK, saapuneet kirjeet 1919, 22.10.1919 valtiorikosoikeuden syyttäjistön paikalliskanslia.

¹⁵³ HMA, L-HM, TSK, saapuneet kirjeet, 25.11.1918 Oripään suojeluskunnan esikunnan kirje: ”...Kyselitte kerran Wäinö Wurta nimistä punikkia. Pöytyän pitäjän Kumilassa löytyy sen niminen ryöstäjä.” tai 20.11.1920 Riihimäen suojeluskunnan esikunnan kirje, ”...Onko Viktor Penttilä suojeluskunnassa ja jos, niin ilmoitetaan että Penttilä kapinan aikana oli paikkakunnalla suurin ryöstäjä ja jo ennen kapinaa rautatien punaisten johtomiehiä. Penttilä olisi varmasti menettänyt henkensä, jos hänet olisi saatu pidätetyksi kapinan päätyttyä.”

¹⁵⁴ HK 7.2.1919; 2.7.1919; 10.9.1919.

¹⁵⁵ HK mm. 4.4.1919 ”Suojeluskuntaohranan kotitarkastukset”; 23.5.1919 ”Suojeluskunnan hommat Forssassa”; 28.2.1920 ”Punikkipaimen mielityössään”. *Hämeen Kansan* kirjoituksiin ei suojeluskunta näytä reagoineen, olisiko syynä kirjoitusten mahdollinen todenperäisyys? Tosin vuonna 1932 päätoimittaja A. Kanerva tuomittiin sakkoihin *Hämeen Kansan* suojeluskuntia halventaneesta kirjoittelusta. FL 13.1.1932.

suojeluskunnan tekemät kotitarkastukset näyttävät pääosin suuntautuneet Forssan tehdastyöväen asuinalueelle Ronttismäkeen, jonka kerrottiin useamman kerran olleen piiritettynä järjestelmällisiä kotietsintöjä varten, usein jopa keskellä yötä.¹⁵⁶ Suojeluskunta sai kotitarkastuksillaan takavarikoitua ainoastaan luvatonta kirjallisuutta.¹⁵⁷ Suojeluskunnan toiminnan perimmäisenä tarkoituksena olikin todennäköisesti osoittaa kenellä valta oli.

Työväenyhdistysten toiminnassa oli pitkään vaikeuksia kapinan jälkeen. Osa jäsenistä oli ollut mukana kapinatapahtumissa, ja saanut tuomionsa: kuoleman tai vankeutta. Vankileiriltä vapautetut tai armahdetut työväenliikkeen jäsenet, eivät kansalaisluottamuksensa menettäneinä saaneet osallistua järjestötoimintaan, mutta heidän vapauttamisensa lisäsi luottamusta työväenliikkeen uuteen nousuun¹⁵⁸. Pitäjän työväenyhdistysten kokoontuminen fyysisestikin tiettyyn paikkaan aiheutti ongelmia, sillä Tammelan nimismies oli takavarikoinut kaikkien Tammelan työväentalojen avaimet, samoin tilikirjat ja kassat¹⁵⁹. Kevättalvella 1919 Torron työväenyhdistyksen johtokunnan jäsenet kokoontuivat salaa J Rinteen asuntoon keskustelemaan toimista työväentalonsa vapauttamiseksi takavarikosta. Myös suojeluskunta sai vihiä salaisesta kokouksesta, ja toimitti asiasta poliisitutkimuksen, joka kuitenkin osoittautui tuloksettomaksi. Maaherra vapautti Torron työväenyhdistyksen talon takavarikoinnista 14.5.1919¹⁶⁰ ja yhdistys juhli talonsa takaisin saamista 22.6.1919, myös yhdistyksen oma lippu oli salossa. Suojeluskuntalaiset pyysivät ensin poliisia poistamaan lipun työväentalolta, ja kun poliisi ei suostunut, niin suojeluskuntalaiset kävivät itse takavarikoimassa lipun.¹⁶¹ Lipun poistamisen määräsi suojeluskunnan paikallispäällikkö

---

¹⁵⁶ HK 23.5.1919.

¹⁵⁷ Esim. HK 21.3.1919 ”Syyte kommunistisen kirjallisuuden levittämisestä”.

¹⁵⁸ Saarela 1996, s. 103.

¹⁵⁹ TA, Torron ty, pöytäkirjat 1919.

¹⁶⁰ Helsingin työväenyhdistys sai talonsa takaisin käyttöönsä jo 10.12.1918, muualla järjestöt alkoivat saada talojaan takaisin tammikuusta 1919 alkaen. Hämeessä monin paikoin nimismiehet viivyttelivät talojen ”vapauttamista” kesäkuuhun 1919 asti, jolloin kansalaissodan jälkeinen poikkeustila päättyi. Saarela 1996, s. 103.

¹⁶¹ TA, Torron ty, historiikki 1907-1927. Työväenyhdistyksen lippu oli suojeluskunnan takavarikossa yhteensä kahdeksan vuotta; Ks. myös HK 27.6.1919 ”Lippukauhua Tammelassa”. Myös suojeluskunnalla oli ongelmana oman talon puute, joka ratkesi vasta vuonna 1937, jolloin suojeluskuntatalo vihittiin käyttöönsä. Alkuaikoina suojeluskunnan järjestämät tilaisuudet pidettiin missä milloinkin, myös

Hannes Kukkonen ja poistamisen suoritti suojeluskunnan tiedusteluosasto. Paikallispäällikkö Kukkonen käski tiedusteluosastoa seuraavana päivänä 23.6.1919 poistamaan myös Forssan työväentalon katolla olevan työväenyhdistyksen lipun. Maaherra kuitenkin ilmoitti Tammelan nimismiehen suorittamaan tiedusteluun, ettei punaisten lippujen käyttöä voida kieltää.¹⁶² Kotitarkastuksien ja takavarikointien lisäksi suojeluskunta esti keväällä 1920 sosiaalidemokraattien piiripuhujan J. Mikkolan puhematkan Teuron ja Portaan kyliin nimismieheen vetoamalla.¹⁶³ Vaikka kapina oli kukistettu raskaasti ja suojeluskuntalaiset vaikeuttivat käytännön toimintaa, säilytti Torron työväenyhdistys vuosikertomuksessa 1920 uskonsa tulevaisuuteen: ”Ollaan taas vuotta lähempänä työväestön lopullista päämäärää sosialistista yhteiskuntaa”.¹⁶⁴ Todellisuudessa varsinkin Forssan työväestön keskuudessa vuosi 1919 oli vielä hyvin raskasta aikaa, sillä kaikki punakaartiin osallistuneet poistettiin Forssa Oy:n palkkalistoilta ja siten he jäivät ilman sitä pientäkin sosiaalista turvaa minkä yhtiö työttömillekin työntekijöilleen maksoi.¹⁶⁵

3.2 Vastakkaisuus ja sen rajat

3.2.1 Isänmaan vartijat

Porvarillisista puolueista suojeluskunnan suhde oli aluksi läheisin kokoomukseen, joka muotoutui nationalistiseksi ja konservatiiviseksi oikeistopuolueeksi.¹⁶⁶ Tammelan kokoomuksen paikallisosasto, eli Tammelan Kansallisseura perustettiin 6.1.1919. Kansallisseuran suhdetta suojeluskuntaan lujittivat henkilöyhteydet, sillä perustajista ja johtokunnanjäsenistä valtaosa oli samalla suojeluskuntalaisia, esimerkiksi: Antto Laiho, insinööri Jaakko Ignatius, pankinjohtaja Juho Kivikoski ja tilanomistaja Onni

---

työväentaloilla jos työväenyhdistykset vain suostuivat talonsa vuokraamaan. Liesjärven ty suostui kesällä 1919 vuokraamaan ”35 mk:n maksusta tämä kerta” talonsa suojeluskunnan iltamien viettoa varten. TA, Liesjärven ty, pöytäkirja 20.7.1919.

¹⁶² Myllyniemi 1994, s. 84.

¹⁶³ HK 20.4.1920 ”Suojeluskunta-anarkiaa”.

¹⁶⁴ TA, Torron ty, vuosikertomus 1920.

¹⁶⁵ TA, Työväen muistitieto 5, Ida Karke.

¹⁶⁶ Mylly 1998, s. 43.

Jaakkola.¹⁶⁷ Kokoomusta ja suojeluskuntaa yhdisti ideologisesti yhteinen päämäärä: kommunismin kukistaminen, jonka hyväksi toimittiin muun muassa rajoittamalla ei-toivottujen henkilöiden osallistumista vaaleihin.¹⁶⁸

Suojeluskunta toimi Tammelassa myös valtiollisen valvonnan välineenä, joka yhdessä sotilas- ja siviiliviranomaisten kanssa harjoitti asukkaiden poliittista kontrollia. Sotilasviranomaisille tärkeiksi tiedonlähteiksi muodostuivat suojeluskuntien antamat arviot asevelvollisten luotettavuudesta. Luotettavuuslausunnot perustuivat suojeluskunnan tietoihin asevelvollisten järjestöihin kuulumisesta, lähiomaisten poliittisesta kannasta ja osallisuudesta kapinaan sekä ystävä- ja tuttavapiiristä.¹⁶⁹ Luotettavuuslausuntojen tarkkuuteen sekä tietojen perusteltuun oikeellisuuteen kiinnitettiin useasti huomiota, koska lausuntoja saatettiin antaa myös melko perusteettomasti¹⁷⁰. Lisäksi lausunnot oli määrä pitää salassa, eikä niiden luonteesta tai sisällöstä saanut keskustella kunnan luottamusmiesten kanssa, koska ”useassa kunnassa he itse ovat punaisia”.¹⁷¹ Asevelvollisten luotettavuutta arvioitiin asteikolla I-III.¹⁷² Myös Etelä-Hämeen suojeluskuntapiirin päällikkö K. I. Viljanen muistutti vielä vuonna 1934 paikallispiiripiirittä perustamaan luotettavuusluokittelunsa tosiasioihin, kun kolmosia ilmaantui kutsuntaluetteloihin liian paljon¹⁷³. Armeijan pyrkimyksenä oli luotettavuuslausuntojen nojalla katkaista epäluotettavien henkilöiden tie

---

¹⁶⁷ FL 10.1.1919.

¹⁶⁸ Kokoomuksen piirivaltuuskunta pyysi suojeluskuntaa poistamaan 1919 eduskuntavaaleissa vaaliluettelosta kapinaan osallistuneiden nimet, sekä estämään tuomion välttäneiden äänestämisen. HMA, L-HM, TSK, saapuneet kirjeet, Kokoomuspuolueen piirivaltuuskunnan kirje 24.1.1919.

¹⁶⁹ Vrt. Alapuro 1995, s. 227.

¹⁷⁰ Vrt. Karkkilan suojeluskunnan antamat asevelvollisten luotettavuuslausunnot, joissa vain harvat (jopa alle kymmenen prosenttia) täyttivät suojeluskunnan kriteerit. Rentola 1992, s. 829, 842.

¹⁷¹ HMA, L-HM, TSK, saapuneet salaiset kirjeet 1921, 9.4.1921 kiertokirje.

¹⁷² Luotettavuuslausunnoissa I tarkoitti luotettavaa, II epäluotettavaa ja III ”täyttä punikkia”, usein lausuntoon liitettiin myös lausunnon antajan nimi. Esim. Tampereen rykmentin II pataljoona lähetti 22.7.1919 luotettavuustiedustelun 15:sta asevelvollisesta. Suojeluskunnan arvion mukaan kaksi oli luotettavia, kahdeksan epäluotettavia ja neljä punaisia, yhtä ei oltu arvioitu. Lausunnon antajana oli mm. paroni de la Chapelle. HMA, L-HM, TSK, saapuneet kirjeet 1919.

¹⁷³ Viljanen korosti, että jos Hämeessä sosiaalidemokraatit samaistetaan kommunisteihin, muodostuu asevelvollisten jaottelu mahdottomaksi koska suurin osa on silloin epäluotettavia. Myllyniemi 1994, s. 290-291.

esimiestehtäviin¹⁷⁴. Kommunistit taasen pyrkivät soluttamaan jäseniään armeijaan kahdesta syystä: ensinnäkin myös työläisnuorison oli saatava tarpeellinen sotilaskoulutus menestyksellisen vallankumouksen toteuttamiseksi, ja toiseksi kommunistisolun asevelvollisten tehtävänä oli hajottaa sisäisesti porvarillisen armeijan rivit. Osa SKP:n jäsenistä läpäisi luotettavuuslausunnot, koska puolueen jäseniä pääsi aliupseeri- ja reserviupseerikouluun.¹⁷⁵

Armeijan lisäksi myös valtiollinen poliisi (EK/Valpo) pyysi suojeluskuntien apua poliittiseen valvontaan liittyvissä asioissa. Valtiollinen poliisi perustettiin aluksi väliaikaiseksi kontrollivälineeksi turvaamaan yhteiskuntarauhaa levottomana aikana, mutta juuri järjestön väliaikaisuus aiheutti sen, että EK:n oli pakko oma toimintansa turvatakseen todennäköisesti hieman liioitellakin ”punaista vaaraa” tehdäkseen itsensä yhteiskunnalle tarpeelliseksi¹⁷⁶. Valtiollinen poliisi valvoi oletettujen ja tiedettyjen kommunistien lisäksi myös Neuvosto-Venäjän alueelta saapuvia pakolaisia sekä yleisestikin sisällissodan jäljiltä rauhatonta ja vakiintumatonta yhteiskuntaa.¹⁷⁷ Valtiollisen poliisin palveluksessa oli poliittisesti luotettavia henkilöitä, joista varsin usealla oli jääkäri- tai suojeluskuntatausta. Suojeluskuntajärjestö oli valtiollisen poliisin tärkeä yhteistyökumppani, esimerkiksi vuosina 1921-1923 toiminut Neuvosto-Venäjältä

---

¹⁷⁴ Esim. Savon jääkärirykmentiltä tuli 27.5.1919 tiedustelu: ”Pyydän ensitilassa ottamaan selvää: Åberg Henrik, puutarhuri, valtiollisesta luotettavuudesta ja minulle ilmoittamaan miksi hän ei ole ottanut osaa vapaussotaan. Koska olen pakotettu käyttämään häntä toistaiseksi uusien opettamisessa voi siitä olla arvaamattomat seuraukset, jos hän ei ole luotettava aivan täydellisesti.” Luotettavuuslausunnon antoi jääkärikapteeni L. Saari: ”Koti erittäin punainen. Yksi veli punakaartissa II.” HMA, L-HM, TSK, saapuneet kirjeet 1919.

¹⁷⁵ Jokaisessa kommunistisolussa oli yhteensä kolme asevelvollista. Hakalehto 1966, s. 102-109.

¹⁷⁶ Koska EK oli aluksi väliaikainen, sen määrärahat hyväksyttiin aluksi vain kuukaudeksi, myöhemmin puoleksi vuodeksi kerrallaan eteenpäin. EK vakinaistettiin vasta vuonna 1927, jolloin se myös sai säännöllisen rahoituksen. Lackman 1994, s. 24.

¹⁷⁷ Esim. 11.1.1921 EK pyysi suojeluskuntia pitämään silmällä Neuvosto-Venäjältä evakuoituja ja vapaaksi laskettuja tai vankeudesta vapautuvia kapinaan osaa ottaneita suomalaisia sekä muita ”joiden muuten epäillänsä voivan ryhtyä harjoittamaan kommunistista tai muuta uutta kapinaa valmistelevaa kiihotusta”. HMA, L-HM, TSK, saapuneet salaiset kirjeet 1921, EK 11.1.1921.

palaavien suomalaisten asioita hoitaneen EK:n Kellomäen komission lausunnot evakuoitavista henkilöistä pohjautuivat suojeluskuntien antamiin arvioihin.¹⁷⁸

Suojeluskuntien merkitystä järjestyksenpidossa paikallistasolla on vaikea arvioida, mutta sen epävirallinen rooli järjestyksenvalvojana on varmasti ollut merkittävä, vaikka sitä ei aina tietoisestikaan haluttu tuoda esille. Tammelan suojeluskunnan viranomaisille antama virka-apu näyttää vuosikertomusten perusteella rajoittuneen etsintä- ja järjestyksenvalvontatehtäviin, sekä kerran myös metsäpalon sammuttamiseen¹⁷⁹. *Tuija Hietaniemi* painottaa suojeluskuntajärjestön kasvattavaa vaikutusta sopivan poliisiaineksen luomiseksi, sillä suojeluskunta kansalaisjärjestönä muotoili merkittävässä määrin sallitun käyttäytymisen rajoja nuoren maalaisväestön keskuudessa. Näin ollen suojeluskuntien yhteistyö poliisiviranomaisten kanssa ei rajoittunut pelkän virka-avun antamiseen, vaan suojeluskunnat olivat myös tärkeä lähde poliisimiehistön rekrytoinnissa, sekä lausunnonantajina poliisien virkoihin¹⁸⁰.

3.2.2 Sosiaalidemokraatit ja suojeluskunta

Sisällissodan jälkeen työväenliikkeen uudelleen elvyttämiseen liittyi kiinteästi syksyn 1917 ja kevään 1918 tapahtumien arviointi. Vuosien 1917-1918 kokemuksista tehdyt johtopäätökset olivat työväenliikkeen linjanmäärittäjien keskuudessa hyvin erilaiset. Suurin vastakkaisuus oli kysymyksessä vallankumousyrityksen oikeutuksesta. Moskovaan paenneet SKP:n perustajat hyväksyivät vallankumousyrityksen, samalla painottaen vallankumouksen epäonnistuneen työväenliikkeen odottavan taktiikan ja ”demokraattinen vallankumous” kuvitelman johdosta. SKP otti tavoitteekseen työväen diktatuurin, joka saavutettaisiin ainoastaan aseellisella vallankumouksella, eikä edustuksellisen demokratian avulla. Sosiaalidemokraatit, päinvastoin kuin kommunistit, irtisanoutuivat vuoden 1918 vallankumousyrityksestä ja siihen johtaneesta politiikasta. Sosiaalidemokraatit valitsivat parlamentaariseen demokratiaan osallistumisen

---

¹⁷⁸ Suojeluskuntien tuli lähettää vastaukset Kellomäen komissiolta saapuneisiin tiedusteluihin viimeistään neljän päivän kuluessa. HMA, L-HM, TSK, saapuneet salaiset kirjeet 1921, EK 9.4.1921; Lackman 1994, s. 24, 35.

¹⁷⁹ SA, TSK, vuosikertomukset 1927 ja 1933.

¹⁸⁰ Hietaniemi 1992, s. 75-77.

valtakunnan- ja kuntatasolla parhaaksi keinoksi valvoa työväenliikkeen jäsenten etuja ja oikeuksia.¹⁸¹

Kapinatapahtumista syrjässä pysyneiden sosiaalidemokraattien johdon julkisuuteen lausumat arviot eivät aina välttämättä olleet sotaan rivijäsenenä osallistuneiden kannan mukaisia. Puolueen kannanmuodostukseen eivät voineet vaikuttaa ne tuhannet sodassa mukana olleet, jotka olivat vielä vangittuina. Sodassa mukana olleiden käsitykset sodasta ja sen luonteesta ilmenivät esimerkiksi vankileireillä sepitetyissä lauluissa, jotka kertoivat taistelusta aatteen ja vapauden puolesta.¹⁸²

Sosiaalidemokraatit saivat nopeasti sisällissodan jälkeen järjestötoimintansa uudelleen käyntiin, vaikka sota itsessään oli vaatinut paljon uhreja juuri puolueen kannattajista ja jäsenistä. Vuoden 1917 sosiaalidemokraattisen puolueen jäsenistä yli kaksi kolmasosaa kärsi sodan johdosta rangaistus- tai muita seuraamuksia¹⁸³. Sisällissota ei kuitenkaan sanottavasti vaikuttanut Suomen poliittisen kartan perusrajoihin, vaan pikemminkin vahvisti ennestään tendenssejä tietyillä alueilla¹⁸⁴.

Valtakunnan politiikassa 1920-luvun taite edusti pitkälti liberaalia keskustalaista suuntausta, jossa maalaisliitto ja sosiaalidemokraatit kannattivat yhdessä samansuuntaista yhteiskunnan eheyty- ja kompromissipolitiikkaa. Keskustan ja oikeiston suhteita hiersivät edelleen hallitusmuotokysymys, saksalaissuuntaus, sekä armahduskysymys. SDP:n sisällä yhteistyö keskustan kanssa tuomittiin puolueen vasemmistosiivessä, sekä myös ulkopuolelta kommunistien taholta. Sisäpolitiikassa tapahtui vuoden 1922 tienoilla sisäpoliittinen käänös oikealle, kun hallitusmuotokiistassa riitaantuneet keskusta ja oikeisto yhtyivät porvarilliseen rintamaan kommunismin uhasta johtuen, jota aiheutti kommunistien ja vasemmistoradikaalien organisoituminen Suomen Sosialistiseksi Työväenpuolueeksi (SSTP) vuonna 1920. *Vareksen* mukaan oikeistosuuntauksen takana olivat kokoomuksessa valtaan nousseet ”oikeistonuorsuomalaiset”, jotka pienestä ryhmästään huolimatta pääsivät sanelemaan

---

¹⁸¹ Kettunen 1986, s. 89-90; Saarela 1996, s. 48-49, 104-105.

¹⁸² Saarela 1996, s. 105. Myös TA:n Työväen muistitietokokoomassa on lukuisia forssalaisen Ida Karken kirjoittamia kapinaan ja sen seurauksiin liittyviä työväenlauluja, joissa kerrotaan taistelusta sosialismin puolesta sekä valkoisesta terrorista.

¹⁸³ Soikkanen 1975, s. 320.

¹⁸⁴ Rantala 1967, s. 120-121.

tietyt perusarvot, jotka tulivat vallitseviksi koko ”valkoiselle mentaliteetille”. Sosiaalidemokraateille porvarillisen rintaman lujittuminen oli ongelmallista, sillä SDP joutui kahden rintaman väliin, toisaalta sitä arvostelivat kommunistit, ja toisaalta SDP:n yhteydet ääriivasemmistoon muodostuivat oikeiston silmissä rasiitteeksi. Työväenliikkeen omien ongelmien johdosta SDP:n oli vaikeaa lyödä 1920-luvun alun tapaan kiilaa oikeiston ja keskustan väliin. SDP kuitenkin rehabilitoitiin osaksi edustuksellista demokratiaa muodostamalla vuosina 1926-1927 Tannerin vähemmistöhallituksen, joka kuitenkin kaatui budjettikiistoihin. Yksi budjettiesityksen kiistaa herättäneistä kohdista oli suojeluskuntajärjestön määrärahat, jotka Tannerin hallitus oli valmis poistamaan. Sosiaalidemokraatit, eivät vain kommunistit, muodostivat jatkuvan opposition suojeluskuntia kohtaan. Tannerin hallitus oli kuitenkin osoitus Suomen porvarillisen yhteiskunnan sekä SDP:n kehityksestä sisällissodan jälkeen. Ulkonaisesti 1920-luvun lopun Suomi eli rauhallista aikaa, mutta sisäpolitiikassa rauhallisuus kätki alleen sen tyytymättömyyden joka purkautui voimakkaasti esiin 1930-luvun taitteessa.¹⁸⁵

Tammelassa sosiaalidemokratialla oli pitkät perinteet, sillä Tammelan ja sitä ympäröivän alueen aikaisempi torpparivaltaisuus ja myöhemmän vaiheen teollisuus loivat suojelemaan taustan sosiaalidemokratian laajalle kannatukselle. Ja olihan itse puoluekin perustettu Forssassa. *Onni Rantala* on tutkinut Suomen poliittisia alueita ja tullut tulokseen, jonka mukaan keskeisin ja suurin sosiaalidemokratian kannatusalue¹⁸⁶ sijaitsi Lounais- ja Keski-Suomessa. Sosiaalidemokratian lisäksi myös yksi Lounais-Suomen kolmesta kommunismin kannatusalueesta painottui Helsingistä Tammelan ja Forssan kautta Poriin kulkevan valtatievarrelle. Lounais-Hämeessä sosiaalidemokraattien ydinalueen¹⁸⁷ muodosti Hämeenlinnan ympärille syntyneen 12 kunnan ryhmä, joihin myös Tammela kuului. Myös sosiaalidemokraattien kannatus näyttää olleen sidoksissa maantieverkon pääväyliin, joiden varrelle oli tyypillisesti sijoittunut myös teollisuutta edullisten kuljetusyhteyksien johdosta. Hämeenlinnasta sosiaalidemokratian kannatus säteili lounaaseen (Tammelaa kohden), vanhan Härkätien

---

¹⁸⁵ Esim. Vares 1991, s. 6, 16, 20-22, 33, 36-37, 43, 49, 66-67, 72, 81. Poliitiikan kulisseissa oli kuitenkin rauhattomampaa, esimerkiksi Neuvostoliiton ehdotukset hyökkäämättömyyssopimuksen solmimiseksi 1920-luvulla herättivät Suomessa pelkoa. Kallenautio 1985, s. 97-105.

¹⁸⁶ Kannatusalue tarkoittaa ryhmän valtakunnallisen keskitason yläpuolella olevaa alueellista kannatusta.

¹⁸⁷ Ydinalue on kannatusalueen ydinryhmä.

reittiä mukailleen. Tammelassa sekä sosiaalidemokraatit että kommunistit olivat kannatukseltaan valtakunnallisen kannatuksen mediaanitason ylittäneitä.¹⁸⁸ Vasemmistopuolueiden yhteinen kannatus oli vuosina 1919-1939 Tammelassa eduskuntavaaleissa (ks. Liite 2) 57 prosentin luokkaa ($\pm 4\%$).

Kapinan jälkeisen poikkeustilan päätyttyä, nousivat myös työväenliikkeen jäsenet Tammelassa jälleen näyttävästi mukaan kunnalliselämään. Tammikuun 1919 kunnallisvaalien seurauksena kunnanvaltuuston 36:sta jäsenestä 22 oli sosialisteja ja 14 porvareita, myös valtuuston puheenjohtaja työmies Kilpi oli sosialisti. Samaan tapaan kunnallislautakunnan 17:sta jäsenestä 10 oli sosialisteja.¹⁸⁹ Vuoden 1919 keväällä kapinan kukistaminen oli vielä niin tuoreessa muistissa, ettei kunnanvaltuusto selvästi vasemmistoenemmistöstään huolimatta halunnut/uskaltanut aidata kunnan rahoilla teloitettujen punaisten hautapaikkaa Tammelan kirkon läheisyydessä.¹⁹⁰ Tammelan ja Forssan kuntajaon seurauksena Tammelan kunnanvaltuuston jäsenmäärä laski 24:ään, ja siitä edelleen 19 jäseneen vuonna 1925. Vasemmistolla oli kunnanvaltuustossa vuodesta 1925 eteenpäin yhden paikan enemmistö ja lisäksi valtuuston puheenjohtaja oli vasemmistoryhmästä. Valtuuston puheenjohtajana toimi ensin yli kymmenen vuotta pienviljelijä Oskari Ritämäki ja hänen jälkeensä vuodesta 1934 alkaen pienviljelijä Kustaa Kotinoja. Kunnallislautakunnassa oli 12 jäsentä, joista puolet oli porvareita. Valtuustosta poiketen, kunnallislautakunnan puheenjohtajana oli Antto Laiho, joka oli porvari.¹⁹¹

Ojansen Tammelan historia antaa kunnanvaltuuston poliittisten ryhmien välisestä yhteistyöstä ensimmäisen kymmenen toimintavuoden aikana hyvin ruusuisen kuvan, jonka mukaan asioista päätettiin ”harvinaisen yksimielisyyden vallitessa” kunnan parasta ajatellen.¹⁹² On mahdollista, että kunnallisen demokratian luominen yhdisti nimenomaan kyläyhteisöä, jolloin syntyi ajatus ”meidän kylästä”. Tämäntyyppisen integraatiomekanismin voi löytää sellaisista maalaiskunnista, joissa maanomistusolojen

---

¹⁸⁸ Rantala 1970, s. 50-53, 62, 69, 74-75.

¹⁸⁹ Ojanen 1983, s. 220-221.

¹⁹⁰ HMA, Tammelan kunnanvaltuuston pöytäkirja 8.3.1919.

¹⁹¹ Ojanen 1983, s. 274-276.

¹⁹² Ojanen 1983, s. 276.

muutos, torppien itsenäistyminen, lievensi aikaisempia sosiaalisia ristiriitoja.¹⁹³ Toisaalta voimakas tekijä yhteistyön takana oli vuoden 1919 kunnallislain muutos, ja siinä varsinkin määräenemmistövaatimus lähes kaikkiin taloudellisiin päätöksiin liittyen, joka pakotti poliittisia ryhmiä pyrkimään sovitteluratkaisuihin. Määräenemmistövaatimuksella pyrittiin vähentämään sosialistien päätösvaltaa maalaiskuntien taloudellisissa asioissa.¹⁹⁴

Jäsenmäärien perusteella työväenyhdistysten suurin voima ja innostus oli kuitenkin 1920-luvulla Tammelassa jo takanapäin, vuokra-alueiden lunastaminen vaikutti nopeasti sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen jäsenpohjaan. Työväenyhdistysten merkitystä vähensi myös kunnallisen demokratian kehittyminen. Kunnallispolitiikasta tuli uusi areena eri eturyhmien välille, jonne vaikuttamisen painopiste kunnassa siirtyi¹⁹⁵. Vuoden 1919 eduskuntavaaleissa sosiaalidemokraattien kannatus Tammelassa oli ollut yli 60 prosenttia, mutta jo seuraavissa vaaleissa se laski 48:aan prosenttiin, samalla kun kommunistit saivat lähes 13 prosenttia äänistä. Seuraavissa eduskuntavaaleissa vuonna 1924 tilanne oli sikäli toinen, että Forssa oli irrotettu omaksi kunnakseen mikä näkyi varsinkin kommunistien saaman äänimäärän pienenemisenä 4,4 prosenttiin, samalla maalaisliiton äänimäärä kasvoi yli 100 prosenttia 26,9 prosenttiin. Maalaisliiton kannatusta lisäsivät vasemmiston äänimäärän pieneneminen Forssan eron johdosta sekä toisaalta maanlunastuslakien seurauksena syntyneiden maatalousjärjestöjen kannatus. Maalaisliiton kannatus Tammelassa oli 1920-luvun loppupuolen eduskuntavaaleissa yli 20 prosenttia. Työväenyhdistysten jäseniä liittyi runsaasti 1920-luvun puolivälissä perustettuihin pienviljelijäyhdistyksiin, joiden jäsenmäärät lisääntyivät voimakkaasti samaan aikaan kuin työväenyhdistysten jäsenmäärät laskivat¹⁹⁶. Maanviljelysseurojen jäsenenä oli, toisin kuin suojeluskunnassa tai työväenyhdistyksissä, poliittisesti heterogeenisempää väkeä. Tammelan maamiesseuran jäsenenä oli esimerkiksi vuonna 1925 innokkaita suojeluskuntalaisia kuten Yrjö ja Akseli Puosi, August Touru, Eino Siltainsuu ja monia muita, mutta samalla

---

¹⁹³ Kettunen 1986, s. 158.

¹⁹⁴ Soikkanen 1966, s. 494.

¹⁹⁵ Alapuro 1995, s. 248-249.

¹⁹⁶ Esimerkiksi Mustialan työväenyhdistyksen jäsenmäärä laski 1/4 ja Torron 1/3 vuosina 1928-1931. Ojanen 1983, s. 312, 314.

jäsenenä oli myös Kalle Koivula, joka pari vuotta myöhemmin herätti laajaa huomiota tiukkana kommunistina ja agitaattorina¹⁹⁷. Poikkeuksellista kuitenkin oli, ettei suojeluskunnan suhde pitäjän nuorisoseuroihin ollut kovin läheinen, vaikka nuorisoseuratoiminnan tavoite ”isänmaallisen ja kristillissiveellisen hengen pohjalta tapahtuva kansalais- ja itsekasvatus”¹⁹⁸ oli lähellä suojeluskunnan isänmaallista kasvatustavoitetta. Suojeluskunta ja manttaalikunta yrittivät vuosina 1926-1930 saada nuorisoseura Auran kirkonkylästä mukaan yhteiseen seuraintalohankkeeseen, mutta nuorisoseura ei suostunut vaan rakensi itselleen oman talon. Suojeluskunta yritti vielä ennen oman talon rakentamista saada nuorisoseura Auralta luvan laajentaa jo olemassa olevaa Auran ”pirttiä”, ”mutta nuorisoseura suhtautui asiaan niin kylmäkiskoisesti että asia siksi raukesi”.¹⁹⁹ Suojeluskunnan tilaisuuksista ja juhlista vain harvat pidettiin nuorisoseura Auran ”pirtillä”, vaikka se sijaitsi hyvällä paikalla keskellä kirkonkylää.²⁰⁰

Suojeluskuntatoiminta kärsi vielä 1920-luvulla suurista ongelmista. Merkittävimmät puutteet liittyivät varusteisiin ja aseisiin sekä laadullisesti että määrällisesti, kunnollista esimiehistöä ei ollut, lisäksi vähävaraiset suojeluskunnat eivät pystyneet järjestämään monipuolista koulutusta, joten suojeluskuntatoiminta tuntui todennäköisesti yksitoikkoiselta puuhastelulta. Vuoden 1920 aikana myös suojeluskunnan harjoittama työväenliikkeen jäsenten julkinen painostus näyttää *Hämeen Kansan* kirjoitusten perusteella vähenevän lähes kokonaan. Toki suojeluskunta varmasti valvoi ja kontrolloi työväenliikkeen jäseniä, mutta valvonta tapahtui vähemmän julkisesti, esimerkiksi luotettavuuslausuntojen muodossa. Lounais-Hämeen poliittisessa ilmapiirissä oli kuitenkin suojeluskunnan näkökulmasta katsottuna toivomisen varaa, kuten Forssan suojeluskuntarykmentin komentajaksi nimetyn jääkärimajuri Wikströmin ensimmäinen päiväkäsky 2.3.1921 osoittaa:

---

¹⁹⁷ HMA, Hämeen läänin maanviljelysseura, Tammelan maamiessseuran vuosikertomukset 1925-1930.

¹⁹⁸ Ojanen 1983, s. 313.

¹⁹⁹ SA, TSK, vuosikertomus 1936; SA, TSK, Suojeluskunnan 20-vuotis historiaa varten kerättyä aineistoa; TKA, Manttaalinomistajien kuntakokousten pöytäkirjat 1926, 1930. Nuorisoseura-aktiivi Santeri Alkio oli itse hyvin suojeluskuntamyönteinen, mutta vierasti suojeluskuntien politikointia. Tämä ristiriita saattoi vaikuttaa nuorisoseurojen ja suojeluskuntien suhteisiin. Alanen 1976, s. 592-597.

²⁰⁰ Hämeen Ilves, harjoitusohjelmat.

Tunnen itseni ylpeäksi kun saan olla juuri tämän rykmentinkomentajana, sillä sillä on erittäin tärkeä tehtävä niiden suojeluskuntien yhdistäjänä, jotka sijaitsevat maamme punaisimmilla paikkakunnilla, piilevien punaroistojen ympäröiminä.²⁰¹

Paikallisen työväenliikkeen asiakirjoista ei löydy 1920-luvun keskiväliltä merkintöjä suojeluskunnan tai muun porvariston harjoittamasta painostuksesta, vaikka työväenlehdistöstä vastakohtaisuuksia löytyy. Paikallinen työväenliikkeen äänenkannattaja *Hämeen Kansa* reagoi joka vuosi erittäin voimakkaasti huhtikuun 26. päivä ”Valkoisen Tammelan”, samoin kuin muiden ympäryskuntien, järjestämiin vapautusjuhliin. Vuonna 1928 *Hämeen Kansa* uutisoi pääkirjoituksessaan vapautusjuhlista otsikolla ”Porvaristo kuohuu työläisvihassaan”²⁰²:

...Aseistetut porvarit valtion ja kunnan varoilla ostamissaan puvuissa ovat seisoneet paraadeissa... Porvariston, joka on ottanut osaa näihin juhliin, luokkavihaa työväestöä kohtaan on verestetty voimallisoin sanoin... Puheissa on suoraan sanottukin, että porvariston varustautuminen koskee ´sisäistä vihollista` eli työväkeä...

Seuraavana vuonna *Hämeen Kansa* totesi porvarien vapaussotakertomuksien päättyvän kullakin paikkakunnalla aina samaan valtaushetkeen, ”aivan kuin lumikinoksiin hautautunut juna”²⁰³.

Vastakkaisuus suhtautumisessa suojeluskuntaan pitäjän sisällä eri henkilöiden ja poliittisten ryhmien välillä tulee selvästi ilmi suojeluskunnan rahoituskiistassa vuosina 1926-1928. Suojeluskunnan suurin ulkopuolinen rahoittaja oli perinteisesti Tammelan manttaalikunta, joka antoi suojeluskunnalle vuosina 1923-1926 vuosittain 10 000–29 000 markkaa. Kunnanvaltuuston jäsen ja myöhemmässä vaiheessa valtuuston puheenjohtaja, pienviljelijä ja sosiaalidemokraatti Kustaa Kotinoja valitti 10.1.1927 maaherralle manttaalikunnan 18.12.1926 tekemästä 10 000 markan lahjoituksesta suojeluskunnalle. *Hämeen Kansan* mukaan manttaalikunnan ”kokouksessa

---

²⁰¹ HMA, L-HM, TSK, saapuneet kirjeet, Forssan sk-rykmentin päiväkäsky n:o 1.

²⁰² HK 26.4.1928. *Hämeen Kansan* Tammelan ja Forssan asioista kirjoittavana paikallistoimittajana oli K. V. Syrjänen (nimimerkki Epra).

²⁰³ HK 26.4.1929 ”Yhdestoista kerta”.

mukana olleet pienviljelijät vastustivat asiaa, mutta kartanonherrat ja rusthollarit päättivät enemmistäänillään luovuttaa mainitun summan”. Kotinojan valitukseen yhtyivät myös pienviljelijät K. O. Väre (entinen SDP:n kansanedustaja), Juho Kajander, Matti Lehtonen ja Juho Rinne. Kotinoja perusteli maaherralle valitustaan sillä, ettei ”suojeluskunnan määrärahoista päättäminen kuulu manttaalikuntien käsiteltävien asioiden piiriin, eikä manttaalin alaisena koottuja varoja ole oikeus käyttää tähän tarkoitukseen”²⁰⁴. *Hämeen Kansan* mukaan manttaalikunnan kokouksessa ei edes esitetty suojeluskunnalta kirjallista määräraha-anomusta, joka saattaa hyvinkin pitää paikkansa, sillä manttaalikunnan puheenjohtaja Onni Jaakkola oli myös suojeluskunnan esikunnan jäsen ja manttaalikunnan jäsenenä oli runsaasti suojeluskuntalaisia. Maaherra kumosi manttaalikunnan päätöksen 8.8.1927, josta manttaalikunta puheenjohtaja Jaakkolan johdolla valitti korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Myös korkein hallinto-oikeus kumosi manttaalikunnan päätöksen 14.11.1927. Manttaalikunta myönsi uudelleen vuonna 1927 suojeluskunnalle 10 000 markan avustuksen, josta Kotinoja kuuden muun pienviljelijän kanssa valitti jälleen maaherralle. Maaherra kumosi 4.10.1928 manttaalikunnan päätöksen, josta suojeluskunta valitti taas ilman tulosta korkeimpaan hallinto-oikeuteen.²⁰⁵ Manttaalikunta säilyi kuitenkin myöhemmässäkin vaiheessa

---

²⁰⁴ Manttaalikunnan tehtäviksi kunnallislain uudistuksen v. 1919 jälkeen tulivat esimerkiksi tieasioiden hoito ja siltojen rakentaminen. Vähitellen manttaalikunnat alkoivat myös jakaa avustuksia yhdistyksille ja seuroille manttaalimaksuilla kootuista varoista. Avustukset olisi periaatteessa tullut myöntää maataloutta edistäviin tarkoituksiin, mutta usein suurin avustusten saaja oli paikallinen suojeluskunta. Ks. esim. Roiko-Jokela 1991, s. 453. Tammelan manttaalikunnan muut rahoituskohteet, suojeluskunnan lisäksi, olivat vanginkuljettajien palkkaus, paikallistiekustannukset ja lahjoitukset Maataloustuottajien keskusliitolle. TKA, Manttaalinomistajien kuntakokousten pöytäkirjat 1923-1939. Manttaalikuntien suojeluskunnille myöntämien avustusten peruminen, ks. esim. Maalaiskunta 1922, s. 149, Maalaiskunta 1926, s. 241. Etelä-Hämeen suojeluskuntapiirissä peruttiin manttaalikunnan lahjoitukset suojeluskunnalle ainakin Vanajalla 1923, Koijärvellä 1926 ja Hauholla 1926. Myllyniemi 1994, s. 148-149.

²⁰⁵ TKA, Manttaalinomistajien kuntakokousten pöytäkirjat 1923-1928; SA, TSK, suojeluskunnan vuosikertomukset 1923-1928; HMA, Maaherran päätösten kantakirja 1927, maaherran päätös n:o 4093; HK 15.1.1927 ”Tammelan suojeluskunta manttaalikunnan varoja kärkeymässä”; FL 8.10.1928 ”Tammelan suojeluskunnan avustaminen”. Vuoden 1926 10 000 mk (14 320 mk, v. 1996 rahassa), vuoden 1927 10 000 mk (14 040 mk)

suojeluskunnan tärkeimpänä avustajana, jonka myös *Hämeen Kansa* huomioi²⁰⁶. Manttaalikunta myönsi kokouksessaan 7.12.1929 suojeluskunnalle jälleen 10 000 markan avustuksen, johon pitäjän työväenliikkeen jäsenet eivät enää puuttuneet, ehkä syynä oli osaksi Lapuan tapahtumat²⁰⁷, jotka todennäköisesti herättivät työväenliikkeessä tiettyä varovaisuutta. Vuonna 1930 manttaalikunta ei enää avustanut suoraan suojeluskuntaa, vaan myönsi suojeluskunnalle 300 000 markan lainan yhden prosentin vuotuisella korolla, ehkä juuri välttääkseen aikaisempien vuosien ongelmat. Vuodesta 1933 lähtien suojeluskunta vapautettiin koron maksusta, ja lopulta koko lainasumma käytettiin suojeluskuntatalon rakentamiseen vuosina 1936-1937. Manttaalikunta myönsi suojeluskunnalle lisäksi 200 000 markan avustuksen suojeluskuntatalon rakentamiseen vuonna 1937. Lainasummaa suojeluskunta ei milloinkaan maksanut manttaalikunnalle takaisin, mutta suojeluskunta lahjoitti omaisuutensa vuonna 1944 manttaalikunnalle.²⁰⁸

3.2.3 Kommunismin uhka

Viranomaiset suhtautuivat kielteisesti Suomen Sosialistiseen Työväenpuolueeseen (SSTP) sen perustamisesta lähtien, koska puolue ei hyväksynyt vallitsevaa yhteiskuntajärjestelmää ainoaksi oikeaksi vaan pyrki avoimesti sen muuttamiseen. SSTP:n tavoittelema yhteiskunta oli täysin vastakkainen suojeluskuntajärjestön arvomaailmaan verrattuna. Porvariston edustajat yhdessä porvarillisen lehdistön kanssa kummeksuivat SSTP:n vapaata vallankumouksellisuuden lietsontaa, samalla kun SSTP:n organisaatioverkosto laajeni koko maahan. Oikeistorintamaa vahvisti kommunistien vallankumouspelko, jota SKP:n läskikapinana tunnettu operaatio Pohjois-Suomessa lisäsi entisestään. Porvarillista rintamaa yhdistämään perustettiin keväällä 1921 Suomen Suojelusliitto, joka kuitenkin astui julkisuuteen vasta paria vuotta myöhemmin. Suomen Suojelusliiton ”Valkoisen Suomen ideologiaa” sisältävän ohjelmajulistuksen olivat allekirjoittaneet myös Mannerheim ja Svinhufvud. Suojelusliiton toimintamuodoista

---

²⁰⁶ HK 13.12.1929 ”Tammelan manttaalikunta jakelee varojaan suojeluskunnalle”, ”...manttaaliherroilla...lempilapsenaan porvariston luokkakaarti...”

²⁰⁷ Lapuan tapahtumista ks. luku 4.1.

²⁰⁸ TKA, Manttaalinomistajien kuntakokousten pöytäkirjat 1929-1944. Vuoden 1929 10 000 mk (13 830 mk, v. 1996 rahassa), v. 1930 300 000 mk (450 000mk), v. 1937 200 000 mk (322 600 mk).

merkityksellisin oli kommunismia ja Neuvostoliittoa käsittelevän materiaalin toimittaminen lehdistölle. Porvarillisen lehdistön uutisointi ja uhkakuvien esilletuominen vaikuttivat varsinkin viranomaisiin, jotka ryhtyivät entistä voimakkaammin rajoittamaan SSTP:n toimintaa. SSTP:tä ei auttanut edes nimen vaihtaminen Suomen Työväen Puolueeksi (STP), vaan elokuussa 1923 kaikki puolueen kansanedustajat ja johtohenkilöt pidätettiin sekä tuomittiin valtiopetoksesta eri mittaisiin rangaistuksiin. Kommunistien laajamittainen julkinen pidättäminen loi porvarilliselle kansanosalle mielikuvaa kommunismin uhasta.²⁰⁹

SSTP:n lakkautuksen yhteydessä lakkautettiin myös siihen aikaisemmin liittyneet sosiaalidemokraattiset nuoriso-osastot, koska Suomen sosiaalidemokraattinen nuorisoliitto oli jäsenenä kommunistisen internationaalisen nuoriso-osastossa²¹⁰. Turun Hovioikeuden päätöksellä 20.12.1923 Tammelassa lakkautettiin kaksi nuoriso-osastoa: Mustialan sosiaalidemokraattinen nuoriso-osasto ja Tammelan-Jokioisten sosiaalidemokraattisen nuoriso-osaston aluejärjestö.²¹¹

Kommunismien uhkaa lisäsi myös ammattiyhdistysliikkeen (SAJ) ajautuminen sosiaalidemokraateilta vasemmistoradikaalien ja kommunistien käsiin vuonna 1920. Kommunistien valtauspääsy SAJ:ssä merkitsi ammattiyhdistysliikkeen luonteen, tavoitteiden ja menettelytapojen muutosta. Sosiaalidemokraattien sisällissodan jälkeen omaksuman linjan mukaan ammatillinen järjestäytyminen oli työväestölle keino taloudellisten ja sosiaalisten olojen parantamiseksi. Kommunistit eivät hyväksyneet demokratian puitteissa toimivaa ammattiyhdistysliikettä, vaan heidän mielestään myös ammattiyhdistysliikkeen tuli ensisijaisesti toimia vallitsevan kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän hävittämiseksi. Kommunistien ammattiyhdistysliikkeessä valtaannousun jälkeen työmaaterrorin ja työnseisausten määrät kasvoivat huomattavasti 1920-luvun alussa ja uudelleen 1920-luvun lopulla kommunistisen liikkeen elpessä.

---

²⁰⁹ Soikkanen 1975, s. 422; Saarela 1996, s. 351-356; Immonen 1987, s. 112-113; Hyvämäki 1971, s. 199. EK sai kesällä 1923 tietoonsa Kominternin johdolla käynnistettävästä kapinallikkeesta Saksassa, jota vastaan myös Suomen hallitus ryhtyi ennaltaehkäisevään toimeen pidättämällä johtavat kommunistit. Lackman 1994, s. 38.

²¹⁰ Nuorisoliitto oli nuoriso-osastojen katto-organisaatio. JyMA, RO, tuomiokirja toukokuu 1931, Lyhennysote syytekirjelmästä Turun HO:lle koskien Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestön lakkauttamista.

²¹¹ Luettelo lakkautetuista ja toimintakiellon alaisista yhdistyksistä, 1934.

Vuosikymmenen loppupuolen työnseisaukset muuttuivat lisäksi suhteellisen laajoiksi ja pitkäkestoisiksi. Kiristyneet työmarkkinasuhteet jyrkensivät ammattiyhdistysliikkeen suhtautumista työntekijöihin: rikkureita, suojeluskuntalaisia tai ”vapausotaan” osallistuneita ei päässyt jäseniksi ilman julkista anteeksipyyntöä²¹², mikä entisestään syvensi vastakohtaisuuksia²¹³. Etelä-Hämeen suojeluskuntapiirissä oli työmaaterroria suojeluskuntaan kuuluvia työntekijöitä kohtaan ainakin suuremmissa kaupungeissa, mutta ei maaseudulla Tammelassa²¹⁴. Myös muualla Euroopassa oli vuosina 1927-1928 laajoja kommunistien järjestämiä lakkoliikkeitä.²¹⁵

Politisoituneita työtaisteluita vastaan työnantajat perustivat lakonmurtajajärjestö Yhtymä Vientirauhan, joka lakonmurtajia värvätessään käytti apunaan suojeluskuntia.²¹⁶ Varsinaista tutkimusta suojeluskuntalaisten osallistumisesta lakonmurtajatoimintaan ei ole vielä tehty, mutta Vientirauhan organisaatio vastasi suojeluskuntajärjestön organisaatiota. Tärkein lakonmurtajien värväysalue oli Pohjanmaa. Vientirauhan vuosien 1921-1922 toimintakertomus mainitsi uusien piirien värväyksestä Etelä-Suomen, jonka johdosta oli ”majoitusoloihin kiinnitettävä huomiota, koska Lounais- ja Etelä-Suomen miehet ovat tottuneet suurempiin vaatimuksiin”. Värväystoiminta Lounais-Suomessa ei kuitenkaan saanut aikaan suuria tuloksia, esimerkiksi vuoden 1927 toimintakertomuksen mukaan Etelä-Häme ei ollut lainkaan mukana värväyspiireissä. Sen sijaan Vientirauha jakoi avustuksia samana vuonna Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiirille, Karstulan suojeluskunnalle ja Helsingin suojeluskunnan I pataljoonalle. Vuoden 1928 lakkoruuhkan aikana myös Forssan sahan lakkoon lähetettiin 15 ”Pihkalan kaartilasta” Etelä-Pohjanmaalta.²¹⁷

---

²¹² Poliittisista syistä johtuvista anteeksipyyntöistä ks. Vanhala Pekka: Työmaapainostus ja työrauhalain synty poliittisina kysymyksinä 1920-luvun lopulla. Poliittisen historian laudaturtyö 1967, Helsingin yliopisto.

²¹³ Soikkanen 1998, s. 68-69.

²¹⁴ Työmaaterroria oli varsinkin Lahdessa. SA, Sky, valistusosasto, työmaaterrori 1930

²¹⁵ Hakalehto 1966, s. 218, 239, 247-248, 292, 298; Kettunen 1986, s. 163-164, 357,

²¹⁶ Ks. esim. Vasara 1997, s. 184-187; Nygård 1982, s. 77.

²¹⁷ KA, Martti Pihkalan kokoelma, Yhtymä Vientirauhan toimintakertomukset 1921-1928. Forssan sahan lakko määriteltiin EK:n tutkimuksissa ”mitättömäksi palkkakiistaksi”, josta ei ollut ”mitään erikoista mainittavaa”. KA, EK-Valpo I, Tampereen alaostaston tilannekatsaus 31.5.1928.

SSTP:n lakkautuksen jälkeen SKP ryhtyi luomaan uutta julkista esiintymiskanavaa vanhojen periaatteiden pohjalta. Epävirallisena keskustelimenä toimi aluksi Helsingin työväen paikallisjärjestö, jonka ympärille rakennettiin koko maan käsittävä organisaatio, Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestö. Uusi organisaatio muodostui keskusvaalikomiteasta, sekä piiri- ja paikallisjärjestöistä.²¹⁸ Tammelan paikallisjärjestö perustettiin 3.5.1927. Yhdistys teki Tammelassa ”vaaliakitsoonia” sen mukaan ”mikäli voimia ja varoja riitti”, mutta useissa paikoissa agitaatio kuitenkin epäonnistui sosiaalidemokraattien voimakkaan vastustuksen johdosta. Vaalikokouksia pidettiin vuonna 1927 ainakin kaksi: Mustialan työväentalolla 6.6 ja Saaren kylässä 18.6, mutta kokoukset eivät saaneet suuria kuulijajoukkoja liikkeelle. Yhdistys päätti kuulijoita saadakseen kiertää autolla pitäjän sosiaalidemokraattien vaalikulkueen perässä ja piti omat vaalipuheensa heti sosiaalidemokraattien puhetilaisuuksien jälkeen. Tämä osoittautui hyväksi keinoksi, sillä kuulijamäärät olivat moninkertaiset kommunistien omiin tilaisuuksiin verrattuna. Yhdistyksellä oli kuitenkin varaa kiertää ainoastaan Portaan ja Riihivalkaman kylissä.²¹⁹ SKP suhtautui kielteisesti vuonna 1929 perustettuun Suomen pienviljelijäin puolueeseen, mutta osa aikaisemmin kommunisteja äänestäneistä liittyi puolueen paikallisosastoihin. Myös Tammelassa Portaan kylässä toimi pienviljelijäinpuolueen paikallisosasto, jossa EK:n tutkimusten perusteella oli mukana kommunistien toimintaan osallistuneita henkilöitä.²²⁰ Eduskuntavaaleissa 1927 kommunistit saivat Tammelassa 8,1 prosenttia äänistä, joka oli lähes puolet enemmän kuin vuoden 1924 vaaleissa. Lisäksi kommunistien kannatus kasvoi edelleen vuoden 1929 vaaleihin mennessä 10,8 prosenttiin, samalla kun sosiaalidemokraattien kannatus väheni suunnilleen kommunismin kannatuksen kasvua vastaavalla prosenttiosuudella. Maatalousvaltaisessa Tammelassa useampi kuin joka kymmenes äänestäjä valitsi kommunistisen vaihtoehdon.

Sosiaalidemokraattien ja kommunistien välisten ristiriitojen näkyvimmäksi edustajaksi Tammelassa ja Forssassa nousi Kalle Koivula niminen nuori työmies ja kommunisti, joka vuonna 1928 siirtyi Tammelan Riihivalkaman työväenyhdistyksestä Forssan työväenyhdistykseen. Forssan työväenyhdistys säilyi sosiaalidemokraattisena

---

²¹⁸ Hakalehto 1966, s. 187-191.

²¹⁹ HMA, Lääninkanslia, I osasto saapuneet kirjeet 567/48 1930.

²²⁰ Lackman 1985, 288-289.

kommunistien painostuksesta huolimatta, ja Koivula erotettiin yhdistyksestä syksyllä 1929 ”hajottajana”.²²¹ Koivulan voimakas esiintyminen porvaristoa, sekä myös sosiaalidemokraatteja vastaan tuomittiin selkeästi sosiaalidemokraattien taholta. Hämeen Kansa uutisoi Koivulan ”agiteeranneen törkeästi...väläyttelemällä vihan salamoita” jopa kesken hautaustilaisuuden Tammelassa.²²²

Työväenliikkeen radikaalille vasemmistosuuntaukselle muodostui kohtalokkaaksi Kominternin vuonna 1928 julkistama tilannearvio kapitalismista kansainvälisen talouslaman alkaessa. Arviossa todettiin kapitalismin vakaan vaiheen päättyneen, jonka jälkeen oli alkamassa kapitalismin yleinen kriisi eli ”kolmas vaihe”. SKP omaksui tilannearvion ja alkoi toimimaan jyrkemman taktiikan mukaisesti, jossa ei ollut sijaa kompromisseille. Sen sijaan, että SKP:llä olisi ollut voimaa todellisen muutoksen tekemiseen, sen uhoava taktiikka kääntyi sitä itseään vastaan. Lisäksi EK oli keväällä 1928 tuhonnut pääosiltaan SKP:n maanalaisen organisaation rungon. Järjestöllisesti halvaantunut SKP jatkoi tästä huolimatta hyökkäystään porvarillista yhteiskuntaa vastaan. Murroskohdaksi tapahtuneessa kehityksessä voisi luonnehtia yleislakkoyritystä marraskuussa 1929, jonka SAJ julisti Tammisaaren pakkotyölaitoksessa nälkälakkoon ryhtyneiden poliittisten vankien tukemiseksi. Sosiaalidemokraatit olivat jo ennen tätä päättäneet irtautua SAJ:stä. Myös Forssassa kommunistit pyrkivät Koivulan johdolla turhaan saamaan aikaiseksi yleislakon²²³. Yleislakkoyritys päättyi täydelliseen epäonnistumiseen, joka ainoastaan osoitti näin jälkikäteen arvioituna kommunistisen liikkeen heikkouden. Kommunistien toiminta kuitenkin näytti uhkaavalta, jonka johdosta kommunisminvastaisuus sai uutta voimaa.²²⁴

---

²²¹ Peltovuori 1993, s. 478. Myös EK huomioi Koivula agitaation Forssan seudulla. KA, EK-Valpo, Tampereen alaostaston tilannekatsaus 9.9.1928; Koivula oli myös Forssan ja ympäristön työväenjärjestön paikallisosaston johtokunnassa sekä kauppalanvaltuuston jäsen. FL 16.5.1930.

²²² HK 16.3.1929; HK 17.4.1929; HK 26.4.1929.

²²³ HK 19.11.1929.

²²⁴ Nygård 1982, s. 77; Kettunen 1986, s. 376-379; Siltala 1985, s. 46-47; Lackman 1994, s. 65. Forssassa yleislakkoyritystä ei *Forssan Lehden* mukaan juuri edes huomannut, Tammelasta ei ole mitään mainintaa. FL 18.11.1929.

3.2.4 Kommunismi ja ”ryssäläisyys” suojeluskuntapropagandassa

Suojeluskuntatyön onnistumisen edellytyksenä olivat maanpuolustustahto ja isänmaallinen henki, joita pyrittiin ylläpitämään erilaisten juhlien ja painetun sanan avulla. Juhlissa ja kirjoituksissa korostettiin perinteisesti ”vapaussodan” merkitystä²²⁵. Suomen itsenäistymistä verrattiin jopa antiikin Kreikan taisteluihin persialaisia hyökkääjiä vastaan, samalla kun Sokratesta ja Platonia verrattiin Lönnrotiin, Snellmaniin ja Topeliukseen²²⁶. Vapaussodan voitto oli seurausta voittajien ”siveellisestä ylemmydestä” ja itse sota oli taistelua ”pimeyttä, kaikenlaista likaa ja saastautta sekä orjuutta ja jumalattomuutta vastaan”²²⁷. Sodan syytymisyyttä oli ”luokkariidan punainen peto”²²⁸. Suojeluskuntapropagandalle tyypillisiä piirteitä olivat runsas toisto, totuuden tarkoituksenmukainen tulkinta ja propagandan liittäminen ajankohtaisiin tapahtumiin²²⁹.

Suojeluskuntajärjestön lehdet *Suojeluskuntalaisen Lehti* ja *Hakkapeliitta* olivat aikakauslehti-tyyppisiä julkaisuja, jotka käsitelivät maanpuolustukseen ja yleensä suojeluskuntatoimintaan liittyviä asioita. Tämän lisäksi lehdissä käsiteltiin ulko- ja sotilaspoliittisia kysymyksiä suojeluskuntajärjestön oikeisto-kansallisista lähtökohdista käsin. *Hakkapeliitassa* oli edeltäjänsä *Suojeluskuntalaisen Lehtea* enemmän Venäjää, Neuvostoliittoa, venäläisyyttä ja venäläisiä käsitteleviä kirjoituksia, joissa aihetta käsiteltiin aina hyvin negatiivisessa sävyssä. Myös suomalaiset kommunistit samaistettiin Neuvostoliittoon, bolševismiin kotimaahan. Kirjoitusten lähtökohdista oli Suomen kansassa luonnostaan oleva viha kaikkea venäläisyyteen liittyvää kohtaan. Viha oli syntynyt vuosisatojen sorron seurauksena ja se periytyi sukupolvelta toiselle.

---

²²⁵ Tammelassa vapaussotaa muistettiin ainakin vuosittain suojeluskunnan ja lottien järjestämässä Tammelan vapautusjuhlissa. Lisäksi vuonna 1923 pystytettiin Mustialaan sisällissodassa surmatuille opiston oppilaille sankarimuistopatsas ja samalla Tammelan hautausmaalle oppilaille hautamuistomerkki. SA, TSK, vuosikertomukset.

²²⁶ HI 9/1926, s. 134-136. Historiaa käytettiin propaganda-aseena maanpuolustustahdon luomiseksi, nuorisolle sopiviksi ”hyvien vaikutusten” antajiksi suositeltiin tutustumista ”sankarikuninkaaseen Kustaa II Aadolfiin, Buurien sotaan, 1808-09 sotasankareihin semmoisena kuin Runeberg ne Vänrikki Stolin tarinoissa on esittänyt, sekä viimeiseen suureen vapaussotaamme”. HI 9/1925, s. 127-128.

²²⁷ HI 9/1925, s. 128.

²²⁸ HI 7-8/1926, s.104.

²²⁹ Rusanen 1977, s. 78.

Ryssänviha oli suomalaisille myönteinen piirre, jota perusteltiin isänmaanrakkaudella ja kansallisella yhtenäisyydellä. Suojeluskuntalehtien ryssänviha oli maanpuolustusjärjestön välineellistä toimintaa maanpuolustustahdon kohottamiseksi.²³⁰

Suojeluskuntapiirin julkaisu *Hämeen Ilves*²³¹ keskittyi pääasiallisesti harjoitusohjelmien, kilpailutulosten ja ajankohtaisista suojeluskuntatapahtumista raportoimiseen, mutta mukana oli myös säännöllisesti valistustoimintaa käsitteleviä artikkeleja, historiallisia kertomuksia ja seikkailuja, sekä ansioituneiden suojeluskuntalaisten esittelyä. Lehden asenne kommunismia ja Neuvostoliittoa kohtaan oli varsin jyrkkä. Kommunismin tehtävänä oli lehden mukaan vallan riistäminen käsiinsä ja kansojen orjuuttaminen. Suomalainen kommunismi erosi vielä muiden maiden kommunismista siinä, että se halusi suomalaiset Neuvostoliiton orjuuden alle: ”Englantilainen kommunismi on englantilainen, mutta suomalainen kommunismi on – venäläinen”²³². Kommunisminvastaisuus korostui varsinkin vuoden 1930 pääkirjoituksissa, kun samalla lehti avoimesti ilmaisi tukensa kommunismia vastaan nousseelle kansanliikkeelle, lapualaisuudelle²³³. Kommunismille vastakkaista oli isänmaallinen mieli, joka koostui vihasta ”vapautemme vihollista vastaan”, kun taas vihan syynä oli ”rakkaus, rakkaus yhtenäiseen, vapaaseen ja itsenäiseen isänmaahan”²³⁴. On vaikea arvioida missä määrin *Hämeen Ilveksen* suojeluskuntapropagandalla oli merkitystä tammelalaisiin suojeluskuntalaisiin, mutta piirilehden oli lähes jokainen suojeluskuntalainen tilannut (vuoden 1937 vuosikertomuksen mukaan kaikki). On perusteltua olettaa, että piirilehden toistuvalla antikommunistisella sävyllä oli vaikutusta suojeluskuntalaisten asenteisiin ja arvoihin.

Venäläisvastaista propagandaa käytettiin hyväksi sotilaskoulutukseen liittyvissä kuvasarjoissa, joissa ryhdikäs ja neuvokas saksalaistyyppiseen univormuun pukeutunut sotilas tekee velvollisuutensa sekä tehtävänsä oikein ja täsmällisesti. Vastakohtana on

---

²³⁰ Suojeluskuntalehdistön lisäksi venäläisvastaisuutta lietsoi varsinkin AKS. Nygård 1982, s. 56-63; myös Karemaa s. 168-173.

²³¹ Hämeen Ilves ilmestyi vuosina 1923-1926, 1929-1944. Vuosina 1927-1928 piiri ”antoi tietä” järjestön lehti Hakkapeliitalle.

²³² HI 7-8/1926, s. 102-104.

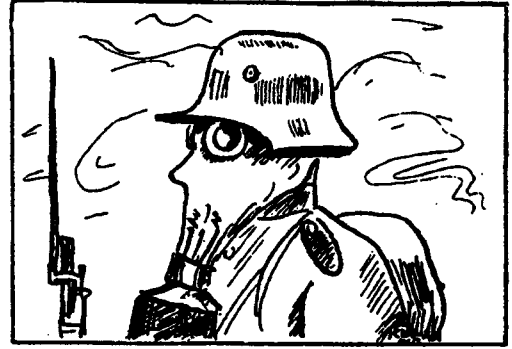
²³³ HI 1/1930; 7-8/1930; 9/1930; 11/1930.

²³⁴ HI 7-8/1930 pääkirjoitus ”Me ja ajan tapahtumat”.

puna-armeijan asuun pukeutunut tyhmä, laiska ja usein vielä juovuksissa oleva sotilas.²³⁵

Kuvan luoma mielikuva puhuu enemmän kuin tuhat sanaa.

Käyttäytyminen kaasuhyökkäyksen aikana.

Kaasunaamarin ollessa hutiloiden ja virheellisesti ”päälle vedettynä” joutuu sotilas hengenvaaraan.
Lähde: HI 5/1926, s. 72

Huolellisesti päälle pantu naamari tarjoaa hyvän suojan taistelukaasuja vastaan.

Kiihkeimmän lapualaisvuoden 1930 jälkeen kommunismin ja ”ryssäläisyyden” vastaiset kirjoitukset taukosivat, kunnes vuonna 1939 ne jatkuivat entistäkin voimakkaampina maanpuolustuksellisista syistä. Talvi- ja jatkosodan aikana venäläisvihaa perusteltiin voimakkaasti rodullisin argumentein: suomalainen on ”uuttera, kärsivällinen ja sitkeä”, kun taas venäläinen kuvattiin ”rottien nopeudella sikiäväksi, häikäilemättömäksi ja mielivaltaiseksi”²³⁶. Lisäksi kerrattiin kaikki 1920-luvulla esiintyneet rassistiset sananlaskut, esimerkiksi: Mikä eläin on eniten ihmisen näköinen? Se on ryssä²³⁷.

4 VAPAUSSODAN RESTAURAATIO

4.1 Lapuan laki

Ensimmäisen tasavallan merkittävimmän oikeistoradikaalin liikkeen, eli Lapuan liikkeen syntyä on perinteisesti selitetty ainakin kahdesta eri lähtökohdasta käsin. Vanhempi konventionaalinen selitysmalli²³⁸ esiintyy kansanliikkeen aikalaiskuvauksista aina 1980-

²³⁵ HI 3/1926, s. 42-43; 4/1926, s. 56-57; 5/1926, s. 72-73, 87-88.

²³⁶ HI 1/1940, s. 7; 5/1941, s. 214.

²³⁷ HI 1/1940, s. 12-13.

²³⁸ Ks. Kalela 1976, s. 111-112.

luvulle saakka. Konventionaalisen selitysmallin perusteena on kommunistien voimistunut aktiviteetti, jonka seurauksena valtiovallan ollessa voimaton kansa nousi tukahduttamaan kommunistien maanpetoksellisen toiminnan. Esimerkkinä aikalaiskuvauksesta:

Koko itsenäisyyden ajan Neuvosto-Venäjältä johdettu valtion ja yhteiskunnan vastainen sekä maanpetoksellinen kommunistinen liike, eikä valtiovallalla ole käytettävissä tehokkaita keinoja sen rikksellista toimintaa estämään.²³⁹

Kommunismmin vastaista toimintaa perusteltiin lähinnä taloudellisilla syillä. Kommunistien lakkojen ja työmaaterrorin tarkoituksena oli saattaa Suomen talouselämä häiriötilaan sekä tuhota kapitalistinen yhteiskunta.

Kommunismmin vaarallisuus yhteiskunnalle ei ilmene yksinomaan..., vaan vahingoittaa se selvästi myös sekä yhteiskunnan että valtion aineellisia etuja.²⁴⁰

Alkanut talouslama jyrkensi entisestään mielipiteitä. Konventionaalista selitysmallia ovat käyttäneet 1960-luvulla ainakin *Hyvämäki* ja *Raikkala* sekä 1980-luvulla *Ylikangas*.²⁴¹ Toinen, uudempi selitysmalli huomioi myös taloudellisten suhdanteiden muutoksen ja kommunistien liikehdinnän, mutta korostaa niitä ideologisella tasolla koettuja poliittisia pettymyksiä, joita vuoden 1918 voittajat joutuivat kokemaan 1920-luvulla.²⁴²

Punapaitojen repiminen Lapualla 23.11.1929 ja kommunisminvastaisen kansalaiskokouksen järjestäminen 1.12.1929 antoivat merkin myös Lounais-Hämeen oikeistoaktiiveille.²⁴³ Forssan kirjastotalolla pidettiin 9.12.1929 suuri kommunisminvastainen kansalaiskokous, johon osallistui yli 500 lähiympäristön

---

²³⁹ Kokko 1930, s. 5.

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Esimerkkejä konventionaalisisista syistä Lapuan liikkeen syntyyn: ”Yleisen mielipiteen kyllästyminen siihen, että valtiovallan toimenpiteet kommunismmin estämiseksi olivat kerta kerralta osoittautuneet tehottomiksi”, *Hyvämäki* 1964, s. 149; Poliittisten lakkojen tarkoituksena oli ”häiriöiden aikaansaaminen maan talouselämään”, *Raikkala* 1966, s. 44; ”Lakonmurtajatoiminta ei pystynyt lakkoja estämään. Oli etsittävä muita keinoja”, *Ylikangas* 1993, s. 178.

²⁴² Siltala 1985, s. 32, 38-39, 53-54; Lackman 1985, s. 180.

²⁴³ Lapuan tapahtumista ks. esim. Siltala 1985, s. 51-54.

”isänmaallisesti ajattelevaa”. Forssan kokous, muiden vastaavien kokousten tavoin, yhtyi hieman aiemmin Lapualla pidetyn kokouksen vaatimuksiin ja vaati ”kommunismin ja kaikenlaisen huliganismin lopettamista”. Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin tammelalainen suojeluskunta-aktiivi Onni Jaakkola, joka valittiin myös Lounais-Hämeen edustajaksi kaksi päivää myöhemmin presidentin puheilla olleeseen kansalaislähetystöön.²⁴⁴ Lapuan tapahtumia seurannut valtakunnallinen kansalaiskokousaalto ei perääntynyt perinteisiin vartioasemiinsa, vaan jäi odottamaan yhteiskuntaan nopeasti selkeää muutosta. Äkillinen kansalaiskokousaalto ei ollut ennalta suunniteltu, vaan yllättävä mielenilmaisuu jonka toteutumisen mahdollisti valkoisen Suomen kantajoukon ideologinen yhteenkuuluvuuden tunne, jota varsinkin suojeluskuntajärjestö ja –ideologia olivat sisällissodan jälkeen ylläpitäneet.²⁴⁵ Hämeen Ilves totesi suojeluskuntaväen ”odottavan tekoja tyytymättä enää vain sanoihin”²⁴⁶.

Lapuan liikkeen ulkoparlamentaarinen voima ilmeni vasemmistolehti Työn Äänen kirjapainon rikkomista käsittelevän oikeusjutun yhteydessä. Vaasassa pidettyyn oikeusistuntoon 9.4.1930 lapualaiset olivat mobilisoineet voimaansa osoittaakseen 2000 miestä. Oikeudenkäyntiä vahingontekijöitä vastaan ei saatu päätökseen, kun osa todistajista joutui pahoinpitelyn uhreiksi ja asianomistajien asianajaja Asser Salo riistettiin lapualaisten autoon maaherran katsellessa voimattomana vieressä. Vaasan mellakan yhteydessä muotoutui Lapuan liikkeen painostuspolitiikka. Sadat liikkeen kannattajat ilmoittautuivat syyllisiksi kirjapainon rikkomiseen; he halusivat joukkovoimallaan uhmata viranomaisia ja muuttaa vallitsevaa olotilaa. Valtiovalta oli voimaton Lapuan lain edessä.²⁴⁷

Huomatessaan voimansa Lapuan liikkeen edustajat esittivät yhä jyrkempiä vaatimuksia suoraan pääministerille ja presidentille. Hallitus pakotettiin 14.6.1930 päättämään kommunististen kirjapainojen sulkemisesta. Seurasi uusi kansalaiskokousten aalto.²⁴⁸ Forssaan 18.6 kokoontuneet yli 300 henkeä lähettivät Kosolalle sähkösanoman jossa todettiin: ”Työnne kantaa hedelmää. Me yhdymme teihin”. Hämeen Kansa totesi

---

²⁴⁴ FL 9.12.1929, 11.12.1929; HK 12.12.1929.

²⁴⁵ Siltala 1985, s. 57-58.

²⁴⁶ HI 1/1930 ”Vuoden vaihteessa”.

²⁴⁷ Siltala 1985, s. 75-79.

²⁴⁸ Hyvämäki 1964, s. 158; Siltala 1985, s. 82.

kokousjoukon olleen mahdollisimman kirjavaa, ”miljoonamiehestä ryysyköyhälistöön”.²⁴⁹ Lapualaisten muita vaatimuksia ei vielä toteutettu. Vaatimusten vauhdittamiseksi alkoi kesäkuussa 1930 laaja terroriaalto kommunisteiksi epäiltyjä kohtaan. Satoja henkilöitä joutui Lapuan liikkeen kyyditysten tai pahoinpitelyn kohteeksi. Suurimman osan kyydityksistä hoitivat eri puolille Suomea sijoittuneet aktiivisten lapualaisten iskujoukot, jotka suorittivat kyyditykset erityisiä etappiteitä pitkin. Etelä-Suomen etappitien reitti kulki Loimaalta, voimakkaasta lapualaiskeskuksesta, itärajalle. Loimaan lapualaiset toimivat kyydityksissä läheisessä yhteistyössä Tammelan ja Forssan lapualaisten kanssa, sillä heidän ensimmäinen etappi oli Forssan seudulla. Suojeluskuntalaisten osuudesta kyydityksiin *Siltala* toteaa lapualaisten kaikkialla mobilisoituneen juuri aktiivisuojeluskuntalaisista. Varsinkin etappiverkostossa nousivat esiin suojeluskuntien ”vuoden 1918 miehet”.²⁵⁰

Ensimmäisenä Forssan seudulla kyydittiin eteläpohjalaisten kyyditsijöiden toimesta kommunisti Kalle Koivula 1.7.1930. Koivula vietiin ensin Forssassa suojeluskunnan esikuntaan, jossa Koivulan mukaan oli paikalla myös suojeluskuntapiirin päällikkö päättämässä jatkotoimista. Forssasta matka jatkui uhkailujen ja pahoinpitelyn ohella Hämeenlinnan ja Lahden kautta edelleen itärajalle. Autoa matkalla vaihdettiin seitsemän kertaa.²⁵¹ Seuraavaksi yritettiin kyyditä työmies Yrjö Holm²⁵². Kyyditsijöinä olivat todennäköisesti Loimaan iskujoukko vahvistettuna Forssan lapualaisilla. Holm puolustautui sisään tunkeutuneita kyyditsijöitä vastaan revolverilla, mutta sai seuranneessa amunnassa itse surmansa. Ampujia tai kyyditysjoukkoa ei koskaan saatu kiinni, mutta viimeksi ampujaksi epäiltiin forssalaista Enso Kivikoskea, joka oli pankinjohtaja ja suojeluskunta-aktiivi Juho Kivikosken poika. Holmin lisäksi lapualaisväkivaltaisuuksissa menetti henkensä kaksi muuta henkilöä.²⁵³

---

²⁴⁹ FL 18.6.1930; HK 19.6.1930.

²⁵⁰ *Siltala* 1985, s. 92, 233, 278, 293

²⁵¹ HMA, Hämeen lääninhallitus, ”Kyyditykset 1930”. Koivulan kirje lääninhallitukselle julkaistiin myös *Punainen Karjala* lehdessä 19.10.1930.

²⁵² Holm oli Forssan Lehden mukaan kommunistisen puolueen jäsen, mutta maltillinen ”hoipertelija”. FL 4.7.1930.

²⁵³ FL 4.7.1930; *Siltala* 1985, s. 279. Holmin murhan tutkimus vaikeutui kun murhaa tutkinut etsivä Hilli leimattiin kommunistiksi ja hänet siirrettiin pois jutusta. Seuraava etsivä Albert Ojala murhattiin Tampereella. Holmin murhasta kuulusteltiin Forssassa 4.11.1930 loimaalaista Paavo Markkulaa, jota

Tammelalaisista kyyditsijöinä olivat ainakin autoilija Paavo Eskolin ja maanviljelijä Väinö Lukkala, jotka molemmat olivat myös suojeluskuntalaisia. Eskolin kertoi saaneensa Loimaalta puhelun, jossa häntä pyydettiin tulemaan autollaan vastaan ”Loimaan suurinta kommunistia”. Eskolinin kyyditettävä vietiin Lopelle, jossa hänet päästettiin vapaaksi isänmaallisen puheen ja kahden laulun jälkeen. Väinö Lukkala kertoi poliisikuulusteluissa olleensa kesäkuussa 1930 kyyditsemässä Forssan hautausmaan kohdalta haettua tuntematonta kommunistia, joka kuljetettiin seuraavalle etapille Hämeenlinnaan. Lukkalan mukana oli ollut 3-4 paikkakuntalaista, joiden nimiä hän ei kuitenkaan suostunut paljastamaan.²⁵⁴ Myöhemmässä vaiheessa Lapuan liikkeen kerätessä joukkoilmoittautumisia painostaakseen valtiovaltaa²⁵⁵, ilmoittautuivat kyyditysten suorittajiksi ainakin Onni Jaakkola, sekä maanviljelijät Viljo Kylä-Nikkilä, Hugo Rekola ja Elis Ranttila²⁵⁶.

Hallituksen voimattomuus lapualaispainostuksen edessä sai aikaan uuden lapualaisille myötämielisen porvarillisen hallituksen muodostamisen juuri talonpoikaismarssin alla. Lisäksi presidentti hajotti vajaan lukuisen eduskunnan ja määräsi suoritettavaksi uudet vaalit lokakuun alussa.²⁵⁷ Lapualaisten voiman- ja itsetunto oli korkeimmillaan. Kansanliikkeen suurimmaksi näytökseksi muodostui 7.7.1930 järjestetty talonpoikaismarssi Helsinkiin. Marssin suunnittelusta vastasi *Lapuan liikkeen valtuuskunta*, joka rajasi osallistujamäärän 12 000:een. Tammelasta marssiin osallistui 12 miestä, joista ainakin yhdeksän oli suojeluskuntalaisia²⁵⁸. Osallistujat olivat lisäksi

---

vapauttamaan saapui noin 600 miestä Loimaan seudulta. Retkikunta vieraili ensin Tammelassa Mustialan oppilaiden sankarimuistomerkillä ja oppilaiden haudalla. Muistomerkillä laskettiin sepele jonka nauhassa luki: ”Ei vapautta saa, ken sitä ei hanki”. Uhkaava tilanne Forssassa laukesi vasta kun paikalle saapuivat maaherra Mattsson ja sk-piirin päällikkö Suolahti. Markkula jouduttiin vapauttamaan todisteiden puutteessa. FL 5.11.1939, 7.11.1930; HK 5.11.1930; Peltovuori 1993, s. 481. Kivikosken lisäksi aktiivisia lapualaisia Forssassa olivat ainakin maanviljelijä Urho Tölö, kauppias Ilmari Tölö sekä maanviljelijä K. Sipilä. HMA, Lääninkanslia, ”Kyyditykset 1930” ja saapuneet kirjeet 1930-1931, 69/324 Kivikosken poliisikuulustelupöytäkirja 7.11.1930; Siltala 1985, s. 278, 312, 388-389.

²⁵⁴ HMA, Lääninkanslia, saapuneet kirjeet 1930-1931, 69/324 poliisikuulustelupöytäkirjat 7.11.1930, 27.11.1930 ja 14.12.1930.

²⁵⁵ Siltala 1985, s. 396.

²⁵⁶ HMA, Lääninkanslia, saapuneet kirjeet 1930-1931, ilmoittautumislomakkeet 391/98 ja 69/324.

²⁵⁷ Hyvämäki 1964, s. 160-161.

²⁵⁸ Talonpoikaismarssi ks. Nygård 1982, s. 116-120. Suojeluskuntalaisista mukana olivat Onni Jaakkola,

suojeluskunnan vanhempaa ja aktiivisempaa kaartia, eli ”vuoden 1918 miehiä”. *Hämeen Ilves* totesi piirin suojeluskuntalaisten osuudesta Lapuan kesän tapahtumiin:

Suojeluskuntalaisina me emme ole mukana olleet; ei ole tarvis...Mutta kansalaisina me tahdomme, ukko kuin ukko, olla niiden joukossa, jotka vaativat ehdotonta sulkua kommunismin tuhotulvaa vastaan.²⁵⁹

Suojeluskuntalaisten todettiin olleen yksilöinä mukana ajan tapahtumissa. Lapualaistapahtumiin osallistuneita ei kritisoitu, vaan päinvastoin todettiin kunnan kansalaisten, kuten suojeluskuntalaisten, vastustavan kaikin tavoin kommunismia. Tässä ilmenee ensimmäisen tasavallan valtio- ja oikeusjärjestyksen puutteellisuus, se ei perustunut yhteisiin arvoihin tai normeihin, vaan valkoisten voittoon vuonna 1918. Lapualaisten rikoksia ei pidetty rikoksina, vaan isänmaallisena toimintana. Samalla kommunistit olivat rikollisia silloinkin, kun eivät tehneet mitään rikollista. Valtiovalta ei kuitenkaan voinut käyttää voimakeinoja lapualaisia vastaan, sillä silloin olisi vaarannettu koko järjestelmän olemassaolo: kansanliike nautti suosiota armeijan ja suojeluskunnan piirissä.²⁶⁰

Kyyditysten pääaallon jälkeen lapualaisten huomio kiinnittyi yhä kuntien valtuustoissa ja luottamuselimissä oleviin ”kommunisteihin”. Useilla paikkakunnilla jokin lapualaislähetystö vaati kommunistivaltuutettujen eroa, mitä yleensä porvarivaltuutetut tukivat.²⁶¹ Tammelan kunnanvaltuustossa Onni Jaakkola tiedusteli 16.8.1930 porvarillisen ryhmän nimissä, oliko sosiaalidemokraattien listoilta valittu valtuustoon kommunisteja. Jaakkola vaati mahdollisten kommunistien eroa, sillä oli ”tullut aika bolševististen ainesten karkottamiseksi yhteiskunnasta”. Asiasta keskusteltiin rauhallisesti, eikä se aiheuttanut mitään jatkotoimia.²⁶² Tammelan naapurikunnassa Somerolla kunnanvaltuuston sosiaalidemokraattinen puheenjohtaja ja kaksi valtuustonjäsentä kyyditettiin ja pahoinpideltiin heidän kieltäytyttyään eroamasta

---

Kalle Penttilä, Vihtori Herttua, Joose Mattila, Lauri Jussila, Nuutti Molenius-Sipilä, Kalle Knuuttila, Joose Keskipomppu ja Kalle Talonen. Muut kolme olivat Elis Ranttila, Juho Vuorinen ja August Hammarberg. Kokko 1930, s. 127. Tammelan marssijoiden keski-ikä oli yli 42 vuotta.

²⁵⁹ HI 7-8/1930 ”Me ja ajan tapahtumat”.

²⁶⁰ Siltala 1985, s. 87, 372-373.

²⁶¹ Siltala 1985, s. 148.

²⁶² TKA, Kunnanvaltuuston pöytäkirja 16.8.1930; HK 19.8.1930.

valtuustosta.²⁶³ Tammelan lapualaismieliset olivat tapahtumien rauhallisuudesta päätellen tyytyväisiä vallitsevaan olotilaan pitäjässä tai sitten valtuustokyselyllä haluttiin osoittaa muualle, että Tammelassakin ”valkoiset soturit” valvovat.

Lapuan liikettä pyrittiin organisoimaan maaliskuussa 1930 perustetun Suomen Lukko-nimisen kattojärjestön paikallisosastoilla, jotka ”ruumiillistivat” painostusliikettä paikallistasolla. Ulkoparlamentaarisien kommunistivastaisen liikkeen laajaa kannatusta osoittaa Suomen Lukon paikallisosastojen leviäminen yli 300:lle paikkakunnalle syksyllä 1930. Vaikka Suomen Lukko julkisesti ilmoitti olevansa laillisuuslinjan kannattaja, oli se kiistattomasti yhteydessä Lapuan liikkeeseen jo henkilöyhteyksiensäkin johdosta.²⁶⁴ Myös EK:n päällikkö Esko Rieki kannatti tietojen kertomista epävirallisesti kommunistisista vaaliehdokkaista Suomen Lukon paikallisosastojen johtomiehille²⁶⁵. Suomen Lukon Forssan, Tammelan ja Kojjärven paikallisosasto perustettiin 4.9.1930. Paikallisosaston johtokuntaan valittiin muun muassa Forssasta Juha Kivikoski sekä Tammelasta suojeluskunnan esikunnan jäsenet Onni Jaakkola ja Kalle Talonen. Johtokunnan varajäseniksi valittiin Forssan Lehden päätoimittaja Esko Aaltonen, sekä Ilmari ja Urho Tölö. Perustamiskokouksessa oli läsnä yli 100 henkeä.²⁶⁶ Paikallisosasto perustettiin valtakunnallisesti arvioiden melko myöhään, ehkä lokakuun eduskuntavaalit olivat kimmokkeena perustamiselle. Suomen Lukon paikallisosaston todellista merkitystä on vaikea arvioida, mutta ainakin se tarjosi yhden foorumin lisää valkoisen Suomen painostuspolitiikan organisoimiselle.²⁶⁷

Lokakuun 1930 eduskuntavaaleja tarkastellen oikeistolainen liike sai kannatusta Tammelassa, sillä kokoomuksen äänimäärä kasvoi edellisvuodesta yli 113

---

²⁶³ Somero kuului Tammelan kanssa samaan suojeluskunta-alueeseen. HMA, Lääninkanslia, ”Kyyditykset 1930”, Someron kyyditykset 17.8.1930 ja 9.9.1930; Toisen naapurikunnan Forssan kommunistiset valtuuston jäsenet pyysivät itse eroa Koivulan kyydityksen ja Holmin murhan jälkeen. FL 13.8.1930, 24.9.1930.

²⁶⁴ Nygård 1982, s. 78; Siltala 1985, s. 66, 338-341.

²⁶⁵ KA, Valpo II, ”Suomen Lukko”, Riekin kirje n:o 249/I EK:n alaosastojen päälliköille.

²⁶⁶ FL 5.9.1930; HK 6.9.1930.

²⁶⁷ Myös Vapaussodan Rintamamiesten Liitto sai oman paikallisosastonsa Lounais-Hämeeseen 18.9.1930. Lounais-Hämeen rintamamieskerhon jäsenenä oli aktiivisia suojeluskuntalaisia ja oikeistolaisia, mutta sen todellinen merkitys on arvoitus, ainakaan uutiskynnystä se ei ylittänyt muutoin kuin kokousilmoituksilla. FL 19.9.1930; KA, Valpo II, VRL, Lounais-Hämeen rintamamieskerhon jäsenluettelot.

prosenttia. Kokoomuksen saama äänimäärä 20,9 prosenttia oli puolueen suurin sotienvälisellä aikakaudella. Vaikka osa aikaisemmin keskustaa äänestäneistä näyttääkin siirtyneen oikeiston kannattajiksi, ei se kata kokonaan kokoomuksen saamaa äänimäärän lisäystä, vaan syyn on liityttävä oikeistomyönteiseen ilmapiiriin. Vaalien alla Forssassa vieraili Lapuan liikkeen ydinryhmään kuuluva K. R. Kares, joka painotti sosiaalidemokraattien ja kommunistien yhdenmukaisuutta²⁶⁸. Painostuksesta huolimatta sosiaalidemokraattien äänimäärä kasvoi, todennäköisesti aikaisemmin kommunisteja äänestäneiden äänillä. Sosiaalidemokraattien äänimäärän kasvu oli valtakunnallinen ilmiö²⁶⁹.

Lapualaiset jatkoivat syksyllä 1930 toimintaansa entiseen tapaan, vaikka ns. kommunistilait säädettiin 24.10., joiden avulla kommunistien toiminta viimeistään tukahdutettiin. Porvariston sisältäkin alkoi kuulua soraääniä kansanliikkeen menettelytapoja kohtaan, lisäksi valtiovalta halusi vallan takaisin itselleen. Kansanliikkeen parhain terä oli jo menetetty. Lapuan liike oli vailla tiukkaa johtoa ja organisaatiota, jotka olisivat pystyneet hallitsemaan liikettä tai kanavoimaan liikkeen voiman. Kansanliikkeen voima oli sen epämääräisyydessä, jonka johdosta se yli- tai aliarvioitiin ratkaisevilla hetkillä. Liikkeen organisoimattomuus mahdollisti myös entisen presidentin kyydityksen ilman johdon lupaa. Yhä useammat vaativat laittomuuksien lopettamista ja jopa rangaistuksia niiden suorittajille. Poliisitoiminta lapualaisten väkivaltaisuuksia kohtaan vuonna 1930 oli ollut suopeaa. Suuri osa tiedossa olleista kyydityksistä ei johtanut tutkimuksiin, saati rangaistuksiin. Liikkeen johto huomasi sisäpoliittisentilanteen muuttuneen ja alkoi keräämään nimilistoja kyyditysten ”suorittajilta”²⁷⁰, tavoitteenaan joukkovoimalla pakottaa valtiovalta kyyditsijöiden armahtamiseen.²⁷¹ Tammelassa kyyditsijöiksi ilmoittautuneita Onni Jaakkolaa tai Viljo Kylä-Nikkilää ei edes kuulusteltu, koska he kahden aikaisemmin kuulustellun kyyditsijän mukaan eivät olleet mukana kyyditystoiminnassa²⁷².

---

²⁶⁸ HK 4.10.1930.

²⁶⁹ Soikkanen 1975, s. 520.

²⁷⁰ Kyyditysten joukkoilmoittautumisista ks. Siltala 1984.

²⁷¹ Siltala 1985, s. 100-101, 189, 193-194, 217, 378-379, 396-397.

²⁷² HMA, Lääninkanslia, saapuneet kirjeet 1930-1931, 69/324 poliisikuulustelupöytäkirja 7.11.1930.

Valtakunnallinen painostus ja väkivallan teot työväenliikkeen jäseniä kohtaan näkyivät työväenliikkeen jäsenten sekä toiminnan vähenemisenä²⁷³. Syksyllä 1930 Tammelan Sukulan kylän työväenjärjestön edustaja peräänkuulutti järjestötoiminnan tärkeyttä ja kysyi ovatko ”jäsenet pelänneet körokyytejä” vai mikä on syynä toiminnanpuutteeseen²⁷⁴. Tammelassa mitään vakavampaa ei kuitenkaan sattunut, kun taas muualla ”tovereita joutui mitä ankarimman räökkäyksen kohteeksi”²⁷⁵.

Itsenäinen Suomi oli ”vuoden 1918 miehille” pettymys. Suojeluskunnat turvasivat maata sekä ulkoista, että sisäistä vihollista vastaan²⁷⁶. Vapaussodan saavutukset olivat valuneet hukkaan, kun poliittinen peli ja ”lehmänkaupat” ajoivat isänmaan edun ohi. Demokraattinen hallitusmuoto salli kommunistien räikeän julkisen esiintymisen, vaikka heidän järjestönsä lakkautettiin yksi toisensa jälkeen. Kommunistit olivat jopa mukana eduskunnassa säätämässä lakeja vapaussoturien Suomelle. Suomesta ei ollut tullut sitä yksimielistä valkoista Suomea, mitä myös suojeluskuntapropaganda ja poliittisesti aktiivisimmat suojeluskuntalaiset olivat ajaneet. Suomen kansallista ykseyttä ja olemassaoloa uhkasi ekspansiivinen ja isänmaaton kommunismi.²⁷⁷ Tammelassakin oikeistolainen, aktiivinen ydin oli valmis pitäjän poliittiseen ja moraaliseen puhdistamiseen kapinan muistojen etäännyessä ja kommunistien aiheuttaman hajaannuksen lisääntyessä.

Lapualaisuuden kannatusta Tammelassa ei voida täydellisesti perustella konventionaalisen selitysmallin avulla. Pitäjän oikeistopiireissä seurattiin huolestuneena kommunistien kasvavaa röyhkeyttä 1920-luvun lopulla, ja lisäksi lama aiheutti työttömyyttä paikallisesti maaseudun sekatyöväen keskuudessa²⁷⁸. Lapualaisuuden käyttövoimana ja lapualaisia yhdistäneen sosiaalisen verkon keskipisteessä oli kuitenkin vakavarainen sahanomistaja ja talollinen Onni Jaakkola. Jaakkolan työntekijätkin olivat suojeluskuntalaisia, eikä lakkoiluun taipuvaisia ”kommunisteja”, joten taloudelliset arvot eivät ole riittävä peruste hänen toiminnalleen. Oikeistoradikalismin kannatusta täytyykin

---

²⁷³ Soikkanen 1975, s. 530.

²⁷⁴ HK 27.9.1930.

²⁷⁵ TA, Portaan työväenyhdistys, vuosikertomus 1930.

²⁷⁶ HI 9/1930 ”Onko kommunismi ajatussuunta”.

²⁷⁷ Ks. esim. Siltala 1985, s. 497-500; Lackman 1985, s. 180-181; Alapuro 1995, s. 281-282.

²⁷⁸ Ojanen 1983, s. 296.

tarkastella yhdessä ideologisten tekijöiden kanssa: valkoisen Suomen ideologia, jota varsinkin suojeluskuntajärjestön piirissä oli propagoitu, onnistui hetkeksi vuonna 1930 liittämään suuren osan ”isänmaallista” vapaussotasukupolvea yhteen. Jaakkolalla oli jo ennestään yhteys myös Forssan lapualaisten aktiiveihin Kivikoskiin ja Tölöihin. Yhdistävänä tekijänä heillä oli yhteiset järjestötehtävät ja yrityshankkeet, mutta varsinkin aktiivinen suojeluskuntatoiminta jo jakamattoman Tammelan ajoilta. Suojeluskuntatoiminta tyydytti sitä tukevan porvarillisen kansanosan osallistumisen tarvetta yli varsinaisen tehtävänsä, eli vapaaehtoisen maanpuolustuksen. Poliitiikkaa oli mahdotonta poistaa järjestön piiristä, koska järjestön olemassaolon oikeutuksena pidettiin vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen puolustamista²⁷⁹. *Siltala* määrittelee lapualaisuuden suojeluskuntahengen poliittiseksi johdannaiseksi²⁸⁰, mutta suojeluskuntalaisuus ei välttämättä ole niin yhtenäinen kokonaisuus, kuin *Siltala* sen ikään kuin ”ennalta annettuna” olettaa olevan. Lapuan liikkeen aktivistit olivat, niin kuin Tammelassakin, lähes kaikki suojeluskuntalaisia, mutta he eivät edustaneet koko suojeluskuntaa. Yksilöiden syyt olla mukana suojeluskuntatoiminnassa olivat hyvin erilaisia, eikä poliittinen osallistuminen ollut tärkein syy.

4.2 Mäntsälän kapina ja sen seuraukset

Kesä 1930 oli ollut Lapuan liikkeelle aktiivista painostustoiminnan aikaa. Liikkeen syksyllä kokemat takaiskut eivät kuitenkaan lopettaneet levottomuuksia, vaikka kyyditykset loppuivatkin. Jo kesäkuussa 1930 oli Hämeessä Ruovedellä isketty työväenliikkeen näkyvintä symbolia, paikallista työväentaloa vastaan, naulaamalla lankut sen oviin. Myös Somerolla joutui kolme työväentaloa ilkeiden kohteeksi, joista yksi jopa poltettiin. Lapuan liikkeen takana olleen poliittisen voiman vähetessä sen menetelmät kovenivat entisestään.²⁸¹

Suojeluskuntaväpeli Svinhufvudin valinta presidentiksi helmikuussa 1931 oli radikaalille oikeistolle mieluinen valinta, mutta maaliskuussa muodostettu Sunilan hallitus oli jo suuri pettymys. Maalaisliittolaisen Sunilan hallitus pyrki palauttamaan

---

²⁷⁹ Hyvämäki 1971, s. 204.

²⁸⁰ *Siltala* 1985, s. 497.

²⁸¹ Hakalehto 1979, s. 359; Nygård 1982, s. 130; Huttula 1996, s. 116, 118.

maahan takaisin lain kunnioituksen tiivistämällä parlamentaarisia voimia laillisuusrintamaan. Muutenkin kehitys näytti lapualaisten mielestä kulkevan väärään suuntaan: suurten joukkojen kiinnostus kansanliikettä kohtaan väheni ja talonpoikaisliikkeen maalaisliittolainen osa pyrki siitä yhä selvemmin eroon.²⁸² Syksyllä 1931 alkoivat lapualaiset liikehtimään jälleen voimakkaammin, ja julkisuuteen levisi huhuja mahdollisesta vallankaappausyrityksestä.²⁸³ Vihollisiksi lapualaisille kelpasivat kommunistien puuttuessa myös sosiaalidemokraatit.

Etelä-Suomessa rauhattomuus jatkui. Jouluaaton vastaisena yönä 1931 rikottiin Mäntsälässä²⁸⁴ Nummisten työväentalon ikkunat, ja tammikuun 25. 1932 naulattiin kiinni Ohkolan, Nummisten ja Halkian sosiaalidemokraattiset työväentalot²⁸⁵. Samanlaista ilkivaltaa tehtiin myös muualla, esimerkiksi Kärkölässä, Loimaalla ja Hollolassa. Tammelassa Riihivalkaman sosiaalidemokraattisen työväentalon ikkunat rikottiin 27.1.1932, ja hieman myöhemmin talo naulattiin kiinni. Ikkunoiden rikkomisen epäiltiin kyllä olleen juopuneen päähänpistoja, koska ilkivallan tekijä oli ollut paljain jaloin liikkeellä umpihangessa, mutta Hämeen Kansa tuomitsi teon ”fascistien kummalliseksi raivoksi”.²⁸⁶ Seuraavaksi ilkivallan kohteeksi Tammelassa joutuivat Sukulan ja Letkun sosiaalidemokraattiset työväentalot.²⁸⁷

Mäntsälään oli lauantaina 27.2.1932 kokoontunut noin 400 henkinen miesjoukko, pääasiassa suojeluskuntalaisia, jotka keskeyttivät ampumalla

---

²⁸² Mylly 1998, s. 47.

²⁸³ Ahti 1990, s. 138-141, 144. Lapuan liikettä vastaan Sunilalla oli apuna keskustaporvarien Isänmaan ja Lain Puolesta (ILP) järjestö, jolle Sunila antoi valtuutuksen tiedustella Lapuan liikettä. ILP toimitti hallitukselle tietoa oikeistokumouksen uhkasta, mikä ILP:n mielestä oli syksyllä 1931 uhkaavan lähellä. Mylly 1998, s. 45-47; Saarikoski 1997, s. 253-254.

²⁸⁴ Mäntsälässä Lapuan liike nautti voimakasta kannatusta, osaltaan syynä olivat vuoden 1918 tapahtumat, jolloin pitäjä joutui Sääksmäen taistelun jälkeen voimakkaan punaisen terrorin kohteeksi. Hyvämäki 1971, s. 268.

²⁸⁵ Ahti 1990, s. 143-144.

²⁸⁶ FL 29.1.1932; HK 29.1.1932; myös Huttula 1996, liite 1 s. 9.

²⁸⁷ Sukulassa hajotettiin 9.2.1932 myös kaikki työväentalon ikkunat. Letkun työväentaloa vandalisoitiin Mäntsälän kapinan jälkeen. HK 10.2.1932; Ojanen 1983, s. 315; Huttula 1996, liite 1 s. 9.

sosiaalidemokraattien kansanedustajan Mikko Erichin²⁸⁸ puhetilaisuuden Ohkolan työväentalolla. Sama joukko kokoontui tämän jälkeen paikalliselle suojeluskuntatalolle ja kieltäytyi tottelemasta Uudenmaan läänin maaherran heille langettamaa vangitsemismääräystä. Kapinallisjoukko järjestyi sotilaallisesti ja lupasi tarvittaessa puolustaa omaa vapauttaan aseellisesti.²⁸⁹

Heti sunnuntaiaamusta 28.2 alkaen Mäntsälän kapinakeskuksesta otettiin yhteyksiä ympäri Suomea ja pyydettiin lisäjoukkoja²⁹⁰. Etelä-Hämeen suojeluskuntapiirin päällikköä Ernesti Suolahta oli jo ennen kapinan puhkeamista määrätty pitämään piirinsä suojeluskuntalaiset rauhallisena, mutta varsinkin Kärkölän suojeluskuntalaiset olivat olleet kiihtyneitä Erichin tulosta naapuripitäjään²⁹¹. Kapinan puhjetessa avoimeksi Suolahti käski maanantai-iltana 29.2, yliesikunnasta tulleen käskyn mukaisesti, kaikkia aluepäälliköitä varmistamaan alueidensa rautatiet sekä rautatieasemat liikennehäiriöiden välttämiseksi²⁹². Lisäksi suojeluskuntalaisia kiellettiin ottamasta käskyjä vastaan muilta kuin suoranaisilta esimiehiltään. Suolahden käskyn mukaisesti Forssaan koottiin lähialueelta 230 suojeluskuntalaista, siten että suuremmilta paikkakunnilta Tammelasta, Forssasta sekä Somerolta oli 50 suojeluskuntalaista ja

---

²⁸⁸ Erich nähtiin lapualaispiireissä erityisen vihattavana henkilönä, koska hän oli entinen kokoomuspoliitikko, ”monien vapaussodan sankaripatsaiden paljastaja”, joka oli siirtynyt sosiaalidemokraattiseen puolueeseen. Ahti 1990, s. 153; Vasara 1997, s. 382.

²⁸⁹ Mäntsälän tapahtumista ks. tarkemmin esim. Ahti 1990, s. 116-162.

²⁹⁰ Nygård 1982, s. 131; Ahti 1990, s. 160.

²⁹¹ Myllyniemi 1994, s. 212.

²⁹² Ahti määrittelee joukkojen keskittämisen Etelä-Hämeen suojeluskuntapiirissä osaksi Mäntsälän kapinaliikettä. *Ahdin* perustelu väitteelleen on piiripäällikkö Suolahden ”yhteistyö” koko kapinan ajan Hämeenlinnaan majoittautuneen Lapuan liikkeen johdon kanssa. Suolahti oli kyllä tekemisissä lapualaisjohdon kanssa, ja jopa auttoi heitä pakenemaan pidätyskäskyä, mutta käsky joukkojen keskittämiseen liikenneyhteyksien suojaamiseksi tuli suojeluskuntajärjestön yliesikunnasta. Näin ollen *Ahdin* väite on jotenkin ”liioiteltu” lähteiden valossa. Suolahti määräsi kaikkiaan 1430 suojeluskuntalaista kuuteen eri keskityspaikkaan piirissään, joista Forssa oli yksi. Jälkeenpäin Suolahti perusteli suurta joukkojen keskittämistä piirin alueella sijaitsevien rautatielinjojen määrällä (yli 220 km) ja kommunististen aineiden aiheuttaman epäjärjestyksen mahdollisuudella. Ahti 1990, s. 175; SA, Sky, ”Mäntsälän jutun” selvittelyyn kuuluvat asiakirjat, Suolahden kuulustelupöytäkirja 15.3.1932; myös Myllyniemi 1994, s. 216.

pienemmiltä paikkakunnilta vähemmän. Jokaisella suojeluskuntalaisella oli mukanaan kolmen päivän muona, täydellinen kenttävarustus, kivääri ja 90 patruunaa.²⁹³

Lapualaismieliset suojeluskuntapäälliköt paikallis- ja piiritasolla yrittivät saada joukkojaan lähtemään Mäntsälään, mutta vain hyvin pieni osa suojeluskuntalaisista lopulta otti osaa kapinayritykseen. Mäntsälässä oli kärkijoukkojen sotapäiväkirjan mukaan noin 400-500 miestä, ja tämän lisäksi muualla Suomessa, kuten Jyväskylässä, oli kokoontuneena pienempiä joukkoja. *Mylly* toteaa yliesikunnan laskelmien perusteella kaiken kaikkiaan liikkeellä olleen noin 6000 suojeluskuntalaista. Suhtautuminen kapinayritykseen jakoi valtiovallan, armeijan ja suojeluskuntajärjestön johdon mielipiteet. Suojeluskuntajärjestön ylipäällikkö Malmberg suhtautui kapinallisiin joustavasti, koska hän tiesi suojeluskuntalaisten yleisen mielialan olevan kapinallisten puolella. Näin ollen rauhanomaisen ratkaisun löytäminen oli keino estää kapinallisten laajeneminen. Melko suppeaksi jäänyt kapinayritys ei ollut itsessään niin vaarallinen, kuin armeijan ja suojeluskunnan piirissä tunnettu myötätunto liikehtijöitä kohtaan. Vaarallisuutta lisäsi hieman aiemmin julkitullut oikeistoradikaalien onnistunut solutus armeijaan ja suojeluskuntiin.²⁹⁴

Presidentti Svinhufvud piti keskiviikkoiltana 2.3 radiopuheen, jossa hän korosti suojeluskuntavalan merkitystä ja lupasi kapinallisten rivimiehille vapautuksen kaikesta edesvastuusta. Presidentin puhe rauhoitti mielialoja suojeluskuntalaisten keskuudessa, ja monin paikoin valmiusasemiin kokoontuneet miehet alkoivat hajaantua. Forssaan koottu vartio-osasto kotiutettiin perjantaina 4.3, tosin jo keskiviikkoiltana 2.3 oli osa miehistä päässyt kotiinsa.²⁹⁵

Mäntsälän kapinalliset olivat suurimmaksi osaksi kotoisin Mäntsälästä, lähikunnista tai pääkaupunkiseudulta, pienempiä ryhmiä oli kuitenkin myös Etelä-Hämeestä ja Vaasan läänistä. Mäntsälän tapahtumat tulivat todennäköisesti yllätyksenä myös Lapuan liikkeelle, joten lähiseudun asukkaiden osallistuminen kapinaan ei ollut etukäteen organisoitua, vaan pikemminkin osoitus Pohjois-Uudenmaan ja Etelä-Hämeen aktiivisten suojeluskuntalaisten tuntemasta solidaarisuudesta mäntsäläläisiä kohtaan.

---

²⁹³ SA, Sky, ”Mäntsälän jutun” selvittelyyn kuuluvat asiakirjat, piiripäällikön puhelinsanoma 7/32 aluepäälliköille ja VI-alueen aluepäällikön selvitys tapahtumista; FL 2.3.1932, 5.3.1932.

²⁹⁴ Sinerma 1995, s. 222; Saarikoski 1997, s. 254-257; Mylly 1998, s. 45-48.

²⁹⁵ FL 5.3.1932; Saarikoski 1997, s. 257-258.

Tammelalaisia oli Mäntsälässä mukana karkijoukkojen sotapäiväkirjan perusteella ainakin 14 miestä, joista vähintään 11 oli suojeluskuntalaisia.²⁹⁶ Keski-ikältään Mäntsälässä olleet tammelalaiset olivat noin 30 vuotta, eli esimerkiksi talonpoikaismarssilla olleita nuorempia. Mukana oli kuitenkin myös viisi suojeluskuntaan jo vuonna 1918 liittynyttä.

Kapinan jälkeen ongelmaksi muodostui sopivien rangaistusten määrääminen kapinaan osallistuneille, sekä vaatimus suojeluskuntajärjestön ”puhdistamisesta” jota varsinkin keskusta ja sosiaalidemokraatit vaativat. Svinhufvud, itsekin suojeluskuntalaisena, taipui rangaistusasiassa Malmbergin kantaan, jonka mukaan rangaistukset hoidetaan suojeluskuntajärjestön sisäisenä asiana. Ainoastaan kapinaliikkeen lapualaiset johtajat joutuivat tuomiolle Turun hovioikeuteen.²⁹⁷ Tammelasta Mäntsälän tapahtumiin osallistuneet olivat suojeluskuntamiehistöön kuuluvia, joten he eivät saaneet kapinaan osallistumisesta rangaistuksia. Mukana olleista ainoastaan suojeluskunta-alikersantti Sulo Ranttila toimi ryhmänjohtajana, muut olivat miehistötehtävissä. Etelä-Hämeen suojeluskuntapiirissä rangaistuksia jaettiin Lammin, Lahden, Kärkölän ja Humppilan suojeluskuntalaisille. Rangaistukset oli kuitenkin hyvin lieviä, 6-10 kuukauden mittaisia järjestöstä erottamisia. Merkittävämpi seuraamus oli suojeluskuntapiirin päällikön Ernesti Suolahden erottaminen, koska hän oli toiminut yhteistyössä lapualaisjohtajien kanssa, muun muassa järjestämällä heille suojavartion suojeluskuntalaisista vangitsemismääräyksen tullessa julki.²⁹⁸

Mäntsälän kapinan seurauksena Lapuan liike ry lakkautettiin, ja sen toimintaa jatkamaan perustettiin Hämeenlinnassa 5.6.1932 Isänmaallinen Kansanliike (IKL). IKL:n tavoite oli sama kuin lapualaisten, kommunismin hävittäminen, mutta

---

²⁹⁶ Mukana olivat: Ranttila Sulo (suojeluskuntalainen), Eskola Aimo (sk), Rekola Verner (sk), Hovila Malakias (sk), Ranttila Kosti (sk), Rekola Hugo, Lukkala Yrjö (sk), Pelto-Huikko Heimo (sk), Alihuiko Einari (sk), Penttilä Uuno (sk), Kunnas T., Alihuiko Eeti (sk), Nieminen Esko (sk) ja Pälsi A. SA, Mäntsälän karkijoukkojen asiakirjat, miehistöluettelo; myös Hyvämäki 1971, s. 258-260.

²⁹⁷ Kapinallisjohtajien rangaistukset määrättiin Turun hovioikeudessa, jolla oli kokemusta ennestään poliittisista oikeudenkäynneistä kommunisteja vastaan. Lapualaisjohtajien rangaistukset olivat ns. kommunistioikeudenkäynteihin verrattuna lieviä, rangaistukset vaihtelivat 2,5 vuodesta 6:een kuukauteen. Björne 1977, s. 161, 393-394; Ahti 1990, s. 283, 288; Mylly 1998, s. 51-53.

²⁹⁸ SA, Mäntsälän karkijoukkojen asiakirjat, miehistöluettelo; SA, Sky, ”Mäntsälän jutun” selvittelyyn kuuluvat asiakirjat, ylipäällikön päiväkäsky rangaistuksista 4.7.1932.

puolueeksi järjestäytyneen oikeistoliikkeen menetelmät olivat pakostakin erilaisia. Lapuan liikkeen kaltainen ääriradikalismi oli kulkenut tiensä päähän. Suuret joukot olivat Mäntsälän tapahtumissa osoittautuneet valtiovallalle lojaaleiksi. Syitä tähän kehitykseen on monia, esimerkiksi: taloudellisen tilanteen paraneminen, kommunistivaaran poistuminen sekä Lapuan liikkeen organisoimattomuus. IKL:n johdossa oli myös tunnettuja lapualaisia, mutta itse järjestö erosi Lapuan liikkeestä jäsenistöltään ja kannattajakunnaltaan. ”Vuoden 1918 miehet” olivat jo yleisesti liian iäkkäitä toimimaan aktiivisesti mukana oikeistoliikkeessä. IKL:n nuorempi johtajasukupolvi oli edeltäjiään paremmin koulutettuina valmiita toimimaan myös parlamentarismien puitteissa.²⁹⁹

Mäntsälän kapinaliikkeen kukistuminen ei merkinnyt yleisen rauhattomuuden loppumista. Kapinajohtajien ollessa kärsimässä rangaistuksiaan Pohjanmaalla järjestettiin useita kokouksia, joissa vaadittiin vangittujen lapualaisjohtajien armahtamista jyrkkään sävyyn. Kosolan kotiinpaluuta vankeudesta 20.10.1932 juhliittiinkin Pohjanmaalla lähes kansanjuhlan.³⁰⁰ Kosola itse näytti vankeudesta huolimatta säilyttäneen uskon asiaansa, sillä huhtikuussa 1933 hän puhui Forssassa entiseen tapansa vuoden 1918 suurpuhdistuksen jääneen keskeneräiseksi jota tullaan jatkamaan hävittämällä sosiaalidemokratia, marxilaisuus ja juutalaisuus maanpäältä³⁰¹.

Tammelassa rauhattomuus ilmeni Tammelan vapautuksen 15-vuotisjuhlien yhteydessä. Lähinnä tammelaisista suojeluskuntalaisista kootut ”iskuryhmät” pakkoliputtivat 26.4.1933 Forssassa työväentalon, sekä Tammelassa Mustialan ja Kaukjärven työväentalot ja osuusliike Tammen kaupat Portaassa ja Kirkonkylässä.³⁰² Työväentalojen ja osuusliikkeiden pakkoliputtaminen näyttää Hämeen Kansan

---

²⁹⁹ Uola 1982, s. 17, 35, 58-59, 479-481; Nygård 1982, s. 94-99.

³⁰⁰ Ahti 1990, s. 310-311.

³⁰¹ HK 4.4.1933.

³⁰² Forssan työväentaloa oli pakkoliputtamassa joukko miehiä, joista suurin osa oli ollut mukana joko talonpoikaismarssilla tai Mäntsälän kapinassa, mukana olivat: Saaren kartanon tilanhoitaja B. Gyllenmögél, Elis ja Sulo Ranttila, Einari Ylitalo, Hugo Rekola, Yrjö Lukkala. Mustialan työväentalon pakkoliputtivat suojeluskunnan paikallispäällikkö P. Lindström, Oskari Ahokanto ja Paavo Eskolin. Kirkonkylän Tammen myymälän pakkoliputtivat Eskolinin veljekset Paavo ja Tuure. HK 27.4.1933; HK 29.4.1933.

uutisoinnin perusteella levinneen aaltoliikkeen tavoin muutamaa päivää aikaisemmin ”vapautetuista” naapuripitäjistä myös Tammelaan. Vuosi 1933 oli kuitenkin Tammelassa viimeinen vuosi, jolloin ”musta taantumus” avoimesti painosti työväenliikkeen jäseniä.³⁰³ Seuraavina vuosina julkiset vastakkaisuudet selvästi vähenivät. Ideologinen vastakkainasettelu kuitenkin säilyi taustalla nousten aina välillä esiin. Vuonna 1937 kunnan ja suojeluskunnan yhdessä järjestämässä itsenäisyysjuhlassa Mustialan opiston johtaja, entinen suojeluskunnan paikallispäällikkö Paavo Kajanoja piti juhlapuheen aiheesta Suomen itsenäistyminen. Kajanoja puhui nähtävästi suojeluskuntamiehen suulla myös itsenäistymistä seuranneista tapahtumista, koska Hämeen Kansan mukaan juhlapuhe ”tarveli työläismielisten kansalaisten juhlatunnun”.³⁰⁴

Oikeiston kannatus Etelä-Hämeessä 1920- ja 1930-luvuilla oli valtakunnallisesti tarkasteltuna koko maata suurempaa. Eduskuntavaaleissa IKL:n kannatus Hämeen eteläisessä vaalipiirissä oli vuonna 1936 15,3 prosenttia ja vuonna 1939 14,6 prosenttia. Vastaavat valtakunnalliset arvot olivat 8,3 prosenttia edellä mainitussa ja 6,6 prosenttia jälkimmäisessä. Hämeen eteläinen vaalipiiri olikin ainoa, mistä IKL sai valituksi kaksi kansanedustajaa eduskuntaan vuosina 1933 ja 1936.³⁰⁵ Hämeessä oikeiston voimakas kannatus korreloituu selvästi keskustan heikkoon kannatukseen³⁰⁶. Myös Tammelassa IKL sai huomattavaa kannatusta, lähinnä entisiltä kokoomuksen ja keskustan äänestäjiltä. IKL:n kannatus nousi Tammelassa vuoden 1933 eduskuntavaalien 15,3 prosentista vuoteen 1939 mennessä 19,1 prosenttiin. IKL:n paikallisosasto perustettiin Tammelaan 25.1.1935. Paikallisosaston perustajina oli

---

³⁰³ Portaan työväenyhdistys kuvasi vuosikertomuksessaan paikallisten IKL:n miesten toimintaa ”mustan taantuman painostukseksi”. TA, Portaan työväenyhdistys, vuosikertomus 1933.

³⁰⁴ HK 4.1.1938; FL 8.12.1937.

³⁰⁵ Uola 1982, s. 142-143. IKL:n Hämeen eteläisen vaalipiirin kansanedustajat olivat: Sakari Honkala (1933-36), Kustaa Jussila (1936-39), Bruno Salmiala (1933-45), Schildt Yrjö (1933-36, 1939-45) ja Pauli Tuorila (1936-39). Hakalehto 1979, s. 384-388.

³⁰⁶ *Hakalehdon* mukaan keskustan heikko kannatus periytyy sisällissodan aiheuttamasta oikeisto-vasemmisto-vastakkaisuudesta, joka sodan päänäyttämönä olleessa Hämeessä säilyi lähes muuttumattomaksi jähmettyneenä vastakkaisuutena, joka ei antanut tilaa kompromissia tarjoavalle keskustalle. Toisaalta sosiaalidemokraattien perinteisesti laaja järjestöverkko ja kokoomuksen sisällissodan jälkeen erityisesti Hämeeseen luoma voimakas puolueorganisaatio muodostivat esteen maalaisliiton pyrkimyksille oman järjestöverkkonsa laajentamiselle. Hakalehto 1979, s. 370.

aktiivisia suojeluskuntalaisia ja muita lapualaisyhteyksistä esille nousseita henkilöitä.³⁰⁷ IKL:n jäsenistä Onni Jaakkola oli kunnallislautakunnan pitkäaikainen jäsen, ja ajoittain myös kunnanvaltuuston.

Suojeluskuntalaisten poliittisesta asennoitumisesta on olemassa yliesikunnan valistusosaston päällikön Martti Kivilinnan vuonna 1934 teettämä selvitys puoluesuhteista suojeluskuntien esikunnissa. Selvitys tehtiin Mannerheimin pyynnöstä ja se oli määrä toteuttaa "ilman että se herättää huomiota ja että muita henkilöitä tehdään siitä tietoisiksi". Etelä-Hämeen suojeluskuntien esikuntien jäsenet olivat 91 prosenttisesti oikeistolaisia, loppujen yhdeksän prosentin ollessa keskustalaisia. Piirin esikunnat olivatkin koko järjestön oikeistolaisimpia, esimerkiksi Jyväskylän piirin esikunnista 63 prosenttia oli oikeistolaisia. Tammelan suojeluskunta ilmoitti paikallispäällikkönsä olevan poikkeuksellisesti puolueeton, samalla kun nelihenkinen esikunta jakaantui kokoomuksen, IKL:n, oikeiston³⁰⁸ ja keskustan kannattajiin. Esikunnan kaksi varajäsentä olivat IKL:n ja keskustan kannattajia.³⁰⁹ Puoluesuhdeselvitystä on perusteltua pitää todellisuutta vastaavana Etelä-Hämeen osalta, koska selvitys oli Kivilinnan mukaan tarkoitus saattaa vain suojeluskuntajärjestön käyttöön, ja toisaalta siitä syystä etteivät esikunnat Etelä-Hämeessä voisi enää olla huomattavasti oikeistolaisempia, mikä osoittaa ettei tietoa oikeistosuuntautuneisuudesta olla ainakaan yritetty peitellä.

---

³⁰⁷ Paikallisosaston perustajat olivat: Markus Aaltonen, Urho P. Hiukkanen, Martti Laurila, Veikko Kunnas, Kaarlo Heikkilä, Onni Jaakkola, Kalle Pelto-Huikko ja Jorma Jaakkola. Perustajista Onni Jaakkola ja K. Heikkilä olivat suojeluskunnan esikunnassa ja V. Kunnas Kaukolan suojeluskuntaosaston kyläpäällikkö. KA, Valpo II, IKL ja paikallisjärjestöt, Tammelan paikallisosasto.

³⁰⁸ Selvityksen alaosassa on käsin kirjoitettu teksti: "Hyvin usein oikeistolaiseksi merkityn ja IKL:n lukeutuvan välillä on hyvin pieni ero".

³⁰⁹ SA, Sky, Valistusosasto, Puoluesuhteet suojeluskuntien esikunnissa 1934. Paikallispäällikkönä oli res.vänr. K. Seppäläinen. Esikunnan jäsenet olivat: August Mäkitulokas, Akseli Puosi, Martti Laurila ja Kaarlo Heikkilä. Esikunnan varajäsenenä olivat J. Eskolin ja Oskari Ahokanto. SA, TSK, vuosikertomus 1934. IKL:n paikallisosasto perustettiin Tammelaan vasta vuonna 1935, mutta jäseniksi siihen liittyivät yllämainituista ainakin Mäkitulokas, Laurila, Heikkilä ja Ahokanto. KA, Valpo II, IKL ja paikallisjärjestöt, IKL:n Tammelan paikallisyhdistyksen jäsenluettelo.

4.3 Painostusryhmästä armeijan reserviksi

Suojeluskuntatoiminta kehittyi voimakkaasti 1930-luvulla todellisen maanpuolustusjärjestön suuntaan. Suojeluskuntajärjestön kehittämisen kannalta tärkeä rajapyykki oli saavutettu vuonna 1927, jolloin laki suojeluskuntajärjestöstä laadittiin. Laki merkitsi suojeluskuntajärjestön vakinaistamista, jolloin epävarmuus järjestön rahoituksesta ja kouluttajien työsuhteiden jatkuvuudesta väheni. Suojeluskuntien sotilaallisen koulutuksen kannalta oli merkittävää, että suojeluskuntaupseerit saivat samat edut kuin armeijan palveluksessa olevat upseerit, jonka seurauksena suojeluskunnille saatiin sotilaallisesti päteviä kouluttajia armeijasta.³¹⁰ Toinen tärkeä rajapyykki oli aluejärjestelmään siirtyminen vuonna 1934. Aluejärjestelmä tarkoitti suojeluskunta-alueiden muodostamista liikekannallepanossa sodanajan kenttäarmeijan runkoa vastaavaksi. Eri suojeluskunta-alueilla ryhdyttiin antamaan erityisaselajikoulutusta sen mukaisesti, mitä joukkoja liikekannallepanossa oli tarkoitus siltä alueelta perustaa. Suojeluskuntajärjestön merkitys maanpuolustustyön ja kansalaiskunnan kasvattajana laajeni aluejärjestelmän myötä liikekannallepanosta huolehtivaksi puolustusvoimien osaksi.³¹¹ Armeijalle suojeluskuntajärjestön toiminnan kehittäminen edesauttoi sen omaa päämäärää, maanpuolustusta. Tammelan suojeluskunta säilyi aluejärjestelmä uudistuksessa jalkaväkisuojeluskuntana, jolle lisäksi annettiin polkupyöräkoulutusta³¹².

Sotilaallisen koulutuksen monipuolistaminen ja järkipäristäminen suojeluskunnissa 1930-luvulla näkyi suojeluskuntalaisten aktiivisuuden lisääntymisenä. Jäsenmäärät alkoivat kasvaa ja harrastustuntimäärät miestä kohden laskettuna lisääntyivät. Harrastustuntimäärä kuvaa hyvin sotilaallisen koulutuksen laajuutta, koska se laskettiin vain sotilaallisista harjoituksista, eikä esimerkiksi ampuma- tai urheilukilpailuista. Myös 1930-luvun alun oikeistoradikalismi lisäsi hetkellisesti suojeluskunta-aktiivisuutta. Maanpuolustukseen liittyy kuitenkin aina läheisesti myös ampumatoiminta. Suojeluskunnan ampumaharrastuksen kehityskulkua voi arvioida

---

³¹⁰ Laki suojeluskuntajärjestöstä 1927; Hersalo 1962, s. 310-314; myös Selen 1998, s. 202-204.

³¹¹ Raikkala 1966, s. 73-77.

³¹² SA, TSK, vuosikertomukset 1935-1939.

ampumakilpailuihin osallistuneiden määrästä (Taulukko 4). On perusteltua olettaa, että ampumakertojen lisääntyminen paransi myös tuloksia.

TAULUKKO 4. Osallistumiskerrat ampumakilpailuihin ja harrastustuntimäärät miestä kohden Tammelan suojeluskunnassa vuosina 1929-1933.

	Ampumakilpailuihin osallistuneita ³¹³	Harrastustuntimäärä
1929	236	4,1
1930	473	17,2
1931	762	43,5
1932	681	69,3
1933	654	90,6

Lähde: HI 1930-1934, ampumatilastot; SA, TSK, vuosikertomukset 1929-1933.

Ampumaharrastuksen ja -koulutuksen esteenä Tammelan suojeluskunnalla oli kelvollisen ampumaradan puute ja jatkuva patruunapula vielä pitkälle 1930-luvulle. Vasta vuonna 1931 suojeluskunta rakensi talkoilla itselleen kunnollisen ampumaradan Kirkonkylään. Ampumaradan valmistuminen vaikutti heti harjoitteluun, sillä vuosikertomuksessa todettiin tyytyväisenä ”yleisen innostuksen sotilaallisiin harjoituksiin nousseen huomattavasti”. Varsinaiseen ampumaharjoitteluun ei kuitenkaan ollut varaa patruunoiden puutteen johdosta. Tammelan suojeluskunnan vuoden 1931 aikana kuluttamista 10300 patruunasta yli 40 prosenttia kului kilpailuissa, joihin kaikki suojeluskuntalaiset eivät edes osallistuneet.³¹⁴ Ampumakilpailuihin osallistuneiden määrä ylitti 1000 osallistujaa vuonna 1936, josta se edelleen kasvoi seuraavina vuosina.³¹⁵ Vuonna 1937 paikallispäällikkö Puosi saattoi tyytyväisenä todeta ”ampumaharrastuksen ja -tason ilahduttavasti nousseen”³¹⁶. Suojeluskunnan ampumaharjoitukset sunnuntaisin Kirkonkylässä, samaan aikaan kirkonmenojen kanssa³¹⁷, muistutti tiettyä osaa kirkkokansasta paikastaan pitäjässä.

³¹³ Osallistumismäärässä on huomioitava, että sama henkilö saattoi osallistua useihin eri kilpailuihin, kun taas joku toinen henkilö ei osallistunut yhteenkään.

³¹⁴ SA, TSK, vuosikertomus 1931.

³¹⁵ HI 2/1937, 1/1939.

³¹⁶ SA, TSK, vuosikertomus 1937.

³¹⁷ Inga Anttilan haastattelu 27.9.1998.

Maanpuolustuksen tukena suojeluskunnissa harrastettiin koko järjestön olemassaolon ajan urheilua, joka oli osa koulutusta. Suojeluskunnat panostivat erityisesti massaurheiluun ja urheilulajeihin, jotka edesauttoivat maanpuolustuksellisia tavoitteita, kuten esimerkiksi murtomaahiihto. Pesäpallon merkitys suojeluskuntaurheilussa jäi yleisesti luultua vähäisemmäksi. Ainakin Tammelan suojeluskunta harjoitteli pesäpalloa hyvin satunnaisesti, ja yleensä ei lainkaan. Merkittävimpiä urheilumuotoja Tammelassa olivat hiihto ja maastajuoksu, joihin liitettiin usein vielä ammunta, sekä voimistelu. Piiritason kilpailuissa Tammela ei yleensä menestynyt, koska joutui jäsenmääränsä johdosta kilpailemaan suurten suojeluskuntien joukossa esimerkiksi Lahden, Riihimäen ja Hämeenlinnan suojeluskuntien kanssa. Suuremmissa kaupungeissa oli hajanaista maalaiskuntaa enemmän resursseja ja paremmat harjoittelumahdollisuudet jo lyhyiden etäisyyksienkin johdosta. 1930-luvulla myös urheilukoulutus liitettiin entistä tiukemmin sotilaskoulutukseen, ja perinteiset kenttäurheilulajit saivat väistyä. Uusina lajeina suojeluskuntiin tulivat sotilas 5-ottelu, sotilasparkiokilpailu ja suunnistus³¹⁸. Tammelassa, kuten useissa muissakin kunnissa, suojeluskunta toimi aktiivisesti urheiluharrastuksen levittämiseksi muun muassa rakentamalla pitäjään urheilukentän yhdessä Mustialan opiston kanssa vuonna 1931³¹⁹.

Suojeluskuntajärjestö oli kuitenkin ensisijaisesti maanpuolustusjärjestö. Suojeluskuntien maanpuolustushenkeä pyrittiin ylläpitämään valistustoiminnalla, sekä erilaisilla isänmaallisilla juhlilla. Vuosittain Tammelan suojeluskunta järjesti, tai oli mukana järjestämässä, itsenäisyyspäivänjuhlan, ja lisäksi lähes joka vuosi Tammelan vapautusjuhlan. Juhlien vierasmäärät vaihtelivat yleensä noin 150-250 henkilön välillä. Itsenäisyyspäivänjuhlaan liittyi perinteisesti valatilaisuus kirkossa ja vapautusjuhlaan kunniamarssi Mustialan sankaripatsaalle ja -haudalle. Näiden lisäksi kyläosastot järjestivät omia ohjelmallisia, isänmaallishenkisiä iltamia. Suurempia yleisöjoukkoja saivat liikkeelle lisäksi vapautumisen 15- ja 20-vuotisjuhlit ja 4.6.1933 suojeluskunnan järjestämä kesäjuhla jossa puhui piirin valistusohjaaja Y. Leivo. Valistustilaisuuksien merkityksestä suojeluskunnan paikallispäällikkö Lindström totesi:

---

³¹⁸ Vasara 1997, s. 393, 404.

³¹⁹ SA, TSK, vuosikertomus 1931. Tammelassa toimi myös kaksi työväen urheiluseuraa: Riihivalkaman Nousu ja Mustialan Toverit. Ojanen 1983, s. 315.

Suojeluskunnan tilaisuuksilla olleen kohottava vaikutus moninaisen suojeluskuntatoiminnan elvyttämisessä ja harrastuksen ylläpitämisessä...Siellä missä suojeluskunnalla on useimmin ollut valistustilaisuuksia, siellä harrastus ja innostus ja suojeluskuntaan liittyminen on ollut suurin...Vaikeinta on ollut propagandan teko niissä kylissä missä on ainoastaan työväentalo.³²⁰

Valistustilaisuuksissa maanpuolustushenkeä loivat myös suojeluskunnan soittokuntien, joita parhaimmillaan oli kolme, ja kuoron esiintyminen.³²¹ Suojeluskunnan iltama- ja juhlatoiminta yhdessä urheilun kanssa oli huomattava tekijä Tammelan porvarillisen väestön elämässä ja kulttuuriympäristössä.

Suojeluskunta toimi muiden järjestöjen tavoin paikallisyhteisössä jäsentensä kautta. Suojeluskuntien johtoportaat olivat, kuten edellä on todettu, oikeistolaisia, oikeistolaisempia kuin rivimiesten enemmistö.³²² Suojeluskuntalaisuus ei ollut kuitenkaan mikään jatkuva olotila. Vuositasolla suojeluskuntalaisen piti osallistua sotilasharjoituksiin vähintään 12 päivää (lähes 100 tuntia)³²³, mutta sen tavoitteen saavuttivat vain harvat suojeluskunnat, Tammela ei milloinkaan. Ajan kuluessa myös yhteiskunnan poliittinen vastakkaisuus lieventyi ja vuoden 1918 kahtiajakautuminen menetti merkitystään. Oman vaikutuksensa toi sukupolven vaihdos suojeluskunnassa. Suojeluskunnan ”vuoden 1918 miehet” olivat 1930-luvulla jo keski-ikäisiä ja alkoivat vetäytyä aktiivisesta toiminnasta, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta³²⁴. Uudet jäsenet muuttivat poliittisia ja sosiaalisia suhteita suojeluskunnassa, myös yhä useampi työmies liittyi suojeluskuntaan 1930-luvun loppua kohden. Suurin osa suojeluskunnan jäsenistä vuonna 1944 oli liittynyt suojeluskuntaan vasta 1930-luvun puolivälin jälkeen³²⁵.

---

³²⁰ SA, TSK, vuosikertomus 1931.

³²¹ SA, TSK, vuosikertomukset 1923-1939.

³²² Ahti 1998, s. 271.

³²³ Hersalo 1962, s. 129.

³²⁴ Poikkeuksina voisi pitää Onni Jaakkolaa, ja esimerkiksi Emil Partista, joka kunnostautui urheilujana suojeluskuntaveteraaniluokissa myös piiritasolla.

³²⁵ SA, TSK jäsenkortit.

5 SUOJELUSKUNNAT JA SUOMALAINEN KANSANVALTA

Tammelán suojeluskunta perustettiin pitäjän vapautuksen yhteydessä 26.4.1918. Suojeluskunnan perustivat talolliset ja virkamiehet, jotka punaisen diktatuurin aikana olivat joutuneet uhkausten ja väkivallan kohteiksi. Pitäjän porvarillisten ainesosien kapinan aikana kokema pelko ja viha purkautuivat valkoisena terrorina, joka Tammelassa oli valtakunnallisestikin arvioituna hyvin huomattavaa. Suomalaiset ”punaryssät” nähtiin isänmaan kavaltajina jotka, yhteistyössä Neuvosto-Venäjän bolševistien kanssa, olivat nousseet kapinaan omaa isänmaataan vastaan. Maanpetturuudesta rangaistus oli kuolema. Suojeluskunnan osuus valkoiseen terroriin oli kiistämätön.

Vuoden 1918 yhteiskunnan kahtiajako tuli leimaamaan suomalaista yhteiskuntaa koko ensimmäisen tasavallan ajan, molemmilla osapuolilla oli omat ”veriuhrinsa”, jotka ikään kuin konkretisoivat vastakkaisuudet. Itsenäistyminen jätti suomalaisiin traumaattisen jäljen, eikä suojeluskuntia voi tarkastella huomioimatta vuoden 1918 tapahtumia. Sisällissota vaikutti myös suojeluskunnan organisaatiomuotoon. Suojeluskuntajärjestö oli vapaaehtoinen aseellinen maanpuolustusjärjestö, jonka toimintaa säädeltiin laeilla ja asetuksilla paikallistasolle saakka. Myös yksittäisten suojeluskuntalaisten autonomisuutta oli rajoitettu käskyvaltasuhteilla sekä alkuvaiheessa eroamisedon aikarajoituksilla.

Suojeluskunnissa vuoden 1918 trauma korvattiin vapaussota-tulkinnalla, jonka mukaan tilanteen kärjistyminen vuonna 1918 sodaksi asti oli seurausta bolševistien kiihotuksesta Neuvosto-Venäjältä. ”Luokkariidan punainen peto” oli saanut suomalaiset työläiset valtaansa. Vapaussota-tulkinta käytti hyväkseen niitä kansanpsykologisia taustatekijöitä, joita yhteinen historia Venäjän ja venäläisten kanssa oli suomalaisille muodostanut. Suomen ja Neuvosto-Venäjän vastakkaisuudesta luotiin lähes mystinen kuva, jonka perusteella kommunistit samaistettiin maanpettureihin. Maanpuolustusjärjestö sai viholliskuvansa. Suojeluskunnat turvasivat vapaussotansa tulosta, jossa sisäinen ja ulkoinen uhka tarkoittivat samaa asiaa.

Sisällissodassa hoidetut siviilihallinnon tehtävät jäivät paikoitellen suojeluskuntien hoidettaviksi sodan jälkeenkin: maanpuolustus ja sisäinen valvonta sulautuivat yhdeksi ja samaksi ohjelmaksi. Tammelassa suojeluskunta toimi ensimmäiset vuodet selvästi sisäisen valvonnan välineenä, joka valvoi ja painosti

työväenliikkeen jäseniä. Suojeluskunta määritteli paikallisyhteisössä sallitun toiminnan rajat tavalla joka rajoitti demokratiaa, jota sen kuitenkin aseellisena kansalaisjärjestönä oli määrä turvata. Vaikka suojeluskuntajärjestö julistautui puolueettomaksi, suojeluskunta ja suojeluskuntalaiset toimivat paikallisyhteisön poliittisena kontrollina: suojeluskunnan kontrolli oli itsessään ”poliittista”, ja se kohdistui poliittiseen toimintaan. Julkinen kontrolli hävisi 1920-luvun alussa, mutta suojeluskunnan antamat ei-julkiset lausunnot paikkakuntalaisista muodostuivat viranomaisille tärkeiksi lähteiksi.

Tammelan suojeluskunta toimi keskellä punaista Hämettä, joka suojeluskunnan näkökulmasta muodosti vihamielisen ympäristön. Ympäröivän punaisuuden vastareaktiona Lounais-Hämeen porvarilliset piirit antoivat puolestaan kannatuksensa oikeiston jyrkän siiven ehdokkaille, mitä kuvastaa esimerkiksi IKL:n voimakas kannatus. Suojeluskunta muodosti selvästi porvarillisen kokonaisuuden, johon liittyi myös poliittisuus. Poliittisuuden lähtökohtana oli tietty arvosidonnainen yhteiskuntanäkemyks, valkoisen Suomen ideologia, jota suojeluskuntajärjestön piirissä propagoitiin ja jonka toteuttamiseksi pyrittiin vaikuttamaan ympäröivään paikallisyhteisöön. Suojeluskunta pystyikin hyvin aktivoimaan Tammelan porvarillisen väestön mukaan maanpuolustustoimintaan, vaikka vuoden 1918 muistoilla oli nähtävästi suurin ansio. Suojeluskunnan harjoittama poliittinen kontrolli oli todennäköisesti pyrkimystä paikallisyhteisön eturistiriitojen poistamiseen, jonka kautta saavutettaisiin kansallinen yksimielisyys jota tarvitaan puolustustaistelussa idän uhkaa vastaan. Suojeluskuntajärjestö olikin ensisijaisesti maanpuolustusjärjestö.

Suojeluskunnan maanpuolustusjärjestön luonnetta heikensi yksittäisten suojeluskuntalaisten osallistuminen oikeistoradikaaleihin liikkeisiin. Suojeluskunta koostui muiden järjestöjen tavoin yksilöistä, joilla oli mielipiteitä. Vastustajat, joilla oli myös omat vihollis- ja mielikuvansa suojeluskuntajärjestöstä, saivat lahtari- ja luokkakaarti väitteilleen tukea näistä yksittäisistä suojeluskuntalaisista, joiden teot tai mielipiteet katsottiin helposti koko järjestön kannaksi. Myös Tammelan suojeluskunnasta löytyi aktiivinen oikeistolainen ryhmittymä joka toimi omien tarkoitusperiensä ajamiseen, ja joiden toiminta nähtiin vastustajien parissa suojeluskunnan viralliseksi toiminnaksi. On kuitenkin vaikea määrittellä toimivatko he suojeluskuntalaisina, kokoomuslaisina tai IKL:n jäseninä, vai riippumattomina yksilöinä omien arvojensa mukaisesti. Poliittisesti aktiivisten suojeluskuntalaisten sosiaalisen

verkon keskipisteessä näyttää olleen tilanomistaja Onni Jaakkola, joka aktiivisena suojeluskuntalaisena oli myös mukana kaikissa Tammelan oikeistoliikkeisiin liittyvissä ilmiöissä. Oli yksilöiden syyt olla mukana oikeistoradikalismissa sitten miten erilaisia tahansa, niin yksi yhteinen nimittäjä heille löytyy: suojeluskuntalaisuus. On kuitenkin huomioitava etteivät läheskään kaikki suojeluskuntalaiset osallistuneet Lapuan liikkeeseen tai muihin radikaaleihin oikeistotapahtumiin, mutta toinen asia on hyväksyivätkö he kyseiset toimenpiteet. Merkittävää on myös että yhteiskuntajärjestelmän muuttamista vaatineet voimat toimivat saman aikaisesti järjestössä, jonka olemassa olon tarkoituksena oli turvata yhteiskuntajärjestystä. Viimeistään Mäntäsälän kapina osoitti, että Tammelassakin suojeluskuntalaiset pysyivät, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta, lojaaleina suojeluskuntavalalleen turvata laillista yhteiskuntajärjestystä.

Tammelan Suojeluskunnan toiminta muuttui voimakkaasti 1930-luvun taitteesta eteenpäin todellisen maanpuolustusjärjestön suuntaa. Koulutuksen määrään ja laatuun kiinnitettiin entistä enemmän huomiota. Ampumaradan ja urheilukentän rakentaminen vuonna 1931 lisäsivät innostusta sotilaallisiin harjoituksiin. Suojeluskuntajärjestön ja armeijan välillä 1920-luvulla ja 1930-luvun alussa vallinnut kilpailu vähistä resursseista yhdistettiin yhteisen päämäärän kehittämiseen: maanpuolustukseen. Oman vaikutuksensa toi suojeluskunnan sukupolvenvaihdoksen tuoma sosiaalisten ja poliittisten suhteiden muuttuminen samaan aikaan kun vuoden 1918 muistot alkoivat etäännyä. Yhteiskunta kehittyi ja elämisen taso nousi mutta myös kapinan aikana koetut murhat ja väkivalta olivat yhä muistoissa varoittamassa liian jyrkästä käyttäytymisestä. Jonkin verran erimielisyyttä oli siedettävä yhteisen edun nimissä.

Kenen puolesta – ketä vastaan?

Suojeluskunnan vastustajat määriteltiin pelko- ja viholliskuvien kautta. Kapina-aikana punainen terrori oli vaatinut Tammelassa 10 uhria, joiden lisäksi 23 Mustialan opiston oppilasta menetti henkensä. Sisällissodan seurauksena kommunismi ja työväenliikkeen yhteydet bolševismin kotimaahan Neuvosto-Venäjälle kriminalisoitiin. Kommunismi oli se ”toiseus”, johon suojeluskunnan tavoittelemaa porvarillista ”minuutta” verrattiin.

Suomalaista kommunismia tai sen tavoitteita ei kuitenkaan tutkittu tarkemmin, vaan sen ekspansiiiviseksi koettu uhka otettiin automaattisesti ennalta annettuna. Suojeluskuntajärjestön propaganda kommunismia ja ”ryssäläisyyttä” vastaan oli välineellistä toimintaa maanpuolustushengen luomiseksi, joka sai valkoisen Suomen kantajoukosta, suojeluskuntalaisista, otollisen pohjan levitäkseen. Osansa pelko- ja viholliskuvien syntymiseen oli myös kommunisteilla itsellään, joiden julkinen agitaatio uudesta vallankumouksesta ja sosialistisesta yhteiskunnasta lisäsi entisestään vastakkaisuutta. Suojeluskunta oli – ja säilyi loppuun asti – kommunismin vastaisena järjestönä.

Suojeluskuntalaisten motiivia poliittisen kontrollin harjoittamiseen voi myös tarkastella paikallisyhteisön näkökulmasta käsin. Kunnallisen demokratian luominen toiuuden foorumin yhteisten asioiden hoitamiseen, jonne vaikuttamisen painopiste paikallistasolla siirtyi. Jokainen eturyhmä pystyi vaikuttamaan omaa kannatustaan vastaavalla voimalla. Punaisessa Hämeessä alakynnessä olevan porvarillisen väestön täytyi koota voimansa vastustukseksi sosialistien ylivaltaa. Suojeluskuntatoiminta loi porvaristolle ideologista yhteenkuuluvuuden tunnetta, jonka avulla työväenliikettä oli mahdollista vastustaa.

Suojeluskunnat eivät toimineet kaikkien suomalaisten puolesta tai hyväksi, vaan yhtenäisen valkoisen Suomen ideaalin puolesta. Isänmaa oli vaarassa yhtä aikaa ulkopuolelta ja sisältä. Kommunismin vastustaminen oli isänmaallista, ja siksi se ei ollut politiikkaa vaan pyyteetöntä toimintaa. Suojeluskunta turvasi demokratiaa, ja demokraattisen parlamentarismen oikeaksi yhteiskuntamuodoksi hyväksyneitä. Kommunistit taas pyrkivät muuttamaan vallitsevaa järjestelmää, jonka johdosta heidät voitiin sulkea kokonaan pois yhteiskunnan jäsenyydestä. Isänmaan toivo oli puolestaan talonpoikaisessa maanpuolustusjärjestössä, Tammelassakin lähes neljä viidesosaa suojeluskuntalaisista oli talonpoikaistaustaisia. Maata omistava väestö oli osoittautunut isänmaalliseksi, ja sitä väestönosaa pyrittiin lisäämään torppari- ja asutuslaeilla. Demokraattinen yhteiskuntajärjestys vakiintui häiriötekijöiden vähentyessä 1930-luvun loppua kohden, jonka seurauksena suojeluskuntien tavoittelema yksimielinen kansa oli pääosiltaan toteutunut. Osoituksena yhtenäisestä kansasta oli puolustautuminen ulkoista vihollista vastaan, huolimatta maanpuolustusjärjestöjen asemasta ensimmäisen tasavallan Suomessa.

I ALKUPERÄISLÄHTEET

A. Arkistolähteet:

1. Kansallisarkisto (KA), Helsinki:

EK/Valpo I:

Alaosastojen tilannekatsaukset: Tampere 1928-1934

Valpo II:

Lakkautetut yhdistykset: IKL ja sen paikallisosastot

Vapaussodan rintamamiesliitto, kotelo 40

Lapuan liike, Suomen Lukko ry, kotelo 60

Lapuan liikkeen paikallisosastoja, kotelo 61

Selostus Mäntsälän kapinan aikaisista tapahtumista Etelä-Hämeen
suojeluskuntapiirissä, kotelo 64

Martti Pihkalan arkisto

Yhtymä Vientirauhan vuosikertomukset 1921-1929

Sisäasiainministeriön tutkintaelin 1945-49 (SMTE)

A-sarja 31, Etelä-Hämeen sotilaslääni, Lounais-Hämeen
suojeluskuntapiiri

B-sarja, Tilastot sotilaslääneittäin ja piireittäin

2. Sota-arkisto (SA), Helsinki:

Tammelan suojeluskunta (TSK) 1923-1944

Vuosikertomukset 1919-1943

Tammelan suojeluskunnan 20-vuotis historiaa varten kerättyä aineistoa v.
1917 alkaen

Esikunnan pöytäkirjat 1933-1944

Jäsenkortit

Valakirja

Etelä-Hämeen suojeluskuntapiirin asiakirjat:

Piirin vuosikertomukset 1918-22

Mäntsälän kärkijoukkojen asiakirjat 1932

Sk yliesikunta:

Hallinnollinen osasto

”Mäntsälän jutun” selvittelyyn kuuluvat asiakirjat 1932-34
(Etelä-Häme)

Valistusosasto

Aineistoa Tammelan suojeluskunnasta suojeluskuntajärjestön
historiaa varten

Tilasto suojeluskuntalaisten ammateista 1933

Puoluesuhteet suojeluskuntien esikunnissa 1934

Työmaaterrori 1930

Urheiluosasto

Kuntoisuusmerkkien jakoluetteloja 1922-34, 1936-38

3. Työväen arkisto (TA), Helsinki:

Työväen muistitietokokoelma

5, Ida Karke

Torron ty 1907-1927, 362.2

Liesjärven ty 1909-1919, 363.2

Portaan ty 1929-1933, 362.86

4. Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA), Hämeenlinna:

Lounais-Hämeen museon kokoelma (L-HM):

Tammelan suojeluskunnan arkisto (TSK) 1918-1923

Forssan suojeluskunnan Liesjärven osasto 1918

Tammelan kunnanarkisto

Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1917-23

Pohjan poikien avustustoimikunta 1919-20

Hämeen lääninhallitus, Lääninkanslia

Maaherran (I osasto) päätösten kantakirja 1927 II.

Saapuneet kirjeet 1930-1931

Muut sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat 1915-1934

”Kyyditykset 1930”

Hämeen läänin maanviljelysseura

Maamiesseurojen vuosikertomukset 1914-1974

5. Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMA), Jyväskylä:

Raastuvanoikeuden tuomiokirja, toukokuu 1931

6. Tammelan kunnan arkisto (TKA), Tammela:

Kunnanhallituksen ja -valtuuston pöytäkirjat 1923-1945

Entistä sk-taltoa koskevat asiakirjakansiot

Ulkopuolisten arkistot

Manttaalinomistajien kuntakokousten pöytäkirjat 1923-45

7. Tammelan seurakunnan arkisto (TSrkA), Tammela:

Historialliset muistiinpanot

”Kertomus kirkon toiminnasta ns. punakaartin kapinan aikana”

Kaatuneitten luettelo 1918

8. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto (SKS), Helsinki:

”1918”-kokoelma

Ida Karke

Lauri Karke

Edit Silvennoinen

Kustaa Hemmi

Sananparsikortisto

Vainoajat ja sodat -kokoelma

B. Alkuperäislähteenä käytetty lehdistö:

Forssan Lehti 1917-1945

Hämeen Kansa 1918-1939

Hämeen Ilves 1923-1926, 1929-1944

II PAINETTU LÄHDEAINEISTO

A. Virallisjulkaisut:

Luettelo lakkautetuista ja toimintakiellon alaisista yhdistyksistä. Sisäasiainministeriön julkaisema. Helsinki 1934.

Suomen asetuskokoelma

- 86/1918 Asetus suojeluskunnista 2.8.1918.
- 22/1919 Asetus suojeluskunnista 14.2.1919.
- 212/1921 Asetus suojeluskunnista 16.9.1921.
- 347/1927 Laki suojeluskuntajärjestyksestä 22.12.1927.
- 156/1928 Asetus suojeluskuntajärjestyksestä 4.5.1928.
- 213/1933 Asetus suojeluskuntajärjestyksestä 29.6.1933.

Suomen Virallinen Tilasto

- SVT III Maatalous 26:1-3. Helsinki 1932.
- SVT XXIX-XXX Vaalitulokset 9-20. Eduskuntavaalit 1919-1945. Helsinki 1920-1946.

Komiteanmietintö 1901. Tilattoman väestön alakomitea. Tilastollinen tutkimus yhteiskunta-taloudellisista oloista Suomen maalaiskunnissa v.1901.

Maalaiskunta 1922, 1926. Helsinki.

Tilastollisia tiedonantoja N:o 63. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880-1975.

B. Artikkelit ja kirjallisuus:

Aaltonen 1931	Aaltonen, Esko. Tammelan kunnan historia II. Kunnalliselämää valtuuston aikakaudella 1909-1922. Forssa
Ahti 1987	Ahti, Martti. Salaliiton ääriviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918-1919. Espoo.
Ahti 1989	Ahti, Martti. ”Tuntematon suojeluskuntalainen? Vapaaehtoisuus ja pakko suojeluskuntaliikkeen synnyssä 1917-1919”. Kansa liikkeessä (toim. Alapuro). 2. Painos. Vaasa.
Ahti 1990	Ahti, Martti. Kaappaus? Suojeluskuntaselkkaus 1921 Fasismin aave 1927 Mäntsälän kapina 1932. Keuruu.
Ahti 1998	Ahti, Martti. Suojeluskuntalain kolmas pykälä. Raja railona, näkökulmia suojeluskuntiin (toim. Alapuro). Porvoo.
Alanen 1976	Alanen, Aulis J. Santeri Alkio. Porvoo.
Alapuro 1973	Alapuro, Risto. Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla. Porvoo.

- Alapuro 1995 Alapuro, Risto. Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1933. Porvoo.
- Alapuro 1998 Alapuro, Risto. Suojeluskunnat, Suomi ja sosialismin aikakausi. Raja railona, näkökulmia suojeluskuntiin (toim. Alapuro). Porvoo.
- Björne 1977 Björne, Lars. ”...syihin ja lakiin eikä mielivaltaan...” Tutkimus Turun hovioikeuden poliittisista oikeudenkäynneistä 1918-1939. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja 117. Vammala.
- Eerola 1998 Eerola, Jari & Eerola, Jouni. Henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918. Turenki.
- Haapala 1989 Haapala, Pertti. Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen. Jyväskylä.
- Hakalehto 1966 Hakalehto, Ilkka. SKP ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918-1928. Porvoo.
- Hakalehto 1979 Hakalehto, Ilkka. Valtiolliset vaalit ja poliittisen puolueet. Hämeen historia IV 3. Hämeenlinna.
- Hersalo 1955 Hersalo, Niilo. Suojeluskuntain historia I. Puolustustahtoinen kansa. Muinaisitsenäisyydestä valtiolliseen riippumattomuuteen. 2. Painos. Lahti.
- Hersalo 1962 Hersalo, Niilo. Suojeluskuntain historia II. Puolustuskelpoinen kansa. Häätävarasta välttämättömyys. Vaasa.
- Hietaniemi 1992 Hietaniemi, Tuija. Lain vartiassa. Poliisi Suomen politiikassa 1917-1948. Historiallisia tutkimuksia 166. Vammala.
- Hovi 1984 Hovi, Kalervo. Kansainvälisten suhteiden historian ranskalainen koulukunta. Katsauksia, tulkintoja, näkemyksiä historiasta historijoitsijalle (toim. Hietala, Setälä ja Viikari) Historiallinen Arkisto 82. Helsinki.
- Hyvämäki 1964 Hyvämäki, Lauri. Kommunismin vastaisen lainsäädännön synty ja lapuanliike. Kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa. Porvoo.
- Hyvämäki 1971 Hyvämäki, Lauri. Sinistä ja mustaa. Tutkielmia Suomen oikeistoradikalismista. Helsinki.

- Immonen 1987 Immonen, Kari. Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918-39. Keuruu.
- Jokipii 1995 Jokipii, Mauno. Suojeluskuntien ja Lottien toiminta ennen sotia ja sodissa. Vapaussoturi I /1995. Kangasala.
- Jutikkala 1969 Jutikkala, Eino. Väestö teollistumisen alkuvaiheessa. Hämeen historia IV 1. Hämeenlinna.
- Kalela 1976 Kalela, Jorma. Radicalism in Finland During the Interwar Period. Scandinavian Journal of History. Uppsala.
- Kallenautio 1985 Kallenautio, Jorma. Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopolitiikka 1917-1955. Helsinki.
- Karemaa 1998 Karemaa, Outi. Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917-23. Bibliotheca Historica 30. Helsinki.
- Kettunen 1986 Kettunen, Pauli. Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918-1930. Historiallisia tutkimuksia 138. Jyväskylä.
- Kettunen 1996 Kettunen, Pauli. Suojeluskunnat ja suomalainen kansanvalta. Äänekäs kansa. Tampere.
- Klinge 1983 Klinge, Matti. Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta. 2. painos. Juva.
- Kokko 1930 Kokko, Arvi. Lapuan laki I. Talonpoikaisliike Suomessa. Huopalahti.
- Koskimies 1979 Koskimies, Y. S. Kunnallishallinto maaseudulla. Hämeen historia IV 3. Hämeenlinna.
- Lackman 1985 Lackman, Matti. Taistelu talonpojasta. Suomen kommunistisen puolueen suhde talonpoikaiskysymykseen ja talonpoikaisliikkeisiin 1918-1939. Oulu.
- Lackman 1994 Lackman, Matti. Etsivä Keskuspoliisi 1919-1937. Turvallisuuspoliisi 75 vuotta (toim. Simola, Salovaara). Helsinki.
- Lappalainen 1985 Lappalainen, Jussi T. Itsenäisen Suomen synty. Jyväskylä.
- Luostarinen 1986 Luostarinen, Heikki. Perivihollinen. Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941-44: tausta ja sisältö. Jyväskylä.

- Manninen 1982 Manninen, Turo. Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918. *Studia Historica Jyväskyläänsia* 24. Jyväskylä.
- Manninen 1993 Manninen, Turo. Järjestysvalta järkkyy. Itsenäistymisen vuodet 1917-1920 (päätoim. Ohto Manninen). 1. Irti Venäjästä. Helsinki.
- Mustialan muistoja Suomen vapaussodan ajoilta. Julkaisija Mustialan toveriliitto. Forssa 1923.
- Mylly 1998 Mylly, Juhani. Porvarilliset puolueet ja suojeluskunnat. Raja railona, näkökulmia suojeluskuntiin (toim. Alapuro). Porvoo.
- Myllyniemi 1994 Hämeen Suoja. Vapaaehtoinen maanpuolustustyö Etelä-Hämeessä 1917-1944. Hämeenlinna.
- Mäkelä 1989 Mäkelä, Jaakko. Valtakunta vai kansakunta – repressio vai integraatio? Turun koulu Juhani Paasivirran 70-vuotis juhlakirja. Turun yliopisto, Poliittinen historia C:26. Turku.
- Nummela 1990 Nummela, Ilkka. Torpparista viis', itsellisestä kaks'... Taloudellinen eriarvoisuus Suomen maaseudulla vuosisadan vaihteessa. Sitä kuusta kuuleminen Jorma Ahvenaiselle omistettu juhlakirja. *Studia Historica Jyväskyläänsia* 41. Jyväskylä
- Numminen 1986 Numminen, Marita. Suojeluskuntajärjestelmä vuosina 1917-1944. Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset. Jyväskylän suojeluskuntapiiri 1918-1944. Saarijärvi.
- Nygård 1978 Nygård, Toivo. Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa. Keuruu.
- Nygård 1982 Nygård, Toivo. Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. *Studia Historica Jyväskyläänsia* 25. Jyväskylä.
- Nygård 1985 Nygård, Toivo. Venäläisvastaisuus ja Suur-Suomi-ajatus suomalaisen äärioikeiston ideologiassa. Mongoleja vai germaaneja? – rotuteorioiden suomalaiset (toim. Kemiläinen). Historiallinen arkisto 86. Vammala.
- Ojanen 1983 Ojanen, Eeva. Tammelan historia II. Venäläisvallan alusta nykyaikaan. Forssa.
- Ojanen 1992 Ojanen, Eeva. Tammelan historia I. Esihistoria Ruotsinvallan aika. Forssa.

- Ollila 1925 Ollila, Antero. Muistelmia Mustialan suojeluskunnan alkuvaiheista. Suomen sotilas 11/1925. Helsinki.
- Paasivirta 1992 Paasivirta, Juhani. Suomi ja Eurooppa 1939-1956. Sotien ja murrosten ajanjakso. Hämeenlinna.
- Paavolainen 1966 Paavolainen, Jaakko. Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa I. Punainen terrori. Helsinki.
- Paavolainen 1967 Paavolainen, Jaakko. Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa II. Valkoinen terrori. Helsinki.
- Paavolainen 1972 Paavolainen, Jaakko. Kansalaissodan aatteellinen ja sosiaalinen perintö. Itsenäisyysjulistuksesta talvisotaan (toim. Perko). TY monistesarja A käsikirjoja VII. Turku.
- Palmunen 1967 Palmunen, Einar. Hämeen miehet Aunuksen retkellä 1919. Hämeenlinna.
- Peltovuori 1993 Peltovuori, Risto. Forssan historia. Forssa.
- Pietiläinen 1992 Pietiläinen, Jukka-Pekka. Suomen ulkopoliittikan alku. Itsenäistymisen vuodet 1917-1920 (päätoim. Ohto Manninen). 3. Katse tulevaisuuteen. Helsinki.
- Polvinen 1987 Venäjän vallankumous ja Suomi 1917-1920 I-II. 3. painos. Juva.
- Raikkala 1966 Raikkala, Hannes. Suojeluskuntain historia III. Kamppaileva kansa. Määrätietoista rakennustyötä rauhanvuosina 1930-1939 sekä sotavuodet 1939-1944. 2. Painos. Vaasa.
- Rantala 1970 Rantala, Onni. Suomen poliittiset alueet I. 2. painos. Turku.
- Rantatupa 1979 Rantatupa, Heikki. Elintarvikehuolto ja -säännöstely Suomessa 1914-1921. Studia Historica Jyväskyläänsia 17. Jyväskylä.
- Rasila 1968 Rasila, Viljo. Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki.
- Rentola 1992 Rentola, Kimmo. ”Toinen kirja”. Karkkilan eli Högforsin ja Pyhäjärven entisen Pahajärven ihmisten historia. Jyväskylä.
- Roiko-Jokela 1991 Roiko-Jokela, Heikki. Yhdistys- ja seuratoiminta. Kuoreveden kirja (toim. Hänninen). Jyväskylä.
- Roiko-Jokela 1998 Roiko-Jokela, Heikki. Isänmaan puolesta – Karstulalaiset valtakunnanpolitiikan ja kriisien pyörteissä. Karstulan kirja (toim. Roiko-Jokela). Jyväskylä.

- Rosenberg 1974 Rosenberg, Antti. Elinkeinot nälkävuosista toiseen maailmansotaan. Hämeen historia IV 2. Hämeenlinna.
- Saarela 1996 Saarela, Tauno. Suomalaisen kommunismin synty 1918-1923. Tampere.
- Saarikoski 1997 Saarikoski, Vesa. Keskustajääkäri Aarne Sihvo, demokraatti ja eheyttäjä murrosaikojen asevoimissa. Bibliotheca Historica 25. Helsinki.
- Selen 1997 Selen, Kari. Kädenvääntö suojeluskuntien suunnasta 1919-1923. Tiede ja ase n:o 55. Helsinki.
- Selen 1998 Selen, Kari. Suojeluskuntien Suomi? Raja railona, näkökulmia suojeluskuntiin (toim. Alapuro). Porvoo.
- Selin 1975 Selin, Rauno. Venäläistämiskausi Lounais-Hämeessä laittomien asevelvollisuuskutsuntojen valossa. Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistys vuosikirja 44. Forssa.
- Sepp 1997 Sepp, Helena. Suomen silta kohtalon siltana 1919-1940. Etelän tien kulkija – Viljo Helanen (1899-1952) (toim. Roiko-Jokela, Seppänen). Jyväskylä.
- Siltala 1984 Siltala, Juha. Lapuan liikkeen joukkokannatus. Historiallinen aikakauskirja I /1984.
- Siltala 1985 Siltala, Juha. Lapuan liike ja kyyditykset 1930. Keuruu.
- Sinerma 1995 Sinerma, Martti. Lauri Malmberg ja suojeluskunnat. Keuruu.
- Soikkanen 1966 Soikkanen, Hannu. Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta. Maalaiskuntien itsehallinnon historia. Helsinki.
- Soikkanen 1975 Soikkanen, Hannu. Kohti kansanvaltaa I 1899-1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta. Vaasa.
- Soikkanen 1998 Soikkanen, Hannu. Vasemmisto ja suojeluskunnat. Raja railona, näkökulmia suojeluskuntiin (toim. Alapuro). Porvoo.
- Soikkanen 1984 Soikkanen, Timo. Kansallinen eheytyminen – myytti vai todellisuus? Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933-39. Juva.
- Suomen lehdistön historia 5 (päätoimittaja Tommila). Jyväskylä 1988.

- Tarkiainen 1986 Tarkiainen, Kari. Se vanha vainooja. Käsitukset itäisestä naapurista Iivana Julmasta Pietari Suureen. Historiallisia tutkimuksia 132. Jyväskylä.
- Uola 1982 Uola, Mikko. Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932-1944. Keuruu.
- Vares 1991 Vares, Vesa. Itsenäisyys ja poliittisen mentaliteetin murros: konservatiivisesta elitismistä massa- ja luokkapohjaiseen demokratiaan (1919-1933). Turun yliopisto, Poliittinen historia C:35. Turku.
- Vasara 1997 Vasara, Erkki. Valkoisen Suomen urheilevat soturit. Bibliotheca Historica 23. Helsinki.
- Virtanen 1975 Virtanen, Matti. Suojeluskuntalaisten sosiaalinen jakauma. Historiallinen aikakauskirja I /1975.
- Ylikangas 1993 Ylikangas, Heikki. Käännekohdat Suomen historiassa. Pohdiskeluja kehityslinjoista ja niiden vaikutuksista uudella ajalla. 4. painos. Juva
- Zetterberg 1977 Zetterberg, Seppo. Suomi ja Viro 1917-1919. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltio politiikan alkuun. Historiallisia tutkimuksia 102. Helsinki.

III PAINAMATTOMAT TUTKIMUKSET

- Huttula 1996 Huttula, Tapio. Sallitun rajat. Työväentalojen sulkemiset Lapuan liikkeen painostuspolitiikan osana 1929-1932. Licensiaattityö. Jyväskylä.
- Lantto 1995 Lantto, Juhani. Kytösavun aukeilla mailla on kansa... Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaisuus Etelä-Pohjanmaalla vuoteen 1939. Pro gradu. Jyväskylä
- Rusanen 1977 Rusanen, Jari. Jyväskylän suojeluskuntapiirin aatteellis-poliittinen toiminta 1917-1932. Pro gradu. Jyväskylä.
- Tuominen 1992 Tuominen, Marko. Vuoden 1918 vallankumous Tammelassa, sen tekijät ja heidän kohtalonsa. Pro gradu. Turku.

IV HAASTATTELUT:

Huokuna Erkki, Tammelan suojeluskunnassa v:sta 1938. Kirje tekijälle 24.8.1998.

Laine Eino (s. 1909), Tammelan suojeluskunnassa v:sta 1932. 24.9.1998.

Anttila Inga (s. 1918), Muonitus / iv-lottana v:sta 1934. 27.9.1998.

Liite 1:

Lähde: Raikkala 1964. Suojeluskuntapiirit 1930-luvulla.

Liite 2:

Puolueiden kannatus Tammelassa eduskuntavaaleissa v.1917-45, prosentteina

	1917	1919	1922	1924	1927	1929	1930	1933	1936	1939	1945
SDP	67,2	60,3	48,1	50,2	52,7	48	52,6	55,2	54	54,7	29,1
Kokoomus		17,5	20,2	15,5	14,5	9,8	20,9	4	4,8	8,2	14,8
Maalaisliitto		0,1	13,3	26,9	20,5	23,8	18,4	13,8	15,2	12,2	18,7
Edistyspuolue		20,2	5,5	3	4,2	4	2,2	4,2	3,3	3,4	2
Sos.työv.puolue/ työv. ja pievilj.vaalij.			12,9	4,4	8,1	10,8					
IKL											
SKDL								15,3	18,3	19,1	

Lähde: SVT vaalitulokset 9-20, Ojanen 1983, s. 248, 321, FL 11.3.1919